Yavuz BAHADIROĞLU Köprü Başı

Birinci Bölüm

Ruhunun derin keşmekeşinde homurdanarak vücuduna yayılan ürküntüyü defetmek için çırpındıkça, etrafını saran eciş-bücüş mahlûklar daha beter saldırganlaşıyorlar. Hele Davut Ağaya benzeyeni; başındaki fötr şapkayı evire çevire ve durmadan sırıtarak, "Mahvoldun," diyor, "artık herşeyinle birlikte mahvoldun!"

Kimi dev bir böcek, kimi kocaman bir akrep, kimisi de rahmetli anasının masallarından fırlamış şiş karınlı bir ejderha. Tuhaf ki, herbiri insan suretinde. Kimisini bizzat görmüş, kimisini zaman zaman İzmir'den Seyitköy'e gelen gazetelerdeki fotoğraflarından tanıyor. Sokuldukça sokuluyorlar, Kerami'yi kıstırdıkça kıstırıyorlar ve mütemadiyen de sırıtıyorlar: "Keh, keh, keh... keh, keh!"

Korkuyla geriledikçe biri arkadan toslayıp orta yere fırlatıyor, ne istediklerini sordukça topyekûn gülüyorlar. Korkunç kahkahalar tenha ormanın içinde yaygaraya dönüşüyor, uğultu halinde uzun süre yankılanıyor.

"Bırakın," diyor iniltili, "yeter artık!"

Birden yüzler değişiyor, hepsi Davut Ağa olup çıkıyorlar; ama gövdeler aynı. Hâlâ kimi akrep, kimi dev bir böcek, kimi de eski masallardan çıkmış şiş karınlı ejderha.

"Yeter!" diyor Kerami ürkek ürkek, "Bırak!"

Etrafını çevrelemiş eciş-bücüş hayvan gövdeli bütün Davut Ağalar bir ağızdan konuşuyorlar:

"Yetmez!"

Orman içinde yankılanıyor sesler, çatallaşıyor uzuyor, uzuyor.

"Yeet-meeez-zzz!"

"Ne istiyorsun benden?"

Bir kahkaha, ardından yankılanan bir cevap:

"Uğruna dövüştüğün herşeyi... heeer şeee-yiii!"

"Yooo, yoooo, haymr!"

"Vereceksin... siii-iiiin!"

Gerilemeye, kaçmaya çalışıyor.

"Yoo!"

Davut Ağalar hep etrafında, yüzlerce, binlerce Davut Ağa; nasıl arttığını, ne zaman bu kadar çoğaldığını bilemiyor.

"Hayır... hayır... haymıır!"

"Vereceksin... vereceeek-siiin!"

"Hayıııııır!"

Çığlıklara uyanan karısı telaşla yataktan fırladı. Zifiri

karanlığı el yordamıyla yara yara idare lambasını bulup yaktı. Kerami hâlâ eciş-bücüş gövdeli Davut Ağa kelleleriyle cedelleşiyor; bir yandan kıvranırken, bir yandan da kollarını rakkase gibi sallıyordu. Karısı üstüne eğildi,

dürttü, uyandırdı Kerami'yi. Gözlerini açar açmaz karısının yumuşak çehresiyle karşılaşmak biraz rahatlattı onu.

"Korkunçtu" diye mırıldandı.

Ter içinde kalmıştı. Ağzı kupkuruydu. Günlerce taş taşımış kadar yorgun hissediyordu kendini.

"Rüya mı?" diye sordu karısı.

Göz kapaklarını indirip "evet" işareti yaptı:

"Tıpkı gerçekten yaşamış gibiyim."

"İnşaallah hayırdır."

Elini alnında gezdiriyor, parmaklarının ucundan sevgisini, şefkatini akıtıyordu kocasının alnına. Kerami bu eli avuçladı.

"Seni de uyandırdım Meryem'im, kusura kalma."

Meryem, derin bir iç çekişe tereddüdünü gömerek sordu:

"Yine mi babam?"

Kerami başını öne sallamakla yetindi.

İyiden iyi ürkmüş görünüyordu. Kızgındı da, Davut Ağa isteyerek rüyasına giriyor gibilerden saçma bir hisse kapılmıştı. Karısını üzmekten korkmasa, babası hakkında ağzına geleni söyleyecek, içini bir güzel boşaltacaktı. Hemen her gece bir başka korkunçlukta rüyasına girip uykusunu berbat etmeye ne hakkı vardı? Son bir aydır hemen her gece... Davut Ağalı rüyaların sayısını kendisi bile unutmuştu. Karısına ilk anlattığında, "Rüya alt tarafı" demişti. "Herşey görülebilir."

Gözlerini kırpıştırarak karısına baktı. İlk gördüğü günden bugüne çok değişmişti. Geçen yıllar çehresine iz iz kazılıydı. Ama hâlâ güzeldi. Hâlâ her baktığında, ağlarsa dünya ağlayacak, gülerse dünya gülecek gibi gelirdi Kera-

mi'ye. Belki bundan, onu hemen hiç ağlatmamıştı. Fakat yeterince güldürebildiğini de iddia edemezdi. İstiklâl Mücâdelesinin ardından gelen yıllar zorlu mu zorluydu. Bir yanda yıkılan evler, kıraç topraklar, açlık, sefalet; diğer yanda şaşkınlık. Hem de en beterinden ümitsizliği soluk soluğa yaşamışlardı. Karı koca birbirlerine dayanarak sele kapılmaktan da, çukurlara düşmekten de kurtulmuşlardı. Ama Davut Ağadan, Davut Ağa gibilerden kurtulamıyorlardı.

Kayınpederinin adını anarken bile dişleri birbirine sürtüyordu Kerâmi'nin. O adamın böyle kızı olsun, hâlâ aklına sığdıramıyordu. Biri Güney Kutbu, diğeri Kuzey

Kutbu sanki; birbirine o derece zıt! Davut Ağa Millî Müca-
dele yıllarında menfaati için evini Yunanlılara karakol ve-
riyor, kızı Meryem, Yunanlıların bölge işgal plânlarını çal-
maya çalışan Kerami Efeye yardım ediyordu. Ve birlikte
bu işi bir güzel başanyorlardı.

Ağır ağır doğruldu:

"Yüzümü yıkasam iyi olacak hanımım" dedi. Mutfağa
yöneldi.

Soğuk suyu yüzüne çarpınca geçmiş silindi gözünden,
efelik günleri bir an için asırlar ötesine göçtü. Pencere
önüne yürüyüp karanlığı kucaklayana kadar sürdü bu.
Gece zift karasıydı. Tıpkı o geceki gibi. O gece; hani Davut
Ağanın evinden bölge işgal planlarını aşırdığı gece. Doğ-
rusu Meryem'in ve rahmetli Halime Halanın yardımı ol-
masaydı işi başaramazdı. Meryem'i ikinci defa görmüştü
o kadar yakından, yüzyüze. Titrek kandil ışığında peri kı-
zından farksızdı. Bir an buhar olup uçacak diye kork-
muştu. Halime Hala araya girip, "Yürü" diye kolundan
çekmeseydi toparlanacağı yoktu. Belki olduğu yerde saat-
lerce durur, peri kızının buhar olup uçmasını beklerdi.

"Yürü" denince yürümüştü, Meryem'e karşı duyduğu aşkı
kalbinin bir köşesine gömmüş, vatan aşkını üste çıkara-
rak yürümüştü. O gece plânı çalmakla kalmamış, üstelik
Yunanlı yüzbaşıyı da esir almıştı. Binbaşı İzzet Bey,
plânla birlikte düşman yüzbaşısını karşısında bulunca,
ne şaşırmıştı ama! Kerami Efeyi nasıl tebrik edeceğini bi-
lememiş, ellerine atılmıştı; vaktinde davranıp çekmeseydi
öpecekti.

Devran çoktan dönmüş, köprülerin altından azgın sel-
ler köpüre, homurdana akmıştı.

Zaman zaman tereddüde kapıldığı olurdu. "Acaba Da^
vut Ağa yurduna herkesten çok hizmet etmiş de bileme-
miş miyiz? İddia ettiği gibi Yunanlıların işgal plânlarını da
o mu ele geçirip bizim istihbaratçılara aktarmış? Gerçek-
ten Yunanlıları göz önünde tutmak için mi evini karakol
yaptırmış? Öyle ya, Millî Mücâdeleden sonra yüze çıkan
Davut Ağa olduğuna göre, bizim hizmet sandıklarımız ha-
yalden ibaret olmalı..." Zaten Kerâmi'nin yaptıklarına Da-
vut Ağa eşkiyalık der, hep dudak bükerdi. Belki de hak-
lıydı. Haklı olmasa Ankara'nın sayılı adamları arasına gi-
rebilir miydi?

Girmişti, her zaman olduğu gibi yine işini aşırmış bü-
yükler zümresine katılmıştı. Bugüne bugün memleketin
sayılı ithalâtçılarındandı. Arada siyaset miyaset yaptığı da
duyulurdu. Birkaç sene evvel Seyitköy'e "şöyle bir" uğra-
dığında Meryem'e söylemişti bunu. "İzmir'den mebus
namzediyim kızım, haberin olsun."

Kerami öfkesini tek soluğa yığdı, attı:

"Senden gelecek hayrın..."

Avluya çıktı. Gece zift karasıydı ya, etrafı avucunun içi gibi biliyordu. Karanlığı delik deşik ederek camiden yana

baktı. Bir zamanlar caminin bitişiğinde bir medrese vardı. Yunanlılar plânı çaldırmanın çılgınlığıyla hemen ertesi gün ateşe vermişlerdi; içindeki yetmiş talebe ile hem de. Kardeşi Fatih de yanarak ölen çocukların arasındaydı. Hatırlayınca içi bir tuhaf burkuldu, gözlerine alev yığıldı, nefretle yere tükürdü.

"Venizelos'un itleri!" dedi içinden.

İstiklâl Mücâdelesi boyunca köy halkı, bu tek nefret cümlesine dört elle sarılmıştı. Hele Deli Hakkı, son olarak bir incir ağacından aynı cümleyi haykırırken Yunanlılar tarafından vurularak öldürülmüştü; hani o meş'um gün, medresenin ateşe verildiği gün.

Hafız Murat okuturdu talebeleri, bu işi iyi de yapardı. Yanan medresenin yerine, Yunanlılar İzmir'den kovulur kovulmaz, hemen yenisini inşaya geçmişti. Amele olmuş harç yoğurmuş, taş taşımış, usta olmuş duvar örmüştü. Ve tekrar başlamıştı sıbyan okutmaya. Ama bir gün...

O gün köye bir jandarma onbaşısıyla iki jandarma eri gelmişlerdi. "Bundan böyle elif-be okutulmayacak." Bir yanlışlık var bellemişti Hafız Murat. "Nasıl olur?" diyordu. "Yunanlılar gitti ya, işgal kalktı ya, gendi memleketimizde gendi elif-be'mizi neden okutmayalım daha? Bir yanlışlık olacak!" Fukara, yanlışlık olmadığını elleri kelepçeli götürülüp, cezaevinde aylarca çile doldurmaya mahkum edildiğinde ancak anlayabilmişti. Tahliyesini müteakip tek gün kalmıştı köyünde. Sabah mıydı, öğle sonrası mı? Galiba bir öğle sonrası, vurup heybeyi sırtına; "Gayri bize yol göründü" demişti iniltili, belirsiz, "durmak olmaz."

"Nereye hocam?" demişti Kerami, ondan bes beter yılgın. "Nereye gideceksin?"

"Bilir miyim Kerami kardeş, nereden bileyim? Bir yer-

lere giderim helbet. Medrese olmayınca, okutacak çocuk kalmayınca, ezanı ezan gibi okuyamayınca, nereye gidilir? Bilir miyim kardaş, nereden bileceğim?"

Eve kaçmıştı Kerami, başka tek kelime edememiş, caydırıcı tek söz söyleyememişti. Şimdi asker olan büyük oğlu Ömer beşikte idi o zamanlar, mışıl mışıl da uyuyordu. Beşiğiyle bile kaldırmış, göğsüne yaslamış, onda aramıştı teselliyi. Gözlerinde donuk yaş parıltıları saça saça;

"Hafız gitti oğul!" demişti. "Gitti kızanım! Bunca hizmet vermiş adam gitti. Say ki giden köyün imamı değil, ulvî duygularımın, örfümün, an'anemin tamamı. Say ki uğruna kan akıttığım kıymetler."

Hayalinin derinliklerinden çıkagelen mazi ipi birden koptu. Son cümleyi bir daha tekrarladı, dura dura:

"Say ki uğruna kan akıttığım kıymetler."

Davut Ağa da bu kıymetlerin peşine düşmüştü, öyle ya! Her gece rüyasına girecek ısrarla hep aynı şeyleri istemesi boşuna mıydı? Bir sembol müydü Davut Ağa yoksa? Bütün manevî değerlerin üstünde tepinmeye hazırlanan binlerden biri miydi yalnızca?

"Efem!"

Karısının yumuşacık sesiyle toparlandı, hâlâ "Efem" diyordu eski günlerin alışkanlığıyla, gülümsedi.

"Hava çok sıcak da," dedi, "serinlemek için..."

Meryem kapının eşiğinde duruyordu, yanına gitti.

"Olup bitenler beni ürkütüyor Meryem," dedi, "bu toprakların her karışı bana dost, lâkin insanlar, Meryem, düşman gibi geliyor, tanımakta güçlük çekiyorum onları."

"Neden ama?"

"Bilir miyim? Öyle bir karışıklık ki, bâzan niçin dövüş-

tüğümü düşünüyorum. Cevap bulabilmek ne zor busen. Gözlerimin önüne şehitler geliyor. Yanımda vuruşurken bir Yunanlının kurşununa hedef olup göçen babayiğitler, son nefeslerini 'Allah' diyerek 'Lâilahe illallah' diyerek verenler. Şimdi bir başka dönem. 'Lâilahe illallah' yerine, Tanrıdan başka yoktur tapacak' sesleri tırmalıyor kulaklarımızı."

Birlikte odaya döndüler.

Kerami yatağın kıyısına çömeldi, başını iki yana salladı:

"Ne olduğumuzu anlamaya çalışıyorum ya, nafile. 'Din gayreti' diye diye dövüştük, 'Allah' diye diye vuruştuk, şimdi ise Allah diyenlerin bileğine kelepçe geçiriyorlar. 'Lâilahe illallah' diyenleri ve bu inancın icabını yerine getirmek isteyenleri süründürüyorlar."

Başını ellerinin arasına hapsetti, iniltili:

"Anlamıyorum," dedi, "zorla değil ya, anlayamıyorum."

* * *

Güneş alaca karanlığa ışıktan mızraklarını saplarken, Kerami karabasanı sırtlamış, öküzünü peşine takarak Tekgöz Hamdi'nin avlusuna-damlamıştı.

"HamdiAğam, HamdiAğam."

Karısının zayıf silueti dineldi eşikte.

"Hasta o," dedi başını arkaya atarak, "gece boyu sayıkladı, durdu. Nazara tütsü yaptım ya, bana mısın dediği yok. Kerami oğlum, Hamdi Ağan bu sabah çifte gelemeyecek, çok hasta."

Kerami'nin dizinde derman bitti, avluda âvâre adımlarla gezinen alaca öküzüne baktı önce.

"Hasta öyle mi?" dedi kendi kendine, inanmaz inan-
maz, "hasta ha!"

Inanamıyordu. Sanki bu dünyada herşey mümkündü
de, bir tek Tekgöz Hamdi'nin hastalanması imkânsızdı.
Bir o, başka hiçbir şey değil. Asırlık çınar gibi adamdı
Tekgöz Hamdi, ya da Kerami böyle görmeye alışıktı. Açlı-
ğa da, yokluğa da, kıtlığa da meydan okumuştu. Kim bilir
kaç kere dipçik altına yatmış da, gık dememişti. Günlerce
yol yürüyerek efelere haber getirmiş, efelerden haber gö-
türmüştü. "Tekgöz Hamdi Ağam hasta ha! İnanılası mıydı
bu haber? Belli, geçici bir şey, şöyle azıcık üşütme filân,
yoksa Tekgöz Hamdi'nin yatağa serilmesi düşünülesi de-
ğil."

"Bir görsem," dedi sabanı sırtından indirirken, "sen
alaca öküze göz kulak olur musun Hafsa Halam?"

Yaşlı kadının alargasından eve girdi. Tek gözdü ev, tıp-
kı sahibi gibi. Hamdi Ağa ocak başındaki yatakta yatıyor-
du. Ateş alevdi, Hamdi Ağanın bitik yüzünde alevin gölge-
leri yalpalanıyordu, bazen silik, bazen alabildiğine berrak.

"Hamdi Ağam!"

Başını soldan sağa, sağdan sola attı Hamdi Ağa, kur-
şunlaşmış göz kapaklarını kaldırdı.

"Beni bu rüyalar bitirdi ki, ne bitirme," dedi soluk so-
luğa. "Senin kayınbaban olacak hayâsız, her gece..."

Birden sustu. İçinden gelenleri bakışlarına yığıp baktı,
baktı.

"Rüyana mı giriyor Ağam?"

Göz kapaklarıyla "Evet" işmarı yaptı.

"Eciş bücüş böceklere mi benziyor, Hamdi Ağam?"

Hayret öyle bir yığılma yığıldı ki tek gözünün bebeğine,
öyle fırıldaklaştırıp bakmaya durdu ki; söylediğine, söyle-
yeceğine pişman etti Kerami'yi, fazla heyecanlandırmak-

tan korktu. Gülmeye davranırken, elini alnının üstüne
koydu. Mevzuyu unutmuştan gelerek,

"Biraz ateşin var" dedi.

"Asıl ateş içimde," diye cevap verdi Tekgöz Hamdi, "yü-
reğimin yağında. Hamdi Ağanı öyle üşütmeylen felan ya-
taklara düştü belleme, aslı faslı üzüntüdür bunun oğul,
marazın incesidir ki, geçmişi teey Halife efendimizin ko-
vulduğu günlere kadar gider. İzmir seherinde Hafsa Hala-
cığının çarşafına taarruz edilip kolcular tarafından yırtıl-
dığı günlere kadar gider. Dahası başımızdan fesimizin
alındığı günlere kadar gider. Efe oğlum, bunlar birikti de
besbelli bir şey yapamamanın acısıyla irinleşerek ciğerle-
rimize ince maraz oldu."

Doğrulmaya davranınca önledi Kerami, omuzlarından

hafifçe basürdı yatağa:

"Rahatına bak."

Tek gözünü avallaştınp acımsı güldü:

"Rahatıma öyle mi? Nasılsa vatan kurtulmuş, kurtulduktan belli rahatlamak lâzım."

Ağlamaklı oldu, başını attı yan tarafa:

"Vatanı kurtardık diye efeleniriz, lâkin yirmi beş şu kadar sene geçti aradan, kurtulup kurtulmadığımızı anlayabilmiş değilim. Ezanı duydun mu sabah sabah?"

"Duyulmayacak gibi değil ki."

"Değil ya, Tarık Hocanın maşallahı var; tövbeler olsun, hoca demeye de dilimiz varmaz bir türlü, derken bir acıdır saplanır yaralı ciğerlerime. Neme lâzım sesi bizim Hafız Murad'mkinden daha gür, lâkin kaç para; ben şu yeni ezana ısınamadım gitti efe oğlum. Ne yeni ezana, ne de yeni hocaya ısınamadım gitti."

"Kim ısınabilmiş ki?"

"Kat kat yapıp yorganı başıma sardım, duymamak ne mümkün. Hasta halimle kalkıp, şu kendine hoca süsü vermiş Avropa azması herifi gırtlağından yakalayıp, töbeler olsun... Sen misin, 'uludur uludur' diye uluyan diyerekten ardımsıra sürüsem ne lâzımgelir dedim. Ne çare kalkamadım bir türlü. Töbeler töbesi efe oğlum, bu nasıl rezilliktir?"

Aynı duyguları taşımak olursa bu kadar olurdu. Kendisi de kaç kere Tekgöz Hamdi'nin şu söylediklerini yapmak için davranmıştı, ama işin sonunu düşünerek her seferinde caymıştı.

İçi buruk buruk kabardı, gözlerinde hüsranın bulutlanışı yavaş yavaş neme dönüştü.

"Hastasın Hamdi Ağam," dedi. "Hasta olmasan da ne gelir elden sanki, ne yapılabilir? Tuttun yakasından sürükledin diyelim, bu iş biter mi, rezillik son mu bulur? Altı ay evveline kadar bir hocamız vardı değil mi? Osman Hoca, niye vurulmuş bileğine kelepçe, niye candarma nezaretinde şehre çekilmiş de dama tıkılmış? Ezanı ezan gibi okudu diye, az-buz, gizli-mizli birkaç sıbyana elif be okuttu diye. Şimdilerde hoca gibi hocayı yaşatmıyorlar işte, onları yaşatmıyorlar da şu Tarık Efendi gibilerini köylünün başına sarıyorlar. Moderin din adamı diyorlar, Avrupa usulü aydın din adamı diyorlar. Neyse Hamdi Ağam, iyileşmene bak her bi şeyin yolu bulunur. Uyu biraz, bizim evde çay olmalı, azıcık da şeker. Meryem'e haber sal, alsın gelsin. Yarına iyileşmezsen düzeriz kağnıyı, doktora gideriz."

"Çift sürme işi?"

"Hallederim," dedi kesti sözünü. "Senin kara öküzle

I

t- i

aramız iyi değil ya, bir yolunu bulurum. İnce maraz felan diye takma kafana, seninkisi üşütmüşlük besbelli, bir güzel terlettin mi geçer. Bana da izin gayri."

Kalkmaya davranmca umulmadık bir hamle yaptı Hamdi Ağa, Kerami'nin ellerini yakaladı, tek gözünün bütün acılarını tereddütlerini dolaştırdı gözlerinde:

"Tek şey için söz istiyorum senden Efe oğul, bir tek şey için. Ölür mölürsem cenazemi Tarık denen herife bırakma he mi? Ezanı ezan gibi okuyan birini bul. Seymenler'in imamını getir, daha olmazsa Süleyman Dayı bile becerir. Tek Tarık denen adam ellemesin cenazemi, yetişir. Söz mü?"

Nefes nefese başını yastığa gömdü. Söylemek istediğini en sonunda söylemişti. Öz evlâdından çokça sevdiği Kerami'yi üzme pahasına olsun söylemişti ya, rahattı. Tarık Hocanın elinde kalma korkusunu atmıştı içinden, vasiyetinin tutulacağından emindi. Yumdu gözünü. Belli belirsiz bir el işaretine fısıltısını gömdü:

"Hadi git artık."

Hıçkırık sağanağını güç hal savuşturdu Kerami, gırtlağına kadar çıkmışken gerisin geri yuttu. Kalktı.

"Söz," dedi, "aynını ben de vasiyet ediyorum Hamdi Ağam, aklında tut. Kim öle kim kala hiç belli olmaz. İnşallah dönüşümde sapasağlam karşımda bulurum seni, şimdilik Mevlâma emanet ol."

Dışarı koptu.

Alaca öküz gezinmesine devam ediyordu. Sahibini görünce maskaralığı tuttu, ön ayaklarıyla eşine eşine böğürdü.

"Sağolasm Hafsa Hala," dedi Tekgöz Hamdi'nin karısına, "bu durumda sizin arabayı alacağım, çaresi yok.

Öküzleri uslandırmanın en iyi yolu arabaya koşmaktır. Bir zahmet kara öküzü çıkarıver ahırdan Halam."

"Olur, çıkarayım. Hamdi Ağan çok mu hasta oğul?"

"Yoo," dedi gözlerini kaçırarak, "akşama bir şeyi kalmaz evelallah. Gendisine de söyledim ya belki kulak ardı eder, bizim evde çay ve şeker olacak Halam, Meryem alsın gelsin, bir güzel çay demlesin Hamdi Ağama; bir iyi terletsin gendini, evelallah akşama dipdiri kalkar da yarın birlikte çift sürmeye gideriz."

"İnşallah Efe Oğul, kalkar. O yıkıldı ben de yıkıldım. Bunca iş güç üstüne bu hastalık; ne yapacağımı şaşırdım oğul, bir şaşırdım ki dünya âlem başıma geçti belle. Tarla sürme işi kalırsa diye..."

"Kalmaz!" dedi Kerami, yaşlı kadının sözünü biçerek, "Ben varım."

Sesini tatlılaştırdı:

"Hafsa Hala, sen öküzü çıkar öküzü, işi gücü düşünme, Allah'ın izniyle her bi işin üstesinden gelirim; bugüne bugün öküzlerimizi ortakladık, işimizi de ortakladık sayılır. Hamdi Ağamı öteden beri baba bellemişim, hiç elin eline baktırır mıyım, canım sağoldukça; hele öküzü çıkar sen, bu arada ben arabayı hazırlayayım."

Yaşlı kadın ahırdan öküzü çözene kadar Kerami kağnıyı hazırladı, boyunduruk vururken kara öküz biraz aksileşti, ama bir iki okşamaya tav oldu, sakin sakin boynunu uzattı.

"Anlaşacağız kara öküzle Hala," diye gülümsedi Kerami. "Tasan olmasın, Hamdi Ağama iyi bak yetişir, işi gücü düşünme, olur mu?"

"Olur" dedi kadın.

Sabanı arabaya yerleştirmesine yardım etti.

Güneş doğmuştu, sıcacık parıltılara banmıştı bütün köy, bulut kümelerinde ışıktan halkalar devriliyordu.

"Hadi bakalım alaca öküzüm, kara öküzüm, yola."

Kağnının tekerleri gıcırdadı. "Bu iş yaş" diye düşündü Kerami, sarsıla sarsıla yol alırken. "Bu işin altı da, üstü de yaş. Daha tarlayı yarılamadık bile, bizimki bitecek de Tekgöz Hamdi Ağamın tarlasına sıra gelecek; ölme eşeğim ölme, o zamana kadar elinoğlu tohum atmayı bile bitirmiş olur. Geçim bir zorlaşma zorlaştı ki, haniyse pes ettirecek. Biz dağlarda düşmanla vuruşurken; atı olanlar, ohoo..."

Yavaşlayan öküzlere,

"Hadi alaca öküzüm, hadi kara öküzüm, gayret!"

"Ohooo.. Atı alan Üsküdar'ı geçmiş. Döndük baktık ki, baba ocağı söndü sönecek. Tarlalar kıraç bağlamış. Babam ölmüş, anam aklını kaçırmış, zavallı göçtü de kurtuldu sonunda; bu zamana kalsaydı aklının geri kısmını da uçururdu mutlaka. Dur bakayım şu yol ortasında dinelen... Mahmut Ağa değil mi? Tâ kendisi."

"Selamün aleyküm Mahmut Ağa."

"Aleyküm selâm Kerami Efe, hele durdur öküzleri azıcık."

Mahmut Ağa kara öküzün başını okşadı. Huylandı hayvan, bir iki böğürdü.

"Efe, bu öküz ters bir şeye benziyor."

Sabah sabah yoluna çıktığına göre, bir bildiği olmalıydı. Herhalde kara öküzü okşamak için yola düşmemişti.

"Biraz aksi olmasına aksi, idare ediyoruz yine de. Koşuculuğu iyidir."

"Belli, berikini pek gözüm tutmadı, ama bu iyi. Bir çift öküz düzdün sonunda ha."

"Nerede Mahmut Ağa, bir çift düzmek? Şu kara olanı Tekgöz Hamdi Ağamın, ortakladık; tarlaları da böylecene sürüyoruz."

"İyi ettiniz. Ne demişler, bir elin nesi var iki elin sesi var. Senin gibi ortağa da can gurban Efe, gendi işini kor, başkasınınkini yaparsın. Neyse, işten güçten alakoymayım seni; diyeceğim, Davut Ağadan bir mektup aldım."

Kerami'nin yüreği hop etti, nedense kayınpederinin ismi geçince hep böyle yüreği hopluyordu.

"Hayırdır," dedi, "benimle ne münâsebeti var?"

Mahmut Ağa biraz sıkıntılı, elini başına götürdü, sıkıldığında başının dazlağını kaşımak gibi bir âdeti vardı.

"Tüh!" dedi telaşlı telaşlı. "Unutmuşum, sabah namazını kıldıktan sonra unutmuşum."

Kaşla göz arasında başındaki takkeyi çıkarıp iç cebine soktu. Gülmeye davrandı:

"Sen bizden sayılırsın ya, birden telâşlandım yine de. Biliyorsun şapka giymedi diye Abdurrahman'a yaptıklarını."

Gözlerini kıstı:

"Biliyor musun?"

Sanki olayı bilmeyen kalmış gibi. Günlerce destan destan söylenmişti köy yerinde. Hemen herkesin ağzında o vardı.

"Duydun mu bizim Abdurrahman'a yaptıklarını?"

"Duymaz olaydım, fıkara oğlancığın tırnaklarını sökmüşler."

"Sade o kadarla kalsalar, saçlarını ustura ile kazıtıp yer yer kesmişler. Kesiklere tuzla biber ekmişler. Bu sana

derstir, bir daha takke ile dolaştığını görmeyelim, diye de tembihlemişler.."

"Her gördüğüne anlat demişler, anlat ki takke, fes, kalpak giyip sarık felan saranlara ibret olsun."

Kerami söylentileri duyunca hadisenin büyütüldüğünü sanmış, Seymenler'e kadar gidip Abdurrahman'dan bizzat dinlemeye karar vermişti.

Hali perişandı Abdurrahman'ın. Başı hâlâ sargılar

içindeydi. Sargıların tepesine şapkayı oturtmuştu. Tuhaf bir görünüşü vardı. Kerami gülmek mi, ağlamak mı gerektiğini bir süre kestirememişti.

"Abdurrahman kardaş..."

Eskiden tanıyordu Abdurrahman'ı, tâ kötü işgal günlerinden. Dağlarda üç ay kadar omuz omuza vuruşmuşlardı, sonra o Demirci Mehmed Efenin kızanları arasına katılmış, Kerami'den ayrılmıştı. Fakat ne değişiklik. Tanımakta zorluk çekiyordu. Ateşli bakışlarına bir durgunluk gelmiş, bir burukluk belirmişti. Gözlerini uzun zaman bir noktaya çakılı tutuyor, sonra bir başka noktaya çakıyordu. Dünyadan kopmuş gitmişti. Yıllarca zindanda kalmış da hafızasını taş duvarlar arasında unutmuş mahkûmları andırıyordu.

"Beni tanımadın mı Abdurrahman kardaş, benim ben, Kerami Efe, tanımadın mı?"

Şapkasını iki eliyle kavrayıp kulaklarına doğru çekmişti:

"Ben takke giymem, şapka giyerim. İşte görüyorsun; buna şapka derler. Dövmeyin artık."

Köye döndüğünde külçe gibiydi. Kerami, karısının ısrarlı sorularına bile cevap verememiş, gördüğü manzaranın dehşetinden uzun müddet sıyrılamamıştı.

Yarı ürkek kendisini seyreden Mahmut Ağa'ya göz kapaklarını indirerek "Evet" işareti yaptı.

"Bilmez olur muyum? Aklını uçurdu fıkara Abdurrahman, oysa ne yiğitti."

"Kötü benzetmişler ha."

"Çok kötü, çok."

"Kötü olmaz mı, devletlülerin emri karşısında boynumuz kıldan ince, onlardan iyisini mi bileceğiz? At denince atmalıyız, tut denince tutmalıyız; yoksa bizim teb'alığımız kaç para. Bugün takke giymeyeceksin deniyor giymek olmaz, yarın bakarsın giy derler, o zaman da giymemek olmaz, böyledir bu işler. Yine de sen başımda gördüğünü unut, olur mu Efe? Takkeyi diyorum, tövbeler tövbesi, iyi mi onu büsbütün kaldırıp ne yapmalı ki? Giymesen olmaz. Giysen, başın derde giriyor."

Ellerini çaresizlikle iki yana açtı gözlerini yere çevirdi:

"Asıl maksadımı unuttum yahu, sabah sabah yoluna çıkmamı icap ettiren şey..."

Kerami'nin yüreği çatal çatal vurdu.

"Hayırdır."

"Senin hesabına şer sayılmaz, beni dersen şerrin ortasındayım belle. Davut Ağa mektup attı dediydim ya, bil bakalım ne yazıyor?"

Yüreği yine çatal çatal vurdu.

"Bilemedim."
"Cümle cümle anlatmaya hacet yok, tumturaklı lâflara zaten oldum olası aklım ermez, kısaca şöyle: Topraklarını artık yarıya vermeyecek, yani bana ihtiyacı kalmadı."
"Peki ne yapacak?"

"Sen işletecekmişsin. İstersen bana da yanında bir iş verebilirmişsin, ama bu tamamen senin bileceğinmiş."
"Ben işletecekmişim!"
"Ya, kısaca böyle diyor. Şehre inmiştim dün, ancak geceyarısına doğru eve geldim, doğrusunu istersen uyumadım, yolunu bekledim. Her sabah olduğu gibi yine buradan geçeceğini biliyordum."
İnledi:
"Şimdi ben ne yapacağım? Vaktinde söyleseydi mesele yoktu, başımın çaresine bakardım. Yedi nüfusa ekmek taşıyorum. Rızkı veren Allah, ama çalışmamak da olmaz değil mi? Şunun şurası tohum atmaya kalmıştır tarlalar. 'Sen git, damadım gelecek' diyor. İyi ama tarlaların çoğunu sürdüm, bazılarını ektim bile, bütün bunları bırakıp nereye gidebilirim?"
Yine ellerini iki yana açtı:
"Dersen ki ben oturacağım, toprakları ben işleyeceğim, giderim. Dersen ki, yanımda bir iş veririm, ekmek kapısı açarım, kalırım. Gayri senin bileceğin."
Eğildi, yerden bir taş alıp çalıların içine doğru fırlattı.
"Senin bileceğin gayri,'' diye tekrarladı son sözlerini, gözlerinin bütün endişe bulutunu yığdı Kerami'nin üstüne, yığdı. ;
Kerami hafiften kımıldadı.
"Benim bileceğim mileceğim yok Mahmut Ağa, oldum olası Davut Ağaya felan aldırmam, o gendi yoluna gitti, ben gendi yorumdayım."
"Bilirim, bilirim de..."
Sesinde terddütle sevincin yumruklaşması vardı.
"Öyleyse Davut Ağa şunu istdr bunu ister diye ne kar-

şıma çıkarsın? Varsa gendi arzun, isteğin can baş üstüne, elimden geleni yaparım. Davut Ağaya gelince; söyle ona, ölse parmağımın ucunu kımıldatmam."
Daha fazla beklemeden sürdü arabayı, tekerlekler gıcırdamaya durdu eskisi gibi. Mahmut Ağa ardında bakakaldı öylece, teey gözden silininceye kadar. Sonra bir taş daha aldı yerden, avucunda sıktı, avueu acıyana kadar.
"Er kişi neme lâzım" dedi.
Kerami tarlaya varmıştı. Arabadan sabanı indirirken, "Şu kayınpederim olacak adam," diye geçirdi içinden, "şu

Davut Ağa denen adam, hâlâ hakkında beslediğim duyguları bilmiyor da, topraklarını işlememi teklif ediyor." Sabanı yere attı hırslı hırslı, ön tarafa gidip öküzleri çözmeye koyuldu. "Bilmediğinden değil, benimle bir hesabı olduğundan, bir vakitler yapamadığını şimdi yapmak istiyor, beni topraklarında ırgat gibi çalıştıracak, bir güzel gösterecek yurdu kurtarmaya yardım için hayatımı ortaya koymanın bir işe yaramadığını, 'Ha işte bak, sürünüyorsun, sanki savaştın da ne oldu, sanki ben savaşmadım da ne oldu, ben Yunanlılara yardım ettim de ne oldu? Ben gene eski benim, sen gene eski sensin, sen sürüneceksin, ben ağa ağa yaşayacağım' diyecek. Hele bir desin bakalım, bir desin de hele, karımın babası olduğunu unutur boğazlarım alimallah; demeyi bir denesin de..."

Canı çok sıkkındı, saban demirini kütüğe yerleştirirken parmağı ezildi, daha beter sıkıldı canı, hırsla saban demirini yere çaldı. "Kayınpederim olacak adamın adı nerede geçse bir tersliktir sarar dört yanımı, al işte, gece rüyama girdiği yetmemiş gibi gündüz yolumu kesti, gerçi önümde Mahmut Ağa duruyordu, ama ondan sözediyordu. Ters herif, bu milletin de, bu vatanın da başına belâ, benim başıma belâ olduğu gibi. Yunanlılar bula bula İz-

mir'i mi buldular çıkartma yapmaya? Bu yine Davut Ağanın uğursuzluğundan olmalı. Öyle ya, kalktı İstanbul'dan buraya geldi, ardından Yunanlılar çıkartma yaptı. Baştan sona terslik bu adam."

Düşündüklerinin hayal ile karışık olduğunu biliyordu. Fakat elinde değildi. Davut Ağa hakkında da iyi düşünemezdi ya; isterse kayınpederi olsun, isterse yedi iklim dört köşeye sultan olsun, adı Davut Ağa mı, Davut Ağa. Hani şu Seyitköy'e sonradan yerleşen Davut Ağa, hani evini Yunanlılara karakol olarak seve seve ikram eden Davut Ağa, hani şu Yunanlılar adına köylüyü işgal müddetince canından bezdiren Davut Ağa, hani kardeşi Fatih bir çocukluk edip saatini kırdı diye Kerami'yi rehin alan Davut Ağa... Bu Davut Ağa için iyi düşünmek mümkün müydü? Onu rüyada görüp iyiye yormak hiç olur muydu? İsterse karısının babası olsun, isterse yedi iklim dört köşeye sultan!

Daha dördüncü evlekte yorulduğunu hissetti. Oysa başka günler ırgat gibi çalışırdı da, bana mısın demezdi. Bugün bir tuhaflık vardı üstünde, yalnız üstünde olsa iyi, her yerde bir tuhaflık vardı; bir başkalaşmış gibiydi Seyitköy; Seyitköy'ün insanları ve hayvanları. Öküzlere baktı. Pek gönülsüzdüler. Sineklerle olan savaşlarını bile unutmuşlardı, sırt kısımları kocaman kara sineklerle dolmuştu. Övendireyi hafiften değdirdi sırtına. Sinekler ürkerek

kaçıştılar, fakat öküzlerde bir canlanma olmadı.
"Hadi gayret kara öküz, hadi alaca öküz, gayret!"
Evlek evlek, gün akşama kavuştu.
Vardı köye, Tekgöz Hamdi Ağayı bıraktığından hasta buldu.
Buruk bir yürekle döndü evine, avluda iki jandarma bekliyordu.

"Hayırdır," dedi, "akşamın köründe ne beklersiniz?"
"Seni," diye cevap verdi onbaşı olanı, "dönmeni Muhtar. Tarla uzakça dediklerinden göze alamadık gelmeyi, karakola kadar gitmekliğimiz iktiza eder."
"Bir yaramazlık mı, sakın..."
"Yok yaramazlık maramazlık, bizim Üsteğmen becayiş oldu ya, belki Başefendimizin sana söyleyecekleri vardır. Başefendimiz bugüne bugün karakol kumandan vekilliği yapmakta olup dediği dediktir."
Üst cebinden çıkardığı zarfı uzattı.
"Bunu vermekliğim emrolundu. Ardım sıra seni karakola götürmekliğim de emrolundu ya, hava karardı; benden bir iltimas Muhtar, ama yarın sabah mutlak ki gel ha, gelmemiş yapma, tamam mı?"
"Olur, gelmemiş yapmam."
"Eh, kal sağlıcaklan."
"Nereye bu vakit, köy odasını açtırayım rahatınıza bakın."
"Yok," dedi onbaşı yarım dönüp, "Şevket Ağaya sözümüz var, misafirim olun dediydi, kıramadık."
Gittiler.
Zarfı yırttı. Alaca karanlıkta yazıyı sökmeye çalıştı, ama beceremedi. Lâtinceye yeteri kadar alışamamıştı bir türlü. Eve girip lâmbayı yaktı. Topu topu üç satırdı. Karakola "derhal" uğraması isteniyordu. Bunca iş güç arasında şehre nasıl inecekti? Bir koca günü nasıl kaybedecekti? Ama başka çaresi yoktu. Muhtar oldu mu hakkını vermeliydi insan. Vermeyecekse hiç olmamalıydı.
Sabah sabah damladı karakola. Üsteğmenin yerinde Başgedikliyi oturur bulunca bir tuhaf "oldu. Hele önüne yazılı bir kâğıt sürüp, "İstifanemendir, imzala" deyince,

yamuldu. Kaymakam böyle istermiş, inkılâpları köylüye anlatamadığı, anlamak şöyle dursun kendisinin dahi yeterince benimseyemediği anlaşıldığından, usulü dairesinde istifa etmesi gerekiyormuş.
Başgedikli Hayri Bey bir yandan konuşuyor, bir yandan da kötü kötü gülüyordu. Oldu olası araları düzgün gitmemişti. Üsteğmenle her daim dost olmalarına rağmen, Hayri Beyle yarı düşman kalmışlardı. Davut Ağanın

kopyası gibi görürdü onu, doğrusu Hayri Bey de Davut
Ağaya benzemek için ne lazımsa yapardı. Bu yüzden olsa
gerek, orduya bir türlü yakıştıramazdı Başgedikliyi.

Uzattığı kâğıdın altını tereddütsüz imzaladı. Sırtından
bir yük kalkmış gibi rahatladığını hissetti. Memnundu.
Üsteğmen gittikten sonra, muhtarlık zaten çekilmezdi.

Kesesi içinde mührü masaya bıraktı.

"Al hayrını gör."

Başgedikli Hayri Bey kaşlarını çattı, sildi attı gülüşü-
nü yüzünden. Kalktı, odanın ortasına yürüdü. Ellerini ar-
kasında kenetleyip pabuçlarının üstünde dikildi.

"Ayağını denk almaya bak," diye konuştu tehdit dolu
bir sesle, "bundan sonra hep denk almaya bak ayağını,
bir yanlış adım attığını görürsem, duyarsam gendin dü-
şün, efelik tasladığın felan kulağıma erişirse bozuştuğu-
muz gündür. Üsteğmene benzemem haberin olsun."

Parmağını yüzüne yüzüne sallayarak devam etti:

"Üsteğmeni gendine benzetmiştin, oruç bile tuttur-
muştun adama."

"Oruç Allahm emri," dedi Kerami, "kul için tutulmaz."

Başgediklinin öfkesi nedense kabardı bu söze:

"Allah için de tutulmayacak!" diye bağırdı. "Bu milleti
softaların esiri etmeyeceğiz, senin gibiler Avrupa seviyesi-
ne yükselmemizi engelleyemeyecekler."

"Ben mi engellemişim?"

"Senin gibiler. Hacı hoca kısmı, derviş molla güruhu.
Topunuz örümcek kafalısınız. İsmet Paşamızdan alsam,
bir emirle kafalarınızı kopartırdım alimallah!"

"Sen..."

"Sus be! Sırnaşıklığın lüzumu yok. Kabahat Üsteğ-
mende ki yüz verdi; nah şu dairede namaz kılmana bile
göz yumdu. Gendisi de gizli gizli kılıyordu ya, kılıyordu da
ne oldu? Teey adı aklımda değil, anasının körüne sürüldü
işte. Ben kılmıyorum da ne oldu? Nah bugüne bugün ka-
rakol kumandan vekiliyim. Yakında asaletim tasdik olu-
nunca..."

Sustu.

Kerami, zaten suskundu. Adam, seviyesini konuşturu-
yordu, ne denir? Bu sözlere ne cevap bulunup verilir? Ve-
rilse —kaç kere verilmişti— ne olur? Biraz daha kızar,
deflenir, belki bodruma sürükletip falakaya yatırırdı.
Bundan zerre miktar perva ettiği yoktu ama, dayak faslı-
na bir girerse bir daha ayaklarının üstünde durabilmesi
için günlerin geçmesi lâzım gelirdi. Çift sürme işi, tohum
atma işi kalırdı. En mühimi Tekgöz Hamdi Ağanın tarla-
ları kalırdı.

Çıktı, köye döndü.

Hamdi Ağa daha da kötüleşmişti.

İtiraz etmesine aldırmadan attı kağnıya, doktora götürdü.
Son birkaç meteliğini saydı doktorla eczacının avucuna...
Getirdi yine yatağına uzattı Hamdi Ağayı.
Ciğer bitmişti; öyle diyordu doktor. Şimdiye kadar nasıl yaşadığına da alabildiğine şaşıyordu.

Kendi ciğerleri de tutuştu bunu duyunca. Ama bütün yakıcılığıyla acısını içine attı, ne Tekgöz Hamdi'ye, ne Hafsa Halaya, ne de duyulur muyulur korkusundan kimseye açmadı.
Evleklere gömmeyi denedi acısını, karasabanın ardından evleklere gömmeyi. Denedi ya, ne mümkün.
Tutunduğu dallar bir bir kırılıyordu. Ümidin ipi her yandan çatır çutur kopuyordu.
Ha bugün düzelir, ha yarın diye beklemişti yirmi beş şu kadar yıldır. Bir yanlışlık olmuş düzelir, ha bugün ha yarın diye.
İnsan evlâdı Üsteğmenin karakol kumandanlığına tayinini bile düzelmeye doğru atılmış bir adım kabullenmişti. Namazı gizli kılışına hayıflanmış ya önceleri, düşündükçe hak vermişti. İşte adamı sürmüşlerdi. Başgedikli Hayri'nin deyişiyle anasının körüne. Bu işte mutlaka Hayri Beyin parmağı vardı, yememiş içmemiş üstlerine gammazlamış olacaktı. "Bir örümcek kafalı var karakolhanemizde" diye, "oruç tutmada, namaz kılmada" diye, şüphesiz gammazlamıştı.
Düşüne düşüne tarlayı sürerken, küçük oğlu Fatih Mehmed'in sesine bulaştı.
"Babaaa!"
Nfye gelmişti ki vakitsiz? İhtimaller ardı ardına dizildi kafasında, hem de kötü ihtimaller. Kafasının içi burgulanmaya durdu.
"Allah Allah, yemek getirdi desem daha kuşluk bile değil, peki de bu oğlan böyle vakitsiz."
Evleği bitirip döndü.
"Babaaa!"
Kumral kâhküllerini dalgalandıraraktan tarla bayır

koşuyordu. "Böyle vakitsiz, Allah Allah!" diye düşündü. Yeni sürülü toprağın kabarıklığında güçlükle yol kesiyordu. Kerâmi daldı kaldı. Bu manzaraya bir kere daha şahit olmuş gibiydi. "Acaba nerede?" Oğlu takılıp düşene kadar hatırlayamadı; sonra birden buldu, bulunca bakışları nem tuttu. "Kardeşim Fatih. Bu yaşlarda idi, yedisinde veya sekizinde, yahut azıcık daha büyük. Şimdi oğlumun koştuğu yerde ve tıpkı koştuğu gibi, aynen düşerekten.

Hey gidi günler!"
Gözlerinin önünde alevler oynaşıyordu, bütün dünyayı sarmıştı ateş; Fatih, ateşin orta yerinde çırpınıyordu. "Kurtarın, ne olur kurtarın!" diye bağırıyordu. Yunanlılar bütün çocukları medreseye doldurup ateşe verdiklerinde köyde olsaydı, ne yapardı acaba? Kardeşini, kardeşinin yaşıtı diğer çocukları kurtarmak için atılır mıydı ateşe? Herhalde atılırdı, ama ne fayda. Daha yalımlara ulaşamadan medresenin etrafını sarmış Yunan askerlerinden birinin kurşunlarına hedef olurdu.
"Baba!"
Gözlerinin nemini yüreğine emdirdi, döndü, gülümsedi oğluna.
"Yürümeyi belleyememişsin daha, kaç kere kapaklandın? Er kişi kavi basmalı toprağa, şöyle dinelince kök salmalı."
Çocuğun yüz ifadesindeki buzluğa döktü gülüşünü, içinde kıpırdanan endişe gölgelerini boş yere silmeye çalıştığını anladı; vardı bir şeyler, daha söylenmeden biliyordu. J
"Ne oldu, niye geldin?"
Soruncaya kadar dudaklarının yarıldığını sandı. Parmağını değdirip kanıyor mu diye baktı. Yok, kanamıyordu; sadece kurumuşlardı, günlerce susuz kalmış toprak

gibi kabuk bağlamışlardı. Diliyle dudaklarını ıslatırken korktuğunu kendi kendine itiraf etti. Korkuyordu, niçin olduğunu bilmeden korkuyordu, belki de sebepsiz yere. Kızdı. "En sıkışık, en ümitsiz anlarda yüzlerce düşman karşısında bile korkma, hiç bir tehlikeye metelik verme, sonra da tut gendi tarlanı sürerken yüreğin, başı kesilmiş kuş gibi vursun, dudakların uçuklasın, gözlerin bulansın, sesin kısılsın, olacak iş mi?"
İşi kızgınlığa vurdu:
"Hay oğul, ne diyeceksen de artık; niye geldin?"
Nefes nefeseydi, yüzü ala banmıştı; her soluk alışta boyun damarları şişiyor, gözünü kırpmadan babasına bakıyordu.
"Baba," dedi yutkundu. "Tekgöz Hamdi Ağam" dedi, bir daha yutkundu.
Bağırdı:
"Desene!"
Çocuk her kelimede yutkunuyor, Kerami'nin sabrı tepe taklak oluyordu.
"Anam, 'Koş,' dedi baba, 'haber ilet' dedi, koştum. Tekgöz Hamdi Ağam, baba... Tekgöz Hamdi Ağam... Anam dedi ki, 'Seni görmek istiyor' dedi. 'Gelsin' dedi. 'Öküzü möküzü bıraksın, yetişsin' dedi, baba. 'Hemen' dedi."

"Tamam, sen burada kal oğul, öküzlere dikkat et. Sakın yanlarına fazla sokulayım deme, ben bir koşu gidip bakayım."

Çocuk hızlı hızlı başını salladı, Kerami vurdu köy yoluna koşaraktan. "Hastalığı artmıştır belkim" diye düşündü yolboyu. "Herhalde artmıştır. Boşuna işimden etmek istemez Tekgöz Ağam, bir diyeceği olmalı, yahut son nefesinde son göreceği."

Ayağının altındaki taşı tekmeledi, düşüncelerine kızıyordu. Tekgöz Hamdi'ye ölümü yakıştırmanın sırası mıydı yani? Sıra ha! Sanki ölüm sıraylan! Değil ya, insan sevdiklerine kondurmak istemiyor. Biri kazara ölümü ansa, ağzından yel alsın, deniyor. Tuhaf ki tuhaf! Ölümle burun buruna yaşadığı efelik günlerinde ölümü sevmişti, ha geldi ha gelecek; bugün veya yarın diye âdeta ölmeyi özlemişti. Şimdi o duygu ne kadar gerilerde.

Feryatlar düşüncelerini tokmaklayınca kalbinin isyankâr çırpınışı da arttı. Köye yaklaştıkça uğultunun yerini münferid çığlıklar aldı.

"Beni koyup nereye gitmektesin Hamdiiii!"

Bu sesi tanıdı. Hafsa Halanın sesiydi. Deli deli vurdu yüreği, bir uğursuz mengeneye kıstı, sıkıştı ha sıkıştı. Gözlerine bir acılıktır yayıldı, bir bulanma bulandı ki, her taraf... Bastığı yeri seçemez oldu.

Avludaki insan yığınını aşarken tökezlendi. İki kuru el iki yakasına asıldı, acının doruğunda bir ses yalpaladı kulaklarında:

"Hamdi gitti oğul, gitti koç yiğidim!"

Hıçkırıklar düğüm düğüm oldu genzinde, gözünü acıtan, bakışlarını bulandıran yaş damlaları yanaklarına doğru iz iz aktı.

"Gitti oğul, gitti!"

Eve daldı.

Hamdi Ağa yer yatağında up uzundu. Yamalı, ama pak bir çarşaf örtülmüştü üstüne. Kımıltısız yatıyordu.

Kerami inanmaz gözlerini yığdı çarşafa, şöyle azıcık kıpırdasın, azıcık oynasın, bir hayat belirtisi göstersin diye umdu, bekledi. Bu zamansız ümit çırpıntısına tutundu bir süre. Beklediği olmayınca yaş sicimlenmeye durdu.

"Sabır," dedi bir ses, "başka çare yok."

Tarık Hocanın sesiydi. Sanki hocalığın bütün icabını yapmıştı da sıra cenaze beklemeye gelmişti. Bir an bunu suratına haykırıp rahatlamayı geçirdi, ama hiç yeri değildi.

"Bitti mi?" dedi sadece, incelen sesiyle.

"Çoktan."

Bacaklarındaki bütün kaslar koptu, kemikleri bir anda hurdahaş oldu sanki, cenazenin üstüne yıkıldı:

"Hamdi Ağam, ah Hamdi Ağam!"

"Oldu mu ya?" dedi. "Sen böyle mi yapmalısın? Görmüş geçirmiş adamsın Kerami Efe; görmüş geçirmişler de böyle yaparsa dışardakilere nasıl söz anlatılır? Yaşlı başlı adamdı nihayet, helbet ölecekti. Allah büyüklerimize zeval vermesin. Allah onları başımızdan eksik etmesin, kılıçlarını keskin eylesin. İşgalden kurtulmuş bir yurt parçasına gömülecek onların sayesinde."

Son cümleler bütün acılarını tepetaklak etti. Hiç doğrulamayacağını sanırken, kendini birden dizlerinin üstünde buldu:

"Onların mı?" dedi çıkışırcasına; "Kimlerin? Aha sana gendi yurdunu gendisi kurtaranlardan biri işte; önünde yatıyor. Kimseye minnet borcu yok, sen ne demektesin Tarık Efendi? Hamdi Ağamın kimseye minnet borcu yok dedim, duydun mu? Tek gözüyle gecenin karasını mızraklaya mızraklaya efelere haber getirmek, yiyecek taşımak için nice dağlar aştı bilir misin? Neleri göze aldı, ne işkencelere göğüs gerdi ve yurdunun selâmeti uğruna gık demedi, bilir misin?"

Tarık Efendi nedense ürperdi.

"Töbe de, vakıa siz de çalışmadınız değil; lâkin asıl iş Angara'da, oradakileri bildin mi? Hepimiz minnet borçluyuz."

Davut Ağa geldi gözlerinin önüne, kaşlarını alabildiğince çattı:

"Angara'dakilerin hepsini bilemem, ama bir tanesini çok iyi bilirim. Davut Ağayı. Bizi gâvura satmanın nimetine konmuş, büyük adam olmuş şimdilerde. Gerçekten kurtuluş için çalışanlara gelince Tarık Efendi, beni iyi dinle; cenaze önünde konuşulacak şey değil ya, açıldı madem, söylemezsem içimin yarasını arttırır. Bazıları aldılar alacaklarını, bu işin cefasını çektilerse, sefasını da sürüyorlar. Ya Tekgöz Hamdi ne olmuştur? İşin cefasını çekmiş ve çeke çeke canını vermiştir. Sevinmeye vakit bulamamıştır garip, yüreğimin yağını eriten de bu ya zaten."

"Sevinmeye vakit bulamadı da ne demek, hür bir vatanda öldü ya."

"İşte buna inanamadı bir türlü. Yunanlılar gidince ezanın gürül gürül okunacağını, dinin serbestçe öğrenileceğini, herkesin dilediği kıyafetle dolaşabileceğini umuyordu, olmadı. Fesi başından alındığı gün yarı canı çıkmıştı zaten, 'Say ki öldüm oğlum,' demişti, 'nah yüreğimin orta yerine bıçak vursalar kan çıkmayacak."

Tarık Efendi öfkeyle sıçradı:

"Duymamış olayım," dedi hırslı hırslı. "Töbeler olsun, bu yaptığın adıyla sanıyla cumhuriyet aleyhtarlığıdır, başkaca bir adı yok; sonunun nereye çıkacağını gendin düşün. Yıllar evvel Menemen'de olanı biteni de düşün, nah burnumuzun dibindeki Menemen'de. Ondan sonra konuş. Orada da senin gibiler inkılâplara suikast düzdü-ler, ama ne oldu? Basacakken basılmadılar mı? Bir Kubi-lay'ın canına mukabil, yüze yakın can alınmadı mı? Alın-maklan bitmiş de değil; hâlâ Menemen üvey evlât mua-melesi görür. Neyse, hükümetin kolu uzundur Kerami

Ağa, uzun ki teey Angara'dan, sen de Van'a kadar, ben diyeyim Seyitköy'e kadar her bi yanı tarar, aleyhinde olanları yakaladığı gibi sürür sehpaya. Hakkı da, helbet ki hükümet olaraktan gendini korumak zorunda. Bazı es-kicilerin, gericilerin tertiplerine karşı uyanık durup, kıpır-tıları bastırmak zorunda."

Parmağını yüzüne yüzüne salladı:

"Bak söylemedim deme sonra, bugüne bugün Vali Be-yimizin emriyle köye gelmişim, Kaymakam Beyimizin iti-madını kazanmışım ve dahi Başefendi Beyimizin can yol-daşı olmuşum; inkılâplar benimsenecek denmiş benim-senmeli, köyde kurtla kuzu yürüyecek denmiş yürümeli; hükümet politikasının yanlışlığını bulmak köylü milleti-nin kuşça aklına mı kalmış? Hele de sen; efelik alışkanlı-ğıyla ulu orta baş dikmeyi boşla da, baş sallamasını öğ-ren. Zaten her tarakta bezin olduğu dile destan, her mu-halif hareketin içinde bulunuşun da cabası. Bir vakitler Serbest Fırka Umumi Reisi Fethi Beyin eteğine yapışman dahi unutulmamıştır. İzmir nutkunda bangır bangır 'Bizi kurtar ha Fethi Bey, kurtar gurban olduğum' diye ünle-men kulaklardan çıkmamıştır."

"O iş bitti ya çoktan, Fırka kapatıldı ya."

"Velâkin şimdi de Demokrat belâsı çıktı. Sen de tuttun Demokratlığa bulaştın; ama bilesin vaktiyle Serbest Fır-ka'ya girenler nasıl fişlendiyse, şimdi Demokratlığa yakın gidenler öylece fişlenmekte, haklarında koca sicil defterle-ri tutulmakta. Yahu nenize gerek, rahat batar mı anla-mam? Hazır Davut Ağamız gibi bir kayınpederin varken, öte beriye ne bulaşmaktasın? Yapış eteğine, selâmeti bul, gendini kurtar, köylünü de; başka ne istersin?"

"Hürriyet," dedi bir solukta, "biraz ekmek ve biraz da hürriyet."

Tarık Efendi ürpertilerle sarsıldı:

"Yavaş bre, yavaş olsana biraz! Hürriyetin zorlusu var bu devirde, pâdişâh gitti gideli hürriyet fazla bile gelmek-te. İlle hükümeti tenkit etmek istiyorsan onu da yap,

lâkin usûlü dairesinde yap. Meselâ Amerikanya hükümetini tenkit et, Bulgarya hükümetini tenkit et, Angara hükümetine bulaşma da ne yaparsan yap. Dediğimi de unutma, yapış kayınpederinin eteğine."

"O her daim gözde kalacak öyle ya."

"İşin o cihetine karışmam. Çünkü büyük adamlar başkaca olur, düşülecek yeri de, kalkılacak yeri de bilirler. Meselâ ki Davut Ağamız eskiden, ama çok eskiden pâdişahçı imiş. Ardından İttihatçı olmuş, derken İngiliz mandacısı ve sonra kop koyu Halkçı; rüzgârına göre nasıl yelken kullanılacağını bari ondan öğren."

"Şimdi bu adam muteber bir adam ha?"

Tarık Efendi omuz silkti:

"Helbet ki muteberdir ve dahi muhteremdir. Angara benimsedikten sonra, bize ne olmuş? Büyük adam deyip geçme; büyük adamlar ne zaman ne yapılacağını bilirler, karışılmaz. Sen kuşça aklınla, felan büyük adam şu yola girdi, dahi ben de bu yola gireyim dersen, yanarsın. O büyük adam yarın, öte gün yolunu tam aksi istikamete öyle bir değiştirme değiştirir ki, kuşçağız aklın uçar. Ona niye böyle gidiyorken şöylesine döndün diye, kimse sormaz da, kabak döne dolana senin başında patlar."

"Ya!"

"Evet ya, bakacaksın kim ikbalde, tutacaksın alkışını; ikbalden düştü mü alkışı malkışı keseceksin, gaflet eder de vaktinde kesemezsen yine vay haline, alimallah yatırır seni keserler! Bu sözlerime mim koy."

"Tıpkı Davut Ağa gibi konuştun."

"Davut Ağa büyük adam," diye kesti sözünü. "Aklın varsa ardı sıra gider, koltuğunun altına girersin; girer de keyfine bakarsın."

Ters bir şey söyleyecekken, gözleri Hamdi Ağanın cenazesine kaydı, süm sükût oldu. Elinin bir hareketiyle Tarık Efendiyi de susturdu. Adam böyle bir yerde dahi çömezliğe sıvanıyordu. Angara'daki erkânın işi hocalık kisvesiyle jandarmalık yapmaktı. Zaten Vali Bey tarafından gönderildiği ağzının ikrarı olduğuna göre, dine imana sığmaz hareketlerinin fetvasını da derhal ki Vali Beyden almıştı. Hamdi Ağa ne iyi etmiş de o vasiyeti yapmıştı.

Tarık Efendiye yan yan baktı.

Sakalını bir kazıma kazıyordu ki, evin içi loş olmasına rağmen yanakları parlıyordu. Hadi cumhuriyetten bu yana sakalsız hocalara alışmıştı millet, ama bu yalnız sakalını kazımakla kalmıyor, bıyığını da kökten kazıyor. Hiç başından eksik etmediği fötrü kâh kaşlarına çekip, kâh enseköküne yıkarak çarşafları yırtmanın ve de eşarbı çıkarmanın... Kısacası Avrupalılaşmanın medenileşme ica-

batından olduğu hususunda gazetelerin yazdıklarını, An~gara'dakilerin söylediklerini habire tekrarlıyordu. Cuma hutbelerini de bunlar üzerine düzdüğünde, Seyitköylüler kalkıp her cuma Seymenler Köyü'ne gidiyordu.

Bir bahane uydurup Tarık Efendiyi dışarı gönderdi. Ardından kendisi de çıktı. Avlu ağzına kadar insan doluydu. Süleyman Dayıyı bir taşa oturmuş, ağlar buldu. Cenaze odasına gönderdi. Hemen düştü Seymenler Köyü yoluna. Hamdi Ağasını Tarık Efendinin eline bırakmayacak, mutlaka ezanı doğru dürüst okuyan bir hoca bulacaktı.

ikinci bolum

Tekgöz Hamdi'yi toprağa verdikleri günün haftasında, Davut Ağa köye geldi. Kerami, Tekgöz Hamdi ile birlikte bazı duygularını gömmüş gibi, boşalmış hissediyordu kendini. Ne babasının, ne annesinin ölümüyle böyle boşalmamıştı, böyle bakışlarının gri bulutlarla örtüldüğünü gören olmamıştı.

Kayınpederinin geldiğini söylediklerinde avluya çömelmiş, öğle namazı için abdest alıyordu. Hiçbir tepki göstermedi; bekler gibi bir hali vardı. Haberi getiren çocuğa başıyla "Anladım" işareti yaptı. Sakin sakin abdestini bitirdi, ibriği alıp eve doğruldu.

Kurulansın diye havluyu kapıdaki çiviye asmıştı karısı. Önce ibriği yere bıraktı. Havluyu aldı, ıslaklığını bir güzel sildi.

"Biliyor musun?" dedi ocağı canlandırmaya çalışan karısına, "Baban gelmiş."

Meryem birden sıçradı, parıl parıl baktı Kerami'den yana:

"Babam mı?"

Başıyla "Evet" dedi.

Meryem'in yüzü aldı. Yanaklarını bir ateştir basmıştı. Hasret, bakışlarında düğümlü kaldı.

"Şimdi nerede?"

Omuzları kalktı, indi:

"Herhalde evine inmiştir."

"Herhalde mi? Bilmiyor musun yani? Peki geldiğini nasıl öğrendin?"

"Bir çocukla haber saldılar."

Yüzünün kızarıklığı mora döndü birden:

"Ve sen babamın nerede olduğunu dahi sorma lüzumunu duymadın, öyle mi?"

İki adımda kocasının önüne dikildi:

"Babamdan hâlâ nefret ediyorsun!"

Cevap vermedi. Boş boş bakmaya devam etti karısına. Neden sonra;

"Sevmemi mi bekliyorsun?" diye sordu.

Meryem tereddüdün kıskacını parçalamak için çırpındı bir süre, kendisi de bir zamanlar babasından kırık dökük nefret ederdi, ama o bir zamanlardı; yıllar akmış gitmiş, dünya sür'atle değişmiş ve herşey başka bir hâlete bürünmüştü. Ama herkesin değişmesini bekleyebilir miydi? Hele de Kerami'nin değişmesini... O kadar zor ki, hemen hemen imkânsız gibi. Doğrusu pek de haksız sayılmazdı. Çok çekmişti Davut Ağadan, onun beslemelerinden. Çekmişti ya, herşeyin bir sonu olmalıydı. Nefretin bile.

"Sevmeni değil belki, fakat nefretini bırakamaz mısın? Unutma ki Davut Ağa dediğin adam karının babası, oğullarının dedesidir. Nefret etmemen için bunlar birer sebep sayılmaz mı?"

"Öyle hanımım," dedi durgun durgun, "bunlar birer sebep sayılabilir. Ama 'nefret etmemi gerektiren yüzlerce sebep var. Fatih'i tanıdın mı sen, küçük kardeşimi?"

Bakışları duvara çakıldı, sanki deldi duvarı dışarı taştı, oradan alevler içinde yanan medreseyi gördü. Fatih'in ince, hazin çığlıkları yalpaladı kulaklarında. Dişlerini sıktı ve sustu.

"Sen kardeşinin ölümünden babamı sorumlu tutuyorsun."

Canlandı Kerami, dudaklarına acı bir gülüş takıldı.

"Yalnız onun ölümünden olsa, neyse. Babamın ölümünden, annemin ölümünden, Tekgöz Hamdi'nin ölümünden, Deli Hakkı'nm ve daha adını bilmediğim bunca dindaşımın, vatandaşımın, kardaşımm... Bütün hepsinin ölümünden, sürünmesinden, tıkanmasından. Hattâ Hafız Murad'm gidişinden de, köyü büs bütün terkedişinden..."

Karısının acı boğumlarla beneklenen bakışlarını ıskaladı:

"Söylemek istemiyordum hanımım, bu açıklıkta söylemek istemiyordum en azından. Ne olsa baban, ne olsa iyi hislerle dolusun, olanları unutmaya hazırsın; çok zaman geçti aradan diye düşünüyorsun, köprülerin altından çok sular aktı, dünya çok değişti diyorsun için için. Babanı affetmeye mazeret arıyorsun. Hoş karşılarım bütün hislerini, duygularını."

Başını iki yana attı:

"Fakat benden bekleme, Davut Ağayı sevmemi hiç

bekleme. Nefret etmeme gelince: Hanımım, bu bendeki nefret aslında dinimin ve yurdumun düşmanlarına müte-

veccihti, istilâcılarla, namusumuzu, malımızı, canımızı
paymâl edenlere müteveccihti hanımım. Onların yanında
yer alan herkese karşı bilenmem normal. Bu duygular-
dan sıyrılmamı istiyorsun, lâkin hanımım, yıllar yılı kal-
bimi avuçlayan, kar üstünde yatmaya, güneş altında vu-
ruşmaya güç veren bir duygu. Kolaycana söküp atılabilir
mi?"

Meryem bocaladı, kocasının çok iyi tanıdığı sakin mi-
zacının orta yerinden fışkıran nefrete toslayarak bir anda
serseme döndü. Tutunmak için bir yer arandı, en yakı-
nında bula bula kocasının hâlâ sert kollarını buldu, sım-
sıkı yakaladı.

"Senin karınım," dedi inler gibi, "fakat itiraf edeyim ki
yeterince tanımışlığım yok, dağ insanlarına has yarı hoy-
rat, sıkdeğişken havayı üstünden bir türlü atamıyorsun.
Şimdi söylediklerinin farkında mısın, bilmiyorum. Eğer
farkında isen niçin seni yeterince tanımadığımı anlıyor-
sun demektir. Yunanlılara yönelmiş kinini, nefretini şim-
di babama yöneltmeye geçtin. Vakıa kusurları olmuştur,
ama kim kusursuzdur? Babamı suçla, fakat ne olur nef-
ret etme, korkarım bu nefretin zamanla bütün insanları
hedef alacak."

Çekti kendini geriye:

"Kerami Efe, iki oğlumun babası, n'olur nefretini ba-
bama hissettirme, n'olur en azından iyi davranmaya ça-
lış, duygularını içine göm."

Acı acı güldü Kerami:

"İçim mi dedin kadıncığım? Birçoğunu Tekgöz Ham-
di'nin mezarına gömdüm bile. Hayal kırıklığının demir

yumruğu genzime öylesine tıkanmıştı ki, onu söküp nefes
alabilmek için bazı duyguları bütünüyle gömmem gerek-
mişti. Bazı özlemlerimle, ümitlerimle birlikte. Babana
karşı duyduklarıma gelince; meraklanma, yalnız babana
karşı, değil bunlar, tüm menfaatçılara, aleyhinde çalıştık-
ları İstiklâl Mücâdelesinin tüm parsasını elçabukluğuna
getirip toplayanlara; milleti, milletin gerçek değerlerini
bilmeyenlere, bilmek istemeyenlere..."

Ürkek ürkek mırıldandı Meryem:

"Yani herkese; ben de bundan korkuyordum ya..."

Kerami bir el hareketiyle sözünü kesti:

"Herkese değil, hele milletime; o mazlum, masum mil-
letime hiç değil. Şimdi Yunanlılara bile değil artık, onları
bir ölçüde mazur görebiliyorum. Meryem, okumuş yaz-
mışsın sen, Fransız muallimlerden ders almışsın, Fran-
sızcayı da ana dilin gibi bellemişsin. Şu soruma cevap ve-
rebilir misin Meryem? Bu vatanı biz niye kurtardık?"

Karşılık beklemedi:

"Hür olmak için, herşeyimizle hür. Dinimizle,dilimizle;

örfümüz, âdetimizle; duygularımız, düşüncelerimizle; kıyafetimizle, kılığımızla..."

Daldı bir zaman, ateşin közünde ısıttı bakışlarını, kızgın demire benzetti:

"Cami aynı cami, lâkin imam aynı değil. Sanki imam bile değil, sanki yerli bile değil. Ne biçim adam, nereden gelmiş, niçin gelmiş, kim göndermiş? Kendisine sorsan Vali göndermiş, İmamlığa mı, taharri memurluğuna mı? Geçenlerde Rüstem'i karakola çektiren de o diyorlar. Her köye böyle adamları başka ne deyip sokabilirler? İmam adı altında sokmak en akla yakını, köylünün direnişini kırmaya da bire bir. Eski hocalara olan itimat ve itibarı

kullanarak yapacaklarını yaparlar. Foyaları meydana çıkana kadar atı alan Üsküdar'ı geçer diye düşünmüşler. Elinoğlu düşünüyor işte, olmadık işler düşünüyor. Hoca diye içimize giren adam neler söylüyor kahvelerde, meydanlarda, duymuşluğun var mı? Başmdakini sallaya sallaya bağırıyor. Esas serpuşumuz o imiş de güya, Osmanoğulları değiştirmişler. Halka heybetli gözükmek için kalın abalardan, çuhalardan sarıklar uyduraraktan başlarına geçirmişler. Bütün milleti ezmişler, inim inim inletmişler. Başkalarının toprağını istilâ etmişler, ana karnında bebeleri, yaşlı nineleri kurşunlamışlar. Milleti çalıştırıp kendileri yemişler. Kim inanır? Lâkin bıkmadan tekrarlıyor. Hoca dedin mi ağzından âyet çıkar, hadis çıkar. Bizimkinin ağzına bu mübarek kelâmların uğradığı yok, bilmem hangi ecnebi keferesinin sözünü bellemiş, söyler ha söyler. Ona göre muasır medeniyet seviyesine çıkmak için ne lazımmış biliyor musun? Töbe Rabbim, karı kısmının açılıp saçılaraktan gezmesi lazımmış. Ancak böyle olursa imiş, Avropalılar bizi gendilerinden sayarak yardım elini uzatırlarmış. Avropalıların uzattığı eli kırmak için kan dök, can ver; sonra el uzatsınlar diye çırpın dur. Dayanılası gibi mi hanımım?"

"Bunları Hoca mı söylüyor?"

"O adı batasıca söylüyor ya, bu kadar insaflı söylese hadi neyse. Düpedüz, hem de sırıtaraktan söylüyor, sanırsın adam alay ediyor."

"Hoca?"

Hırsla elini salladı:

"Hoca deyip durma Allah'ını seversen! Bunun hocalığı kup kuru bir lâkap. Adamın asıl derdi, tasası başka. Kadınlarımızı ecnebi kokonlara benzetip Seyitköy'ü Avropalılaştıracak. Bu yolda mani nedir? Dindir. Dini kimler öğ-

retir, yayar? Hoca kısmı. Suyu baştan kestiler hanımım. Tarık Efendi gibi hocalar saldılar içimize, milleti dinden

koparmaya durdular bunlar vasıtasıylan. Anlayacağın, hanımım, dört bir yandan fena kuşatıldık. Dünün kuşatması elin gâvurundan gelmişti, biz mücadele ettik, ama baban onlarla birlik gözüktü, işini aşırdı. Bugünün kuşatması bir başka canipten ve biz yine mücadeledeyiz, lâkin babanı şimdi bunlarla görüyoruz; yine itibar kazandığına, dilediği işi dilediği gibi aşırdığına şahit oluyoruz. Peki ama senin baban necidir Meryem; baban gibiler necidirler, kimdirler, kimden yanadırlar? Dahası, dertleri nedir, ne yapmaya çalışmaktadırlar? Sadece keseyi doldurmak için yaşamak bir hayatın gayesi olabilir mi? Bilmiyorum, bunlar benim için çok yabancı."

"Yine de."

Küçük oğlu Mehmet Fatih'in haykırışı sözlerinin sonunu duyulmazlaştırdı:

"Anneee, dedem geldi; anneee, dedem geldiiii!"

Fırtına gibi içeri daldı, babasını görünce durakladı birden, coşkunluğunu, yorgunluğuna karıştırıp yuttu, suçlu suçlu önüne baktı.

"Nerede?" diye atıldı Meryem, "Babam şimdi nerede?"

Kerami namaz kılma bahanesiyle yan odaya geçti. Oradan oğlunun sesini, bütün çocukluğuyla, bütün heyecanı ve yanpırılığıyla dinledi:

"Görsen anne, dedem homur homur eden çok güzel bir tomofille geliyormuş. Gendisi çiftlik evinde eğleşip Mahmut Ağamı önden salmış. Salmış ki bize haber ulaştırsın diye. Köy meydanında çocuklarla düğme oynuyordum. Mahmut Ağa beni görünce verdi haberi, 'Anana söyle deden geliyor' dedi. 'Ben yoruldum eve kadar gidemeye-

ceğim ha koçum' dedi, 'sen anana söyleyiver olur mu?' dedi. Olur dedim anne, koştum geldim."

Nefes nefese susunca, Meryem:

"Yavaş," diye teskine çalıştı heyecanını, "tere banmışsın, nefeslen biraz."

"Anne tomofile hiç binmedim ben, şöyle yakından bile görmedim.. Söyler misin, dedem geldiğinde; azıcık beni gezdirmesini söyler misin ha? Söylersen gezdirir mi ha, anne?"

"Tabiî ki gezdirir, hadi karşılayalım."

Çıkmadan önce yan odaya baktı, Kerami'den son defa babasına iyi davranmasını isteyecekti, ama o çoktan namaza durmuştu. Usulca çekti kapıyı, avluya çıktı.

Birazdan Davut Ağanın otomobili göründü. Toprak yola kızmış gibi hırlıyordu. Bir sürü çocuk takılmıştı ardına, çığlık çığlığa koşuyorlardı.

"işte," dedi, "geliyor anne!"

Meryem yüreğinin iniltili tıkırtılarını bastırmak için

elini kalbine götürdü. Babasıyla nihayet, geçmişi silip unutmanın vakti gelmiş, son görüşmelerinin üstünden geçen dört koca yıl iyiden iyi özlemişti babasını. Eskiden çirkin gördüğü bazı davranışlarını şimdi bir takım mazeretlerle sıvıyor, onu mazur görmeye çalışıyordu.

Davut Ağa kızını tanıyacak kadar yaklaşınca el salladı:

"Hey prenses, ben geldim!"

Otomobil durur durmaz, fırladı dışarı. Kollarını açtı:

"Sarıl babana bakalım, küçüğüm."

Meryem ister istemez evden yana baktı, oda penceresinde kocasının başını farkeder gibi oldu bir an, durakladı.

"Gelsene prensesim, gelsene!"

Fırladı:

"Babacığım, beybabam!"

Sarmaş dolaş oldular.

"Vay prensesim, amma özlemişim seni, şu kara gözlü kerata torunum mu yoksa? Babasına benziyor, inşaallah onun gibi akılsız çıkmaz."

Çağırdı:

"Gel bakalım tosun, adın Tosun muydu?"

"Mehmet Fatih."

"Fatih mi? Bir de Mehmed'i var ha! Aman yahu, bu gerici isimler de neyin nesi? Babandan başka türlüsü de beklenmez zaten."

Çocuk iftiharla dikildi:

"Amcamın," dedi, "onun ismini verdi babam. Bilmiyor musunuz yoksa? Amcamı, Yunan gâvurları şuradaki medresede yakmışlar. Daha bir sürü çocuk varmış içerde, onları da yakmışlar."

Meryem çekti aldı oğlunu:

"Yeter," dedi kızara kızara, "sus artık!"

Davut Ağa bozulmuştu, o günü biraz puslu ve silik de olsa hatırlıyordu. Gayri ihtiyarî medreseye doğru baktı. Oldukça harap bir görünüşü vardı.

"İyi iyi," dedi, ne dediğinin pek de farkında olmadan. "İnatçı kocan tarlada öyle ya, köylünün iş zamanıdır."

"Yok," dedi Meryem, "namaz kılıyor içerde."

Davut Ağanın yüzü ekşidi, iter gibi bir işaret yaptı eliyle:

"Namaz! Anlaşılan hâlâ akıllanmadı seninki; kız, dün-

yanın medeni devletleri, insanları havada dolaştırmanın yolunu buldular, uçak muçak icat ettiler, biz hâlâ namaz

diyoruz, oruç diyoruz. Avrupa milletleri namaz kılaraktan, oruç tutaraktan mı tayyare uçuruyorlar? Böyle boş şeylerle vakit öldürseler..."

Elini bir daha salladı boşlukta, yine iter gibi:

"Ohooo! Bizim gibi açlığa tâlim edeceklerdi."

"Baba!"

"Eee, dokundu galiba söylediklerim."

"Lütfen Kerami'nin yanında söyleme, lütfen baba."

Bir kahkaha attı göbeğini hoplataraktan:

"Aldırma, baban politikacıdır kızım, nerede ne söyleyeceğini bilir. Peki, eve davet etmeyecek misin?"

Şöyle bir baktı evden yana:

"Buna ev diyorsunuz sizler, öyle ya."

Dudaklarını kıvırdı:

"Seni de anlayamıyorum bir türlü. Kızım ne işin var böyle tavuk kümeslerinde, ömür tüketiyorsun? Gelsene Angara'ya, kraliçeler gibi yaşasana. Daha olmazsa namzetliğini koy, biliyorsun kadınlara çoktan intihap hakkı çıktı. Senin gibisini zor bulurlar. Fransızca bilmen de cabası, Avropa terbiyesi alman ise..."

Meryem hiddetle babasının sözünü kesti:

"Yeter baba, lütfen!"

"Peki canım, peki, hoşlanmıyorsan keserim, kestim bile; iyiliğini düşünüyorum, babanım senin. Tamam mı, içeri girebilir miyiz?"

"Evet."

Davut Ağa şoförüne doğru döndü:

"Muzaffer Usta, şu benim torunu azıcık gezdir de gözü, gönlü açılsın, hele yarım saat sonra da gel, al beni."

"Başüstüne beyim."

Kerami bütün olanları görmüştü, ama konuşulanları duyamamıştı. Yine de karısının yüz ifadesinden iyi şeyler konuşulmadığını çıkarabiliyordu. "Başımıza dert geldi" diye düşündü. "İçimde mahiyetini kestiremediğim bazı hisler kıpırdanıyor. Kötü şeyler olacak gibi geliyor bana, yoksa Davut Ağaya karşı duyduğum nefretin tepkisi mi bu?"

Kestiremiyordu, ne hissettiğini de zaten bilmiyordu. Bütün bildiği bu adamın gelmesini istemediği, görmeye katlanamadığıydı. Kardeşi Fatih'in kemiklerine basa basa yürüyor gibiydi. Avludaki duruşuna bakarken mazi bulutları bir daha aralanmış, eskiye göçmüştü.

Yine bir gün, abdest alıyordu avluda. Ya öğle namazı için veya ikindi; karıştırıyordu şimdi. Küçük kardeşi Fatih nefes nefese gelmişti. Terli alnını görüyordu hâlâ, buğu buğu taze ter kokusunu duyuyordu.

"Davut Ağa şapka giydi" demişti öfkeli öfkeli.

Kıyıdaki leğeni göstermişti, parmağıyla:

"Nah, şuna benzer bir şapka; leğen gibi."
Ayaklarının çıplak olduğunu farketmişti.
"Hey, çarıkların nerede senin?"
Çocuk, parmağını dereden yana dikmişti:
"Teey, orda!"
"Hadi, bir koşu al gel."
"Iuh, Davut Ağa komaz. Taş attım sapanımla, tam göğsünden vurdum. Düştü ardıma böğürerekten, kaçtım."

Birazdan Davut Ağa çıkagelmişti, yanında da iki Yunan askeri vardı.
"Saatimi kırdı veled oğlu veled, padişah yadigârı altın saatimi, rehin alacağım yerine, rehin alacağım andolsun. Ya sen gelir çalışırsın ırgat gibi yanımda, saati ödeyene kadar veya kardeşini götürür çalıştırırım, yarı fiyatına..."
Kelimesi kelimesine hatırlamıyordu, ama söyledikleri buna yakın şeylerdi. Sonunda kendisi gitmeye razı olmuştu. Ertesi gün köylüler karılarının feslerine dikili sarı liraları kesip kesip göndermişlerdi. Davut Ağaya, Kerami'nin kurtuluş akçesi diye. "Bu adamdan da nefret edilmezse..." Dünyada nefret denen hissin varlığı şüphe götürürdü.
Davut Ağanın kalın sesi evin ortasında patlayıncaya kadar maziye gitti, geldi. Nefretiyle burun buruna geldiği an, hareketlerini nasıl kontrol edecekti? Hislerinin yüzüne aksetmesini nasıl önleyecek, içi nefret duygusunun cenderesinde bunalırken nasıl gülümseyecekti? Karakterinin tam zıddı bir davranış içine girmesi lâzımdı gerçekten, bu da çok zor geliyordu; ama karısının ve oğlunun hatırı için deneyecekti.
Yavaş yavaş kapıyı açtı. Davut Ağanın sırtı dönüktü, kalın ensesi küçük pencereden süzülen gün ışığıyla boğum boğumdu; kapı gıcırtısına başını çevirince göz göze geldiler, oturmayı boş verip dikildi:
"Ooo, efelerin efesi."
Sesindeki kalın istihza ok ok kalbine saplandı Kerami'nin. Tıpkı rüyasmdaki gibi gördü Davut Ağayı. Ejderha gövdeli, eciş bücüş; bakışlarında koyu gölgelenmeler oldu, karısı bir atılmada kesmeseydi önünü, şayet gözlerinin yumuşaklığında, yalvaranlığında, yüreğindeki okları

çekip almasaydı, elliye merdiven dayamışlığın olgunluğunu heyecanının bileğinde yam yassı edecek, efelik günlerindeki atılganlığı ile fırlayıp büyük ihtimalle Davut Ağanın gırtlağını sıkacaktı: "Hem hançerlersiniz ardımızdan, hem değerlerimizi çiğnersiniz, hem de karşımıza geçer alay edersiniz" diyerekten sıkacaktı, canı genzine düğümleninceye kadar. Fakat karısı kesti önünü, yalvarı yalvarı:

"Babam," dedi, "bak gelmiş babam, bize gelmiş, evimize."

"Misafirindir," demek istiyordu, "misafire nasıl davranmak lazımsa öyle davranmalısın," demek istiyordu. "Kendini tutmasını bilmelisin Kerami Efe, aldırmamalısm sözündeki iğneliğe, istihzaya."

Duruldu, yahut durulmuş gibi yaptı, gerilen sinirlerini karısının yalvaran bakışlarında gevşetti.

"Hoşgeldiniz" dedi.

Davut Ağa çoktan elini uzatmıştı Kerami'ye, haniyse burnuna değecekti. İnadına öptürmek istiyordu belli, inadına üstünlüğünü göstermek istiyordu. Bu etli elin, yüzüklerin parıldattığı bu tombul parmakların sıcaktan soğuğa değmediği öylesine belliydi ki, tiksindi.

Yine gömdü nefretini karısının hatırına, oğlunun hatırına, tuttu, sıktı.

"Hoşgeldiniz" diye tekrarladı, hafif yollu.

Ateşe değmiş gibi elini çekti hemen, yandı mı diye de baktı.

Davut Ağa memnun olmadığını belirten bir tavırla "cık, cık, cık" etti.

"Otur baba," dedi Meryem sessizliği dağıtmak için, "dur minder getireyim."

Odaya girmesiyle çıkması bir oldu, getirdiği minderi babasının sandalyesine koydu, iki şaplak indirdi kabarsın diye.

"Buyur," dedi ardından, "şimdi daha rahat."

Davut Ağa oturur oturmaz;

"Ne bu vaziyet yahu?" diye ekşidi fıldır gözlerini köşe bucak dolaştırarak, "neyin nesi? Saraylar için yetiştirilmiş kızıma lâyık mı bu hayat? Sana söylüyorum damat, lâyık mı?"

Kerami avurtlarını yiyordu. Soruya Meryem karşılık verdi:

"Hamdolsun," dedi acele ile, "şikâyetçi değilim. Saray filan istediğim yok, gül gibi de geçiniyoruz."

"Gül gibi mi?"

Basü kahkahayı:

"Deme allesen, gül ha, hah ha! Deme, böyle gülün dikenine, tövbeler tövbesi, kız bari sen söyleme bunu, sen ki moderin hayatı tatmışsın; hadi bu köylü parçası başka türlüsünü bilmez diyelim, ama sen."

"Baba, rica ederim."

"İyi, iyi sustum. Anlaşılan büyülenmişsin, bana da beklemek düşüyor; elbet büyü bir gün bozulacak, bekleyeceğim o günü."

"Baba!"

Meryem kendim tutamamış, haykırmıştı.
Davut Ağa sakin sakin elini cebine atarken:
'Tamam canım, tamam, vaz geçtim. Nasıl istersen öyle yaşarsın."
Altından olduğu ilk bakışta belli olan tabakasını çıkar-

di, bir sigara alıp dudaklarına yerleştirdi, tabakayı Kerami'ye tuttu:
"Alır mısın?"
Kerami başının sert bir hareketiyle istemediğini belirttikten sonra, kapıya doğruldu.
"Hayvanlara bakmaya gidiyorum" dedi çıktı.
Aslında kaçıyordu. Bu adamla biraz daha aynı çatı altında, hele aynı odada kalırsa, boğulacak gibi geliyordu ona. Canını avluya atınca derin derin soludu. "Nadim olmuşluğuna dair en küçük belirti yok, yıllar ensesini biraz daha kalınlatmış, göbeğini biraz daha şişirmiş, hepsi bu."
Birden Tarık Efendiyi gördü. Avludaki incir ağacının gölgesinde dolanıp duruyordu. Farketmemiş gibi davranarak ahıra yöneldi.
"Kerami Efe!"
Onun sesiydi, durdu.
"Ne istedin?"
Cevap alamayınca yavaştan döndü, hoca uzun adımlarla yaklaşıyordu.
"Tünaydın" dedi yeteri kadar yaklaşınca.
Kerami aval aval bakü.
"Ne aydın buyurdun?"
"Tünaydın dedim canım, bilmezden gelme; Vatandaşlar İçin Medeni Bilgiler kitabında yazmaz mı bu? Sabahleyin 'günaydın' denecek, öğle sonrası 'tünaydın' denecek, akşam çökerken 'iyi akşamlar' denecek. Fransızcaları da yazılı, ama pek aklımda değil. 'Boncur', 'boncuvar', gibi Şeyler. Medeni milletler seviyesine çıkmak için bunları bellemeli her vatandaş, bellemeli de kullanmalı da."
"Yani selâmın yerine mi?"

"Selâmın yerine, evet; selâm gericilik işi, benim dediğim moderno işi."
"Ve şimdi sen moderno, ben gerici ha! Bir de hoca olacaksın."
Beklemeden yürüyünce, ardından seğirtti:
"Azıcık eğlensene yahu, onu demek istememiştim. Hâşa ki, sen bir vakit gerici olamazsın, bugüne bugün Davut Ağamızın damadı olup gerici kalmak mümkün müdür? Hâşâ ki, öyle demek istemedim. Aslında, yani, yine her sözümü mimlersen anlayamam, şuraya muhterem

misafirimizi istikbal etmeye gelmişim, içeri girmeye izin var mı diye soracaktım."

Ahırın kapısında dineliyor, konuşurken evin kapısını gözlüyordu. Davut Ağanın otomobili avluya dayanınca, Kerami'nin peşini bıraktı. Araba döndüğüne göre, Davut Ağa neredeyse çıkardı. Şöyle kıyıda durur, beklerdi. Hürmetlerini sunabilirse, hele de elini öpebilirse birkaç hoş kelâm edip kendini sevdirebilirse, yarın öbür gün Ankara'nın zift dökülü yolları bir açılma açılırdı ki, gayri dur durak kalmazdı.

Düşünüp geleceğin renkli dünyasını kurarken, Davut Ağanın iri cüssesini gördü. Evin kapısını bir tamam kaplamış, cakalı cakalı bakmıyordu. Tarık Efendi fırladı, vardı Davut Ağanın önüne, eğildi:

"Kalbi hürmetlerimin kabulünü istirham eylerim, ekselans."

Bu cümleyi kitaptan ezberleyene kadar canı çıkmıştı, ama doğrusu değmişti. Göz ucuyla Davut Ağanın yüzünü yokladı, tam tamına dörtköşe idi; iltifat son derece hoşuna gitmiş olacaktı, sözü biraz daha ileriye götürüp sevgisini kazanmanın tam vaktiydi.

Tarık Efendi buna karar verir vermez, bir adım daha yaklaştı, iki elini birden uzattı ileriye:

"Elinizi öpme şerefini benden esirgemeyiniz, ekselans."

Davut Ağa hiç nazlanmadan verdi elini, sadece usulen:

"Estağfirullah," dedi. "Berhudar ol evlâdım, kiminle müşerref oluyorum acaba?"

Tarık Efendi uzatılan eli üç defa öpüp üç defa alnına koyduktan sonra, bir adım geriledi ve elleri önünde, boynu bükük dineldi.

"Seyitköy'ün imamıyım ekselans, size Seyitköylü bendeleriniz adına hoşgeldin diyor, emirlerinize âmâde bulunduğumuzu tekrarlamamıza... tekrarlamamıza..."

Hafızası ihanet etti, ezberlediği cümlenin gerisini bir türlü getiremedi, sıkıntılı bakındı ve sustu.

Davut Ağa tam vaktinde yetişti imdadına:

"Sizi tanımak benim için büyük bahtiyarlık imam efendi, hükümet-i cumhuriyenin aydın ve laik din adamı yetiştirme politikasının son derece müspet meyvelerini şahsınızda müşahede fırsatı buldum, ayrıca bu yüzden de bahtiyar oldum."

Elini omuzuna koydu, dostça gülümsedi:

"Ege Palas'ta ikamet etmekteyim, buyurursanız karşılıklı bir şeyler içer, memleketin âli menfaatlerini başbaşa konuşuruz. Ayrıyeten sizin gibi aydın bir din adamını vi-

layet eşrafına takdim etmekten zevk duyacağım."
Tarık Efendi neredeyse sevincinden takla atacaktı. Bir daha ellerine saldırdı Davut Ağanın, şapır şupur öptü.
"İhya ettiniz ekselans," diye kekeledi, "ne vakit emrederseniz gelirim."

"Yarın öğleden sonra buyurun."
Yine öptü ellerini. Çocuklar bir gösteri yakalamış olmanın neşesiyle etrafa birikmiş, kıkırdayıp duruyorlardı. İşin gülünçlük perdesini yırttığını anlayan Davut Ağa, ellerini istemeye istemeye çekti. Dilinin ucuyla:
"Estağfirullah" dedi, arabaya bindi.
Bakışlarıyla Kerami'yi arıyordu, ama göremiyordu. İnadına bir deliğe girmiş olacaktı. Sırf yüzünü görmemek, sesini duymamak için. Çok oluyordu ama, yılların gerisinde kalmış olayları büyütüyor, önüne geleni suçluyordu. Topraklarını işlemeye de razı olmuyordu. Artık bu sefer razı edecekti. Ne yapıp yapacak, razı edecekti. El mi yaman, bey mi yaman gösterecekti. Bu işler öyle çete kurup silâh elde dağ taş gezmeye benzemezdi. Adına politika denen, silâhtan daha tesirli bir oyun vardı ki, Kerami bunu ömrü billah belleyemeyecekti. Burnunun doğrusuna gittikçe burnu sürçmeye devam edecekti. Adı gibi biliyordu Davut Ağa.
"Şu üstündeki paspalları at bir an evvel," dedi Meryem'e. "Şehre gel de uygun bir şeyler alalım, seksenlik köy acuzelerine dönmüşsün."
Meryem'in içinde bir şeyler daha kırıldı. "Babam o acuze dediği köy kadınları sayesinde bu hayatı yaşadığını farkedemiyor," dedi kendi kendine. "Onlar cepheden cepheye mermi taşımasaydılar zor kazanırdık."
"Ben halimden memnunum," dedi yüksek sesle. "Değişmeye hiç niyetim yok, ihtiyacım da."
Bir gözünü kırptı Davut Ağa:
"Göreceğiz bakalım, kim dayanabilmiş ki uzun zaman, sen dayanacaksın."
Bastonuyla şoförü dürttü:

"Sür bakalım."
Elini camdan çıkarıp salladı birkaç kere:
"Hadi, hoşçakalın."
Arabanın peşinden çocuklar çığlık çığlığa koştu. Araba tozduman içinde kayboldu..
"Ooooh," dedi Kerami, "gitti nihayet."
Artık ahırda eğleşmesine sebep kalmamıştı. Eve dön-

dü. Karısının her zaman aydınlık bulmaya alıştığı yüzün-
de ince bir keder gölgelenmesi vardı. Bir şeyler yapar gö-
rünüyordu, ama yaptığı tek şey sahanı önce rafa kaldır-
mak sonra yerinden alıp ocakbaşma getirmek, oradan
tekrar rafa götürmekten ibaretti. İşlemin üçüncü keresin-
de Kerami;

"Canın neye sıkıldı böyle?" diye sordu.

"Hiç."

Fakat sesinde bir bıkkınlık seziliyordu.

"Hadi söyle, babanın bir teklifi varsa düşünmeye hazı-
rım."

"Daha kibar davranabilirdin ona."

"Kibar mı, ben şehir adamı değilim Meryem, dağ ada-
mıyım. Üstelik efeliğimle de alay etti, yani haklısın mı de-
seydim?" '

Sırtını döndü, kollarını göğsünde kavuşturup uzun
uzun pencereden baktıktan sonra:

"Yine derdim, derdim ama biliyorum onun esas alay
etmek istediği benim efeliğim felan değil, açıkçası uğruna
dövüştüğüm değerler, koca bir tarih."

Ellerini iki yana açtı:

"Niye gelmiş peki, anlattı mı?"

"Politikaya atılıyor, 50 seçiminde izmir'den aday ola-
cak, İsmet Paşa'dan söz almış gelmiş, senden yardım gö-
receğini ummuş, lâkin yakın gitmediğinden umudunu
kaybetmiş. Hiç değilse çiftliğe baksa diyor, gözü arkada
kalmayacakmış. Ama boş değil mi söylediklerim, sen çok-
tan kararını vermişsin, az evvel düşüneceğini söylerken
böyle bir teklifle karşılaşmayı bekliyor muydun?"

Kerami elini yüzünde gezdirdi, bıyıklarını çekiştirdi:

"Doğrusu evet," dedi, "bekliyordum. Çünkü daha önce
de almıştım bu teklifi, Tekgöz Ağamın ölümünden bir kaç
gün önce. Sabahın köründe tarlaya öküzleri sürerken,
babanın yarıcısı Mahmut önüme çıktıydı, böyle iken böy-
le, mektup yazmış Davut Ağa dediydi, kulak ardı etmiş-
tim."

"Kulak ardı... Oysa ki bana söylemen lâzımdı."

"Unuttum işte, Tekgöz Hamdi Ağamın ölümü girdi ara-
ya, herbir şeyi unuttum, herbir şeyle birlikte babanın
mektubunu da."

"Ne demiştin peki Mahmut Ağaya?"

Meraklı bakışları Kerami'nin hiç hoşuna gitmiyordu.
Meryem bu teklife yatkın görünüyordu, bu da Kerami'yi
tedirgin ediyordu.

"Olmazı bastırmıştım," diye cevap verdi kırgın kırgın.
"Neden dersen, Mahmut Ağa haniyse tarlaları sürmeyi bi-
tirmiş de bazı yerlere tohum bile atmıştı. Adamın bunca

emeği heba olacak ve yarın Mahşer gününde iki eliyle yakamıza sarılacaktı. Teklif vaktinde geleydi düşünürdüm ya, vakitsiz geldi, düşünmeye de lüzum kalmadı."

"Babam dedi ki, mektubu önceden atmış, lâkin posta işlerinin berbatlığı geciktirmiş, bir çaresini buluruz dedi."

Sorgu dolu baktı kocasına:

"Çaresini bulursak dedi, işlemeye razı gelir misiniz dedi. Ha, gelir misin o vakit?"

Kötü ürktü birden. Karısına bakmamaya çalışarak;

"Nasıl bir çare?" diye sordu.

"Emeğini Mahmut Ağaya bir tamam nakit para olarak verecek, böyle söyledi, kızım bu köyde otursun da topraklarımı başkaları işlesin. Bir de dedi ki..."

Tereddüt engelini aşması için istemeye istemeye yardıma koştu Kerami:

"Ne dedi?"

"Şey dedi, yarıya felan değil dedi, bir tamam ne ekerseniz, ektiğinizden ne biçerseniz sizin olsun dedi, gendisinin paraya ihtiyacı hiç mi hiç yokmuş."

Kerami'nin bütün vücudu buzlu suya bandı, tüyleri diken diken, gözleri çakır, bakışlarında saklayan kırbacın ıslıklaması, kestirdi attı:

"Olmaz!"

"Niye? Babama duyduğun kin yüzünden mi? Diyelim ki haklısın, lâkin topraklar benim öz malım; tapusunu üzerine çıkarayım diyor babam, kör inada ne lüzum var? Hayat yükünü çeke çeke kocamak üzereyiz. İki oğlumuz var, onlara ne bırakacağımızı hiç düşündün mü? Biz ölüp gidince arkada ne kalacak. Babam önümüzde kıtlık var diyor, zorlu kıtlık diyor, uçanla kaçan kurtulur ancak diyor, bir de bol toprağı olan diyor. Memleketin hali iyiye gitmiyormuş, Demokratlar da başa ekşirlermiş, onlara yakın duranların hali pek yaman olacakmış. Uzak durmalıymışız, asla kanşmamalıymışız. Ama sen dinlemezsin ki babamı, ne dese olmazlanırsm. İlle kendi bildiğini okursun. Kuru bir gururun ardına takılıp ille de gidersin..."

Fazla ileri gittiğini anlayarak sustu. Kerami son cümleyi duyunca derin bir ürpertiyle sarsıldı, kalbinin oralarda bir şeylerin tuzla buz olduğunu hissetti, gözleri belendi. Karşısında görmeye alışık olmadığı bu tavırlar neyin işaretiydi? Yorumlayamadı, bugünlerde niye felâket üstüne felâket geliyordu? Kestiremedi. Bütün bildiği de taşıdığını sandığı kristal bir nesnenin tuzla buz olduğu, bir de felç gelmiş gibi, duygularının uyuştuğuydu. Tekgöz Hamdi ile birlikte mezara gömdüğünü sandığı duygular, hort-

layıp bütün dünyasını kuşatmıştı.

Uzun süre bir heykel sessizliğinde dikildi. Bitkin ve kırıktı. Meryem son cümleyi nasıl olup da ağzından kaçırdığına alabildiğine şaşkın, af dilemeyi de akıl edemeyerek bakakalmıştı kocasına. Neden sonra azıcık kımıldadı Kerami, kolunu oynattı, ardından dudaklarını:

"Kuru bir gurur uğruna ha!" diye inledi.

Bir adım attı karısına doğru, bir elini de ileriye uzattı:

"Kuru bir gurur."

Acı kıvrımlar yalpaladı dudaklarında:

"Yazık! Sen kocanı yanlış bellemişsin. Büs bütün yanlış bellemişsin ki, bu kadar olur. O kuru gurur dediğin şey izzet-i nefistir, benim izzet-i nefsim değil ha, öyle olsaydı bir defa çiğner geçerdi, ama uğruna dövüştüğüm mânevi değerlerin izzetidir. Ne çiğner, ne çiğnetirim. Küçük bir aşireti kos koca imparatorluk haline getirip Bizans'a da, diğer gavurlara da diz çöktüren izzeti, ne çiğner, ne çiğnetirim."

Bir adım daha yaklaştı:

"Yo Meryem, yıllar sonra karımın yabancılaşacağını söyleseler inanmazdım. Uğruna dövüştüğüm gaye uğruna dövüşmüş, benimle omuz omuza dövüşmüş karımın bir

gün o gayeye dil uzatacağını söyleseler inanmazdım, ne oldu ki böyle birden bire? Dünyanın altı üstüne mi geldi, herşey bu derece değişti, bu derece tanınmazlaştı mı?"

Bir acı gülüş daha attı:

"Öyle ya, imamın Avropacısı, modernosu olur da, gider başı secdeye değmemiş Davut Ağanın önünde iki büklüm eğilip ekselans diye geveler de, dünya âlem bu kertede değişebilir de, Meryem niye değişmesin? Kocasını midesinden bağlayıp ardından sürüklemeye niye çalışmasın?"

"Ama" diye mırıldandı Meryem.

Kerami birden sertleşti:

"Hayır, ben midesinden yakalanacak adam değilim! Aç kalma korkusuyla şuna buna köle olacak adam da değilim. Aç öldü dedirtirim, süründü dedirtirim; çıldırdı, tımarhanelik oldu dedirtirim, velâkin açlık korkusuna yamandı dedirtmem. Dünya âlem böylece bilmeli; bilmeli ki Kerami, dağ eşkiyası Kerami köle olmazmış, uğruna vuruştuğu manevî kıymetlerin izzetini ölüm pahasına korurmuş demeli."

Parmağını namlu yapıp hiddetle salladı:

"Sen de böylece bilmelisin ve bir daha bu teklifle gelmemelisin. Babanın toprakları gendinin olsun, dilerse dilediğinin üzerine çıkarsın tapusunu, ama bil ki sağlığımda o topraklardan biten bir tek buğday tanesi dahi kursa-

ğıma girmeyecek, karım isen senin de kursağına girmez, çocuklarımın da."

Kapı çalınınca sustu.

"Kerami Ağa!"

Yabancı oldukları çağırmalarından belliydi. Bu köyde herkes Kerami Efe derdi ona. Kerami Ağa diye seslenildi mi, bir yabancı olduğunu anlardı.

Çıktı. İki jandarma ile bir sivil. Sivil olanı tanıdı, köylünün Nemrut dediği tahsildar Cevdet'ti.

"Hayrolsun" dedi.

Adamın yüzünde hayrın nokta kadar izi yoktu. Abus bir çehreyle dikilmiş, Kerami'yi bir celep titizliğiyle incelemeye geçmişti.

"Vazife yapıyoruz," dedi tahsildar Cevdet, bütün ciddiyeti ve abusluğuyla, "vazife akşam karanlığında bile sürür insanı, biz vatanseveriz, bir vakit hükümet-i cumhuriyeye olan borcumuzu unutmuşluk etmeyiz, edeni de hoş görmeyiz."

Bir yandan da koca defteri dizinin üstüne açmış, sayfalan yırtarcasma çevirmeye başlamıştı.

"Alalım seni," diye devam etti, "hem inkılâplar aleyhine verir veriştirirsin, hem köyde efelenirsin, hem de hükümet-i cumhuriyeye olan borcunun üstüne yatmak istersin. Bundan böyle candarmalara dert anlat, ben gayri istemekten bıkmışım."

"Hâşa," diye sözü aldı Kerami, "hâşa ki devlete olan vazifelerimizden kaçınmayız, lâkin..."

"Lâkini yok, işte burada herbir şey yazılı, arazi vergisini vermediğin gibi, yol vergisini de vermemişsin. Gidip çalışmamışsın da."

Parmağını bastırdığı yeri gözüne sokarcasma kaldırdı:

"Okuma yazman varsa bak."

"Vardı," dedi Kerami acımtırak, "vardı ya, harf inkılâbından bu yana yazması gitti, tek okuması kaldı, o da yarım yapıldak."

Tahsildar hırsla defteri indirdi.

"İnkılâplara dil uzatanların dilini koparmasını da bili-

riz, o nasıl sözdür öyle, nasıl konuşmaktır, hem suçlu hem de güçlü olmak diye bir söz duymuşluğun var mı? Hökümet adamı kapına geldi, bir yol çekilip içeri buyur etmece gelmez aklına, bir ayran ikram etmece gelmez aklına, borcunu ödemek de gelmez maşallah; siz söyleyin millet, candarma askerleri, söyleyin ki böylesini ne yapmak lâzımdır?"

Kara kuru olanı okkalı okkalı güldü:

"Başefendiye götürelim mi, ne yapacağını çok iyi bilir o?"

Tahsildarın abus yüzüne bir müstehzi gülüş geldi gitti.

"Duydun ya, seni götürmede sabırsızlanıyorlar. Başefendinin insafına düştün mü, aklını uçurdun say; öldürmez, ama öldürmekten beter eder. Sen daha iyisini bilirsin ya, az buz muhtarlığın var. Bilirsin ki, Başefendi giden Üsteğmene hiç benzemez. Bununla kadim ahbaplığın da yoktur. Şimdi, burada yazılı borcun tastamam dört lira on altı kuruş sekiz para; verdin kurtuldun, vermedin mi başına gelecekleri kendin düşün. Hadi, davran bakalım keseye."

"Davranalım, davranalım ama," dedi, "olmayınca ne verilebilir? Bu mevsim para mevsimi mi köylü için? Dört lira nereden bulunur şıp deyince?"

"Dört değil, on altı kuruşu ile sekiz parası var; ödedin mi kurtuldun, ödemezden gelirsen eh, bir yol Başefendiye bile varamazsın."

"Biraz mühlet."

"Hiç olmaz, mühlet bitti, sıra parada."

"Yok ki, yok denince akan sular..."

"Hayır, durmaz! Hiç durur mu, yine akar; istersen dereye kadar git gel, bak ki nasıl akıp gidiyor. Senin paran

yok diye dünya duracak mı belledin hay akılsız Kerami Ağa, bir de efelik taslarsın."

Anlayamıyordu bir türlü, niye hükümet adamları dönüp dönüp ille efeliğine tosluyorlar, niye alaya alıyorlar, niye küçümsüyorlardı? Bir hata mı etmişti? Etmiş de hâlâ farkında değil miydi? Silâhlanıp, adamlar düzüp, canını dişine takıp dağ yollarına düşmek, düşmanı pusulara düşürüp can pazarı kurmak, ölmek yahut öldürmek, aşkla, şevkle vatanı kurtarmaya çalışmak... Yoksa bunlar yeni bir kanunla suç çemberine alınmış da haberi yok muydu?

Başını iki yana attı:

"Efeliği biz kese şişirme uğruna yapmadık tahsildar Cevdet, biz din uğruna, vatan uğruna yaptık."

Tahsildar Cevdet'in gözleri belendi:

"Vatanı diyelim anladık, din neci oluyor bu işte?"

"Neci olacak, öncü oluyor; en mukaddes yol gösterici oluyor."

Beline inen dipçik darbesiyle sözünü bir böğürtü halinde bitirdi. Bir zaman olduğu yerde kıvrandıktan sonra kapaklandı. Doğrulmaya davranmışken, bir dipçik daha yedi belkemiğine, bir iki debelendikten sonra bayıldı.

Çığlığa Meryem seğirtmişti, kocasını yerde, üçüncü dipçiği de havada görünce şimşek gibi çakü, atıldı:

"Utanmazlar!" diye bağırdı, "Arlanmazlar, ne istediniz kocamdan?"

Tüfeğin dipçiği bu sefer Meryem'i hedeflemişken, tahsildar araya girdi, jandarmayı yakaladı kolundan, kulağına eğildi:

"Niye yaptın ki, lüzum var mıydı? Kadına vurayım de-

me sakın, sakın deme! Davut Ağa canına okur. Bize gözdağı ver dediler, tuttun dipçiklerneye geçtin."

"Başefendinin emridir. Ütülenecek dedi ütüledim. Dipçik belkemiğinde kırılacak dese de o vakit görsen."

"Kadına fiske yok, o kadar."

Meryem, kocasının üstüne kapanmıştı, alnını oğuyor, bir yandan da anlaşılmaz şeyler bağırıyordu. Tahsildar yaklaştı, dikildi başucuna:

"Bir yanlışlık işte," dedi üzülmüş gibi yaparak; "oldu bir defa, hakaret etmeseydi olmazdı, vaaz vermeye durmasaydı hiç olmazdı."

"Defolun!" diye patladı Meryem, "Çıkın avlumdan."

"Gideriz de parayı sabaha kadar denkleştirin, yoksa iş başkaca olur."

Yürüdüler. Tahsildar Cevdet, jandarmayı haşlamaya durdu yine:

"Eline çabuksun, velâkin olur olmaz girersin, niye geldiydik unutuverdin. Gözdağı verecektik, öyle buyrulmuştu. Tuttun adamı un ufak etmeye bulaştın. Hele kadına bir dokunsan var ya, yedi düvel seni arkalasa, Davut Ağanın elinde yine pes perişan olurdun."

"Anlaşıldı. Başefendinin emridir felan, ama bir kusurdur işledik. Fazla üste gelirsin sen de abe Cevdet, biyol Davut Ağanın ne menem olduğunu desen ya."

"Diyeyim, ama kavi dur dudağın uçuklamasın. Bu Davut Ağa, Angara'nm bilinmişlerinden, bilinmiş ve işini aşırmışlarından; servetinin hesabı tutulmaz derler, hükümetin içinde, hem dışında parmağı var derler, İsmet Paşa Efendimizin hemen ardından gelen birkaç büyük baştan bir tanesi dersem, daha kolaycana anlarsın."

"Vıy babo!" etti jandarma, başını önüne çekti.

Meryem çoktan eve dalmış, dolu ibriği kaptığı gibi tekrar avluya çıkmıştı. Kocasının yüzüne bir zaman su serpti, bir zaman ağladı, inledi. Üst üste bindirmişti çile, fena bastırmıştı. Bir yandan geçim sıkıntısı, bir yandan babasının teklifleri. "İstersen topraklar senin, istediğin gibi iş-

le, istersen tapusunu üstüne çıkarırım, istersen Angara'ya gel prensesler gibi yaşa" diyordu. "İnatçı kocan olmazlanırsa tek başına gel, oğullarınla bile gel, başımın üstünde yeriniz var" diyordu. "Oğlanın okuması lâzım, büyüğünden geçti okumak ama, küçüğün okuması lâzım, babası gibi karasabanın ardından ömür telef etmek yaraşmaz onlara, Davut Ağanın torununa yaraşmaz" diyordu. Haksız sayılmazdı ki, iyi şeylerdi bunlar. İyi de babasının çıkagelmesiyle sökün eden felâketleri neye vermek lâzımdı? Hiç aklına getirmediği, çoktan unutup gittiği şeyleri düşünmeye başlamıştı. Hanım hanımcık bir hayat, hizmetkârlar, her istediği, "elin sıcaktan soğuğa değmeyecek."

Şimdi, kocasının alnında gezen eli yanpırı yanpırıydı, pörtüklenmiş parmakları kütleşmişti. Alnında gıcırdıyordu sanki.

Kerami gözlerini aralayınca düşüncelerine gem vurdu:

"Elleri kırılasıcılar, seni ne hallere koydular böyle, o Nemrut'u babama söyleyim de, onu sürüm sürüm süründüreyim de..."

Babasını andığında Kerami'nin yüzü daha beter buruştu, iyice farketti Meryem.

"Nasılsın?" diye sordu babasını unutturma gayretiyle.

Doğrulmaya çalıştı Kerami.

"Yardım et."

Girdi koluna, kaldırdı. Eve doğru yürüttü.

"Gittiler mi?" diye sordu Kerami.

"Geberirler inşaallah."

Karşılık vermedi Kerami, beli testereye tutulmuş gibi acıyordu.

Kendini zor attı yatağa.

Gözlerini dikti tavana, kaldı.

Çocukluğundan beri tavan tahtaları değişmemişti. Belki biraz daha kararmışlar, biraz daha açılmışlardı. Aralıklardan örümcek ağları sarkıyordu, birkaç buğday sapı.

Gayri ihtiyari tahtaları saydı. Çocukluğundan kalma bu alışkanlığı nicedir unutmuştu. On yedi gelince gülümsedi. Sonra budak deliklerini saydı, sekiz. Öküz gözü iriliğinde sekiz budak deliği, yine gülümsedi. Bu sayıları hatırlıyordu, çocukluğundan kalmış diğer hatıralar gibi bunları da hatırlıyordu, biraz sisli, biraz da silik.

"Yine daldın," dedi karısı, "acımıyor mu?" Kendini yokladı, hem de müthiş acıyordu. Peki ama niye farketmemişti karısı soruncaya kadar? Herhalde tavan tahtalarıyla budak deliklerine takıldığı için.

"Hayret! Çocukluk hatıraları insanın acısını dahi unutturuyor."

Gözlerini yarı kapadı:
"Evet."
"Çok mu?"
Bu sefer gözlerini sonuna kadar açtı, karısına baktı biraz sertçe:
"Çok değil, Yunan gâvurunun kurşunları daha fazla acıtmıştı."

Buruşuk buruşuk gülümsedi:
"Ne olsa bu darbe bizimkilerden geldi, gâvurunki kadar acıtmıyor."
"Bir baksan, belki sıyrık filan vardır."
Bir şey söylemeden döndü.
Meryem sıyırdı kocasının gömleğini, ağzı kan pıhtılarıyla tıkanmış etrafı mosmor yarayı görünce, çığlığını dişlerinin arasında güçlükle boğdu.
"Elleri kırılasıca" dedi yalnız.
"Kötü mü?"
"Pek sayılmaz, ılık su getirir temizlerim şimdi, elleri kopasıca."
Karısı çıkınca yokladı yarasını, kan parmaklarına bulaştı. "Adam işinin ehli olmalı," diye düşündü. "Belkemiklerine dipçik indire indire ustalaşmış olmalı, vurunca delmesi bundan."
Karısı elinde bir tas suyla dönmüştü. Yarasını temizlerken:
"Hanımım," dedi, "bu candarma var ya, belime dipçiği oturtan candarma..."
"Elleri kırılsın!"
"Yo, beddua etme, böyle davranacaksın denmese niçin davransın? Din lâfını duyduğunuz yerde basın dipçiği denmese... uuf!"
"Acıyor mu?"
"Niçin bassın hanımım, değil mi? İnsan evlâdı nihayet, emir kulu. Düşünüyorum da, biz Yunan gâvuruyla Venizelos'un itleriyle dipçik dipçiğe gelirken, bu candarma nerelerde idi acaba, ona emir verenler nerelerde idiler?"

"Bırak şimdi, Allah vere de kırık mırık olmasa."
Kerami'nin aklı yarasında değildi.
"Memleket istilâdan kurtulsun diye varını yoğunu, canını ortaya koyarsın. Ölürsün, öldürürsün. Allah'ın izniyle zafer nasip olur. Yiğide ne yapmak düşer? Hiçbir karşılık beklemeden çiftine, çubuğuna dönmek düşer, kurtarmakta hissesi bulunan vatanı bu işten olmayanlara teslim edip köşeye çekilmek düşer. Hepimiz böyle yapmadık mı, İzmir efeleri, Aydın efeleri; Demirci'si, Yörük Ali'si ve diğerleri... Herkes. Şana şöhrete talip olduk mu? Çekildi

herkes köşesine, hakiki kahramanlar gendini unutturdu. Ardından tümen tümen sahte kahraman türedi. 'Vatanınızı biz kurtardık' diye kurtarılmış vatanın kurtulmuş vatandaşını minnete boğmak istediler, sesimiz çıktı mı? Peki yanlışlık nerede ki, dönüp dönüp bize tosluyorlar? Din dedik mi yükleniyorlar, iman dedik mi yükleniyorlar, ezan dedik mi, vatan dedik mi yükleniyorlar."

"Bırak şimdi..."

"Bırakmakla olsa hanımım, çoktan bırakmışım, lâkin onlar bırakmıyorlar, ne çare? Belkemiğimizde dipçik talimi yapmak hoşlarına gidiyor. Al şu tahsildar Cevdet'i ele... Vuruşma müddetince ne adı vardı ne de sanı. Kayıplara karışıktı. Zafere ulaştık arz-ı endam eyledi. Geçen yıl kahvede anlattığı neydi biliyor musun? Sizin çiftlik evinden güya işgal plânlarını o kaldırmış, Yunan yüzbaşısını da önüne kataraktan dağlara sürmüş. O plânları kaldırmasa imiş, Yunanlı zor çıkarmış İzmir'den. Rahmetli Tekgöz Hamdi hikâyeyi duyunca kıpkırmızı oldu. 'Şu yalancıyı, şu düzenbazı paralasam ne lâzımgelir?' diye fısıldadı usûl usûl. Aldım, sürükledim dışarı. Uyma şeytana

Tekgöz Hamdi Ağam dedim. Bana en çok dokunan hadisenin aslını, astarını bilenlerin de baş sallayıp Cevdet'i tasdik ederekten hayret izhar etmeleri oldu. Bin soruma bir cevap dahi alamadım. Rahmetli Hamdi Ağama, 'Üzülme hey Ağam' dedim. 'Şimdilerde onların borusu ötüyor, tahsildar olduğundan köylü dinlememezlik edemez' dedim. Alimallah bir yolunu bulur itiraz edenin kapısına dayanır, ya malını ya canını diye üsteler. Belki bana yaptırdığı gibi belkemiklerinde dipçik talimi yaptırır. Köylü niye göze alsın bunu?"

"Sen bir karşılık bekleyerek savaşmadın ki."

Yarayı sarmış, sarmalamıştı. Çevirip sırtına yastıklar yerleştirdi.

"Şimdi daha iyisin herhalde."

"Daha iyiyim sağol. Doğrudur hanımım, ben hiç karşılık beklemedim, birşey umup savaşmadım, yani maddî bir şey; para gibi, mevki gibi, şöhret gibi. Allah şahidimdir hiçbir günâ metelik vermişliğim yok bunlara, velâkin başkaca umutlarım vardı Meryem, sen de biliyorsun, saymaya ne hacet?"

Meryem gözlerini açtı, kapadı. Kanlı bezleri leğene doldururken:

"Biliyorum, haklı olduğunu da biliyorum. Bin kere milyon kere haklısın, neyleyelim ki sonu böyle oldu, ayak uydurma mecburiyetinde değil miyiz? Yeniden dağa çıkıp savaşacak mısın? Baş dikenlerin halini gördükten sonra hele akıllı işi mi?"

"Yok öyle şey, baş dikmeyi düşündüğüm yok, nasıl dikebilirim? Eskiden düşman vardı, köyümüze, evimize gir-

mislerdi, vatanımızı işgal etmişlerdi, savaştım. Tekrar gelseler yine savaşırım. Efe olurum, milis olurum, asker olurum, ama asla eşkiya olamam."

Başını iki yana salladı:

"Olamam," diye tekrarladı. "Ayak uydurmaya gelince; şuna buna ayak uydurmaktan ayaklarımız birbirine dolaştı, milletçe yalpalayaraktan yürüyoruz."

Birden hışımla dikildi:

"Selâmı bile elimizden alıp yerine ecnebice selamlaşmanın tercümesini koymaya çalışıyorlar, ezanımızı susturup tercümesini koydukları gibi."

Gevşedi, yığıldı:

"Peki, ama neye varır bunun sonu?"

"Hayrolur inşaallah," dedi Meryem, "inşaallah hayrolur, başka ne diyebilirim?"

Çıkü. Avluda bir kıyıya gömdü kanlı bezleri, suyu döktü.

"Hayrolur inşaallah" diye tekrarladı temennisini.

Fakat hayra alâmet tek emare göremiyordu. Hükümet adamları, çocukluğunda kendisine ders veren Fransız muallimin kötü birer kopyası gibi idiler. Gün geçtikçe halka yaklaşacakları yerde, halktan uzaklaşıyorlardı. Tahsildar Cevdet'ten hoca diye köye gönderilen adama kadar, hepsi, devletle uzak yakın teması bulunanların tamamı, tamamı değilse bile çoğunluğu.

Kocasının endişelerine katılıyordu. Katılmakla kalmıyor, daha ötesine kadar düşünüyordu. Düşündükçe de hafakanlar basıyor, bunalma noktasına geliyordu. Evet, haklıydılar, fakat dertlerini dinleyen yoktu. Haklısınız di-

yen de yoktu. Hazin ki, herkes bu yanpırı gidişe ayak uydurma çabasında görünüyordu. Ne yapsınlar, az buçuk ayak uydurmayanı süngü ile dürtüyorlar, veya kocasına yaptıkları gibi, bir bahane uydurup belkemiğine dipçiği yerleştiriyorlardı.

"Elleri kopasıcalar!"

Eşikte çakıldığını farketti. Eve girdi. Elindeki leğeni yere, tası rafa bıraktı. Kafası işinde değil, derdindeydi. Durumu babasına anlatsa daha iyi olmaz mıydı acaba? Bir çırpıda bütün borçlarını öder, Kerami'ye yaptıklarının hesabını da tıkır tıkır sorardı. Fakat kocası, bu himayeyi kabul etmezdi ki. Duyacak olsa küserdi. "Bir küser bir kı-

rılır, bir acı yüklü bakar ki yüzüme, dayanmak ne mümkün. Babama gidemem, hayır!"

Düşündü, düşündü. Başka çıkar yol bulamadı. Tahsildar mutlaka geri gelecekti. İlle para diye diretecekti. "Paramız yok" demek kâr eder miydi? Ahırdaki tek ineği çıkarıp götürmeye davranmaz mıydı? Damdan kiremitleri indirmez miydi? Şimdiye kadar olmadık iş değildi ki. Daha geçenlerde Hasene Teyzenin danasını sürüye sürüye götürmüşler, Topal Tahir'in kiremitlerini indirmişlerdi. Nemrut gibi tahsildara şimdiye kadar kim söz anlatabilmişti de, kendisi anlatacaktı?

Tutunduğu ümit dalları çatır çutur kırılınca, yere çömeldi, başını ellerinin arasına hapsedip derdine daldı. Dünya yıkılmış da enkazı alünda kalmış gibiydi.

Birden bir çığlık vınladı kulaklarında, sıçrattı. Bütün düşüncelerini yırtıp dertlerinin üstüne çıktı.

"Vay başımaaa, vıy başımaaa!"

Sesi tanımakta gecikmedi. Tekgöz Hamdi'nin karısıydı bağıran. Fakat ne acaip bir çığlıktı böyle? Hem de bu kadının ağzından. O ki kocası öldüğünde bile bunca yanık çığlıklar atmamıştı nâmahrem sesimi duymasın diye, kederini damla damla içine akıtarak yüreğini yakmıştı. Şimdi bu çığlık, bu feryad neydi? Nâmahremi filân unuttuğuna göre, büyük bir felâket gelmiş olacaktı. Nasıl bir felâketin cenderesine kısılmışü kim bilir?

Başını ellerinin hapsinden çekti, kapıya atıldı, açtı; açmasıyla çığlık çığlığa içeri daldı kadın.

"Vay başıma, vıy başımaaa!"

Çukur gözlerinde şaşkınlığın takla atışı, çökük yanaklarında balmumu rengi vardı. Elleri başıboş hareketlerle havayı kesip biçiyordu.

"Ne var Halam, hayrolsun, nedir bu halin?"

Çömeldi yere, kilimin desenleri üstünde şahadet parmağını dolaşüra dolaştıra:

"Vıy başımaa," diye uzattı, "vay başımaaa!"

Meryem yanına yıkıldı:

"Anlatsana Hafsa Halam, ne oldu dedim?"

Kadının çukur gözlerinden bir yaş sağanağıdır boşalmaya durdu, sicim sicim yanaklarının çöküğüne salındı, hıçkırıklar kâh gırtlağına düğümlendi, kâh yüreğine saplandı. Zaman zaman çığlığa dönüşen iniltiler, tahta perdenin aralıklarından süzülerek Kerami'yi yarı uyur halde yakaladı. Kalkmaya davrandı Kerami, ama belden aşağısı batman batman güllenin altında gibiydi, başaramadı.

Çaresiz, seslendi:

"Meryem, ne oluyor Allah aşkına?"

Seğirtti karısı.
"Pek bilmiyorum, Hafsa Hala geldi, bir derdi var, ama anlayamadım ki, söylemiyor."
"Al, gel buraya, kalkamıyorum, bir güzel anlatsın derdi ne imiş, derman olalım inşaallah."
Meryem döndü, yaşlı kadının koluna girdi.
"Hadi Halam, Efe oğlun seni ister, derdini bir güzel anlatsın, ki derman olalım der, hadi Halam, davran."
Yemenisinin ucuyla gözyaşlarını bastırdı, salını salını Kerami'nin odasına girdi.
"Bittik oğul," dedi Kerami'yi yatakta görünce. "Yıkıldık oğul, önden Hamdi Ağan gitti, ardından öküzü."
Kerami yaşlı kadını anlayamadı birden;
"Öküz mü?" diye sordu tereddütle.
Yaşlı kadın tahta divanın kıyısına çömeldi.
"Öküz ya, gitti oğul. Aldılar götürdüler."
Yeni bir hıçkırık sağanağıyla yüreği burkuldu, sözleri anlaşılmazlaştı, yemenisinin ardına çekti yüzünü, büzül-dü.
"Aldılar götürdüler mi, ne diyorsun Hala, kim aldı, kim götürdü?"
Cevap almak için hayli zaman bekledi. Hafsa Halanın gözyaşları dinme bilmiyordu. O kupkuru gözlerin bunca yaşı nerede sakladığına şaştı Kerami.
"Tahsildar Cevdet," diye konuştu nihayet Hafsa Hala. "Yanında iki candarma askeri olarak kapıma dayandı. Birkaç defter karıştırdı, birkaç kâğıt parçası dayadı bur-numa. 'Nah' dedi. 'Kocanın vergi borçları burada yazılı,

faizleriyle bir tamam yirmi lira on beş kuruş' dedi. 'Hâşa ki biz bir vakit faiz yemeyiz, dinimiz faizi haram kılmıştır, adı hoş anılası Murad Hocamız size bunları bir güzel bel-letmiştir' diyecek oldum, sırıta sırıta yüzüme baktı da 'Hafız Murad'ının cibilliyetine başlatma şimdi' dedi, 'devir başkaca bir devir' dedi, 'bu devirde faiz haram demek ya-sak' dedi, 'hem alınabilir, hem de verilebilir' dedi. Tövbe-ler olsun baltayı kafasına indirmek için ne bekledim bil-mem, herhalki candarmalann hazır tetikleri mavizer tü-feklerinden ürkmüşüm."
Kerami sinirinden dudaklarını kemiriyordu, gözlerini tavana çevirmiş, budak deliklerini hızlı hızlı birkaç kere saymıştı. Kadın susunca,
"Sonra?" diye sordu.
"Sonrası felâketin büyüğü Efe oğlum, büyüğünün de

büyüğü, kocamın ölümünden bin beter diyeyim ki anla. Ya parayı ver, yahut ahırda ne var ne yok götürürüz' dediler. 'Kafamızı kızdırırsan evini bilem ateşe veririz' dedi."

"Nereden belli ki o kadar borcunuz olduğu?"

"Ceddine rahmet Efe oğlum, 'Nereden belli ki?' dedim ben de, kâğıdı bir daha salladı yüzüme yüzüme. 'Buradan belli' dedi. Her bi şey yazılıymış, kuruşuna kadar. Elime aldım kâğıdı, öyle evirdim okuyamadım, böyle çevirdim okuyamadım; bir eciş bücüş yazı ay oğul ki okunası değil. Kur'ân yazısıyla yazılırdı eskiden her bi şey, ben de bülbül gibi okurdum, İstanbul'dan bazı bazı gelen gazeteleri bile Hamdi rahmetlisine ben okumuşumdur, hemi de bülbül gibi."

Sözün burasında ılık ılık güldü:

"Rahmetli takılmadan edemezdi. 'Şu bülbül gibi şakıyışını padişah efendimizin duymuşluğu olsa, alimallah seni İzmir'e kadı yapar' derdi. Lâkin ne fayda, yeni yazı karşısında lâl kesilmiştim, tek lâf edemez olmuşum, cim karnında bir nokta, gayri Hafsa Halan cahillerin en cahilidir. Kâğıttan hiçbir şey anlamadığımı görünce, bastılar kahkahayı, sonra tahsildar Cevdet çekti aldı elimden kâğıdı, kekeleyerekten okudu bir parça, belli o da pek kıvıramıyor, '...gerisi selâm kelâm' dedi. 'Sözün kısası yirmi lira on beş guruş borcun var' dedi, 'hemen vermezsen gerisini sen düşün!' Hasat zamanı gelsin de, diyecek oldum, olmazlandı. Hükümet bekleyemezmiş, alacağını bir tamam ve vaktinde alırmış. 'Ne verdi de, ne almaya hakkı var' diye kötülendim, beni gammazlayıp dama üktırmaya yemin içti."

"Korkmasaydın."

"Hiç korkar mıyım Efe oğul, 'Elinden geleni ardına korsan namertsin' diye vardım üstüne. Candarmalar önümü kesmeseler paralardım ya, kestiler önümü. Hökümet adamına karşı gelen iflah olmazmış, kadınlığıma dua etmeliymişim, yoksa sana yaptıkları gibi bana da..."

Hıçkırıksız bıraktı gözyaşlarını.

"Elleri kırılsın Efe oğul, gendi derdime düşüp seni unuttum, hırpalamışlar, öyle dediler, evire çevire dövmüşler. 'Ne mümkün' dedim, Efe oğlumun kılına el süremezsiniz, o ki Yunan karakolunu yek başına basmıştır, gâvuru püskürtmüştür, kılma bile..."

Kerami başını başka tarafa çevirdi, duvara doğru, gözlerini yakmaya başlayan acıyı bastırmak için çırpındı, üst üste yutkundu.

"O başkaydı Halam," dedi, "bu başka."

"Bilmez miyim oğul, bu bambaşka. Demek doğru, girer girmez anladıydım ya, doğru demek. Sen bu vakit yatağa giricilerden değilsin, demek..."

"Sonunda öküzü götürdüler mi?" dedi Meryem, sözü değiştirme telaşıyla.

Yaşlı kadın ona döndü:

"Böğürte böğürte hem de, sürüye sürüye. Mübarek hayvan sezmiş sanki, direniyor gitmemek için. Fakat ne çare, candarmalar zorlu çıktı, asılaraktan, iteleyerekten götürdüler. 'Etmeyin eylemeyin' diye yakındım, 'daha sürülmedik tarlalarım vardır, kocam ölmüştür, surda toprağı bile kurumamıştır, acı acı üstüne ekmeyin' dedim, dinleyen kim. 'O gördüğünüz çelimsiz öküzün babası' dedim, 'cepheye top çekmiştir, mermi taşımıştır' dedim, dinleyen kim. Gök demir, yer bakır, Efe oğul, seni dinleyen kim?"

Bir hıçkırık sağanağına daha kapılmadan attı endişesini:

"Halimiz ne olacak şimdi?"

"Bir tertip mi?" diye düşündü Kerami, "yoksa bir tesadüf mü?" Önce kendini yaraladılar, belki de belkemiğini kırmak istediler, kalkamasın, çalışanlasın diye belki. Sonra Hafsa Halanın öküzünü götürdüler. Öküzleri eşleştirip tarlalarını sürdükleri biliniyor muydu onlarca? Biliniyordu da, açlığa gömmek mi istiyorlardı? Kim isteyebilir? Belki de yola getirmek için, baş eğdirmek için. Küçük oğluna gizliden gizliye elif be öğrettiği anlaşılmışsa, duyulmuşsa... Olmadık şey değildi. Sürüye sürüye götürmüşler öküzü, tahsildar Cevdet'le iki candarma. O öküzün babası kadar, istiklâl Savaşının kazanılmasında hisse sahibi olmayanlar, sürüye sürüye, çeke çeke götürmüşler.

Hafsa Halanın sessiz çığlıklarına bigâne kalmak mümkün değildi. Bir cevap yetiştirmek, yaşlı kadını yatıştırmak lâzımdı.

"Hala!"

Başını kaldırdı:

"Hı!"

"Üzülme, dert edinme gendine, bir çaresini bulur kurtarırız öküzünü. Gideriz hükümet kapısına dayanırız, 'Al paranı,' deriz, 'ver öküzü.'

"Para nerede oğul, bir mangır bilem yok."

Acı gerçeğin buzlu sillesi belindeki yaranın pıhtılaşmış ağzına indi.

"Buluruz," dedi yine de, "meraklanma sen, herbir şeyin yolu bulunur, sağlık olsun."

"Geri verirler mi dersin?"

Ümitle ümitsizliğin gırtlak gırtlağa savaşı vardı sesinde.

"Vermemezlik edemezler Hala, sabah ola hayrola, hele bir vermezden gelsinler, yapacağımı bilirim ben."

Birden sustu. Sanki ne yapabilirdi? Gayri ihtiyarî ağzından çıkmıştı işte, yoksa bir şey yapamayacağını çok iyi biliyordu.

Hafsa Halanın dediği gibi yer bakır, gök demirdi; derdini kim dinler, kim anlardı?

"Babam," diye konuşunca Meryem, kafasındakiler çu-

kura düşmüş gibi anında kayboldu, bön bön baktı karısına:

"Baban mı? Bütün bunları o mu yaptırıyor?"

Karısı suçlu suçlu başını indirdi:

"Onu demedim," dedi yitik sesiyle, "babam bir çaresini bulur belki, bir kurtuluş yolu bilir."

"İstemez!" diye sertleşti Kerami, "Eksik olsun, başka bir çare bulunur elbet; İzmir'de eski tanıdıklar var, bildikler var, gider anlatır, yol yordam sorarım; gerekirse yardımlarını esirgemezler."

"Bu halinle mi gideceksin izmir'e, bu halsizliğinle öyle mi?"

Dokundu karısının sözleri, yanlışını göstermek için doğrulmaya çalıştı, bir ağrıdır girdi belkemiğine, bir süngü battı sanki, Yunan süngüsünden beter acıttı, yıkık yıkık elini salladı:

"Yarına birşeyim kalmaz inşaallah."

Meryem, kocasının başucuna çömeldi:

"Hâlâ acıyor mu?"

Gözleriyle "Evet" işareti yaptı.

"Çok mu?"

"Yarına birşeyim kalmaz evelallah, varır giderim İzmir'e; eski tanıdıklara, silâh arkadaşlarıma, böyle iken böyle derim."

"Bir faydası olur mu?" diye sordu Hafsa Hala, "Hükümet adamlarına söz geçirebilecek adamların var mı hay Efe oğlum, zorlu adamların var mı?"

"Eski dostlarım var Hafsa Hala."

"Eski dostlar bu zamanın fesadında insan yüzüne bakmaya korkar olmuşlar hay oğul, gendi köyümüzden tut hesabını; kol kola, yürek yüreğe vererekten Venizelos'un itlerine karşı giriştiğimiz mücadeleyi zafere götü-

renlerin arasına bile karakedi girdi; söylesene, bari sen söyle gül kızım, girmedi mi? Bazıları Angara'dan yana olup, muhtar seçilip korucu morucu forsu takıp takıştıraraktan kurum atmazlar mı köy yerinde? Hökümatın herbir lâfı ikiletilmeden dinlenecek diye tellâl bağırtmazlar mı? Eski arkadaşlarını gammazlayarak iki yüzlülük etmezler mi, hiç mi görmedik dünya gözüyle?"

Bu da doğruydu. O sessiz kadın meğer ne yaman sır küpü imiş, o kendi halinde, o her şeyden habersiz gibi duran Hafsa Hala, neler de neler bilirmiş.

"Öyle yaparlar da ne kâr ederler Hafsa Hala, köylünün gözünden düşmekten gayri."

"Ne kâr mı ederler Efe oğul, bilemedin mi kârını, zararını. Gözünün önünde olur da, bilmedin mi? Bir kere bunlar, vesika mesika, karne filan dinlemeyip dilediklerini alabilirler; bir kere bunlar, bize ayrılmış nevaleden yüklüce hisse çalabilirler; dahasını anlatayım mı Efe oğul, bunlar her aradıklarını bulabilirler; bize yok olan onlara vardır, böyle belleyesin. Sümüklü Şevket'i bildin mi oğul? Biz çarığa muhtaç iken, yalınayak gezmekten ayaklarımız soyulurken parlak deri çizmelerin goncalarını gıcırdata gıcırdata köy yerinde dolanması neden bakalım; neden gocuğu tek omuza asakoyarak tütün fosurdatmalar, muhtar olmaynan bu değirmenin suyu nereden geliyor hay oğul, bildin mi nereden geliyor?"

"Bilir miyim, Allah yürü ya kulum dediyse."

"Sümüklüye mi? Tövbeler tövbesi. Allah'ın huzuruna bir vakit durup kamet bağlayarak, secdeye giderek şükür dediği mi var oğul? Buna yürü diyen hökümatür, yani sana bana dur diyenlerdir, elinden mührü alıp Sümüklüye verenlerdir. Topunu arkasına almış arkalanmış, yürümüş ki ne yürüme? Bildim bileli lokmaya muhtaç olan adam, ineklerini yemek artıklarıyla besliyor. Ne belledin, ben onun babasını da bilirim, rahmetli üstüne çul örtemeden öldüydü, fukaralık yüreğini deldiydi, bu oğlu olacak herif birden bire nasıl serpildi ha, nasıl? Neysem ne oğul, esas derdim öküz benim olmayınca yerine koşulmalıyım, lâkin takat nerede? Rahmetli Hamdi Ağan, gendisiyle bile dizimin dermanını da aldı gitti, tarla ekilmeyince ne yer, ne içeriz? Bir kör boğaz diyeceksin, çoluk yok, çocuk yok; eh işte, kör mör doyurmak lâzım yine de; bir dilim olsun ekmek lâzım, öküz olmayınca..."

Yüreği yalımlanıyordu Kerami'nin, şimdi kalkabilse, gidebilse İzmir'e kadar; herhalde ki öküzü İzmir'e götürmüşlerdir; bulsa'dostlarını, yardım görse, alsa öküzü getirse Hafsa Halaya, "Al," dese, "işte öküzün." Dünyaları bağışlamış kadar sevindirirdi yaşlı kadını; kocası dirilmiş

kadar olurdu belki, fakat şu haliyle İzmir'e gitmek zordu. Ya belinde kırık mırık varsa, ya günlerce çakılıp kalırsa yatağa; felâketten büyüğü olurdu bu.

"Allah Kerim Hala," dedi. "Ne olduysa oldu, sabah ola hayrola, gideriz İzmir'e öküzünü alır geliriz İnşaallah."

Kalktı yaşlı kadın:

"İnşaallah Efe oğlum," dedi, "elin boş dönmezsin, derdinin üstüne gendi dertlerimi de yığdım, kusura kalma Meryem kızım, gül kızım kusura kalma."

Yanağını okşadı.

"Yaşlandıkça insan çekilmez oluyor, kurban olduğum, Allah yataklara düşürmeden emanetini alırsa ne mutlu bana. Hadi oğul sağlıkla kal, Meryem kızım Allah'ıma emanet ol."

Kapıya kadar geçirdi yaşlı kadını.

"Sen de Allah'a emanet ol Halam," dedi kapıda, "sakın üzülme, bir çaresi bulunur elbet, Kerami bulur getirir öküzünü, Allah'ın izniyle."

"Allah'ın izniyle kızım, büyük Rabbimin."

Akşamın koyuluğunda kaybolana kadar baktı Meryem, "Bir gün daha bitti" diye düşündü. "Akşamın kara perdesi yine buruk acıların üstünü örtüyor, Hafsa Hala için yaşamak ne kadar zor."

Sanki kendisine kolay mıydı?

Ama şimdi Hafsa Halayı düşünüyordu.

Yalnız onu...

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sümüklü Şevket'e muhtarlık sandıktan çıkma değil, tepeden inme gelmişti. Karakol kumandan vekili Başgedikli Hayri Bey, mührü Kerami'den aldığının haftasında, Seyitköy'e jandarma salıp kesecik içinde mührü uzatmıştı:

"Al hayrını gör Şevket Efendi, derler ya, mühür kimdeyse Süleyman odur; bugünden sonra Seyitköy'ün Süleyman'ı sensin, gayri köy herbir şeyiyle senden sorulur. Tarık Hocadan bu işi pek iyi kıvıracağını istihbar eyledik. Onunla el ele vererekten Seyitköy'ü adam etmelisin anlaşıldı mı? Göreyim hükümet-i cumhuriyemize ve dahi Paşa Babamıza sadakatle hizmet et, hadi göreyim."

Afalladı afallamasına, yutkundu, dilini damağında şaplatü, sonra da ürke ürke keseye uzandı, aldı.

"Başüstüne" dedi alışkanlıkla.
"Öp, başına koy bakalım, âdettir; öpülür, başa koyulur, emirler can baş üstüne demektir, hükümet-i cumhuriyeye sadakatim sonsuz olac; a. .emektir."
Öptü, başına koydu.
"Aferin Şevket Efendi, afferin."
"Efendi" sözünü duyunca bir kere daha öptü keseyi. Toparlanıp sırıttı:
"Tasanız olmasın kumandanım" dedi. "Seyitköy'ü adam edeceğim, hiç tasanız olmasın."
"Kurtla kuzu yürümeli."
"Yürüyecek."
"Gendilerini efe mefe sananların burnu sürçmeli."
"Sürçecek."
"Gayri, ihtiyar heyetini bildiklerinden seçersin, seçerken hocanıza danışmayı unutma, her bir işini danış, akıllıdır, hükümet-i cumhuriyeye çokça bağlıdır, o bize tavsiye etmeseydi zor muhtar olurdun."
"Evet, zor."
"Sakın aklından silme, bizim millete iyilik yaramaz, boşa denmemiş iyilikten maraz doğar diye, kimseye iyilik etmeyeceksin. Şaklatacaksın kırbacını sırtlarına; yuvarlayacaksın yerlere, ayağınla da ezeceksin. Yılanın başını küçükten ezmeli; derlenirler, toparlanırlarsa bizi ezmeye kalkarlar. Vergiler noksansız, hemi de zamanında toplanmalı. Tahsildar Cevdet'e yardım edeceksin. Köye gelecek candarmalara yardım edeceksin. Arada onlarla yumurta mumurta gönderirsen eh, makbulümüzdür."
Bıyıklarını burdu, ellerini arkasına koyarak sırtını döndü Sümüklü'ye.

"Ne diyordum, ha, yumurta gönderirsen makbulümüzdür evet, ayrıca süt müt de gelirse iyi olur."
Döndü:
"Âli memleket menfaatlerini birlikte gözleyeceğiz, Paşa Babamızın emirlerini can ü gönülden tatbik edeceğiz."
"Tasanız olmasın gumandanım."
Sesini alçattı.
"Bak, söylemedim deme sonra, köyünüz hükümete ayak uyduramıyor. Adınız 'gerici köy'e çıktı. Köydeki gericileri ezmek senin işin artık, gizli gizli 'elif-be' okutmaca yok, duyarsam..."
Parmağını havada salladı:
"Sen düşün, muhtarlığına felan bakmaz falakaya yatırdığım gibi sopayı belkemiğine gömerim, alimallah sürüm sürüm süründürürüm. Bu işin şakası yok, emir üstüne emir almaktayız; Kur'an okutmak ve öğretmek hepten kalkacak, kalkacak ki, medeni olacağız. Ne demek

bildin mi medeniyet?"
Elini kasketine atıp düzeltti, oradan sağ kolundaki şeritlere bir iki fiske vurdu, bilgiç bir tavırla:
"Şapka örtmek demek, tango yapmak demek, çarşafı atmak demek, hepten Avropa gibi giyinmek, kuşanmak demek. Biliniyordun öyle ya, işte öğrendin. İlk evvelâ biz, hükümet adamları medenileşeceğiz, ardından şehirli olsun köylü olsun herkes medenileşecek. Zorla adam edeceğiz onları, tamam mı muhtar?"
"Tamam gumandan beyim hiç merağm olmasın."
Gözlerini kırpıştıra kırpıştıra çarıklarına baktı:
"Lâkin böyle medeniyet görülmüş şey değil. Ayağında çarık olduktan sonra, kimseye derdini anlatamazsın, şu

poturla da hiç olmaz, bir kılık düzmelisin önce, adama benzemelisin."
Yeni muhtar biraz alındı ya bu sözlere, muhtarlık elden gider korkusuyla üsteleyemedi.
"Buluruz bir çaresini. Gendimize bir kılık uydururuz."
"Sen hele bekle."
Bir onbaşı çağırdı, Sümüklü'ye onunla gitmesini söyledi. Takıldı onbaşının ardına, ahşap merdivenlerin her basamağını hıçkırta hıçkırta bodruma indi. Giderken ince bir sızı yokladı yüreğini. "Ya muhtarlık dümeniyle bizi oyuna getirip falakaya yatırırlarsa... Gumandanm suratmdaki meymenetsizlik neyin nesi ki? Beni faka bastırarak dövmek..." Bir kapı gıcırtısına toparlandı.
"Nah," dedi onbaşı, "gendine bir çift uydur."
Küf kokusu burnunu sızlattı, üst üste hapşırmak zorunda kaldı. İçerisi loştu. Gözleri karanlığa alışmcaya kadar bekledi. Raflara gelişi güzel asker elbiseleri yığılmıştı. Yerde gonçlu çizmelerden küçük bir tepe vardı. Bu kadar giyeceği bir arada ilktir görüyordu. Rüya sandı, gözlerini kırpıştırdı.
Onbaşı:
"Hadi," diye teşvik etti, "gendine bir çift çizme ile gocuk uydur."
Çarıklarını çıkarmaya davrandı, fakat öylesine heyecanlanmıştı ki, ip düğüm olmuştu. Asıldı çekti. Çat diye kopunca rahat bir nefes aldı. Küf kokusunu bastırdı ayağının kokusu, yüzünü buruşturdu:
"İlk fırsatta yıkamalı canına yandığımın, çürümüş" diye geçirdi içinden. Çizmelere saldırdı. Dördüncü deneyde ayağına uygun olanı buldu. Eşini aramak için bir hayli

debelendi, ter içinde kaldı ya, aldırdığı yoktu. Aradığını bulmuş hazine avcısı gibiydi, yorgunluk filan vız geliyordu.

Son deney zaferle sonuçlandı.

"Buldum!" diye bağırdı, "Nihayet buldum."

Deri çizmeye alışık olmayan ayakları mengen gibiydi, ama ne çıkardı bundan? Köye dönerken bulduğu her su birikintisine sokar, deriyi gevşetirdi. Bazen çarık bile sıkmaz mıydı? Suya bastırır, gevşetirdi, çizmeyi de öyle yapacaktı. Sonraya kadar ayakları nasılsa alışırdı.

Seçip bir de gocuk attı sırtına, keyifli keyifli gülerek odadan çıktı.

"Gayri hükümetimizin sırtı yere gelmez," dedi onbaşıya, "bu kadar bol giyeceği olan bir hökümetin sırtı yere gelmez."

Onbaşı omuzlarını silkti kapıyı kaparken, sonra döndü, tepeden tırnağa süzdü karşısındakini:

"İyi olmuş."

"İyi ya, çok iyi."

Avucunu burnuna doğru uzattı:

"Eh, gönlünden ne koparsa, bir cigara harçlığı."

Şaşırdı:

"Para mı?"

"Yok, deve! Ya ne bellemişsin mıhtar? Parasız libas alınır mı bellemişsin? Bir panganot yeter, ondan başka vallaha kurtarmaz. Yalnız çizme için, gocuk kaymesi değil ha; sen mıhtarken biz candarma iken çoook işlerin düşücek annadm?"

"Evet" dedi.

Herhalde yol yordam böyle idi, keseye davrandı. Bozuklardan bir lira ayırıp uzattı.

"Al."

Aldı, attı cebine, güldü:

"Sana güvenimden saymıyorum, daha ilk günden kazık atmaya kalkarsan gari gerisini sen düşün. Ha, bundan gumandana bahsetmece yok. Libasın eskiyince doğru bana gel. Gumandana gitme, annadm mı, yenisiyle dengiştiririm, kimsenin ruhu duymaz, anladın mı?"

"Anladım, evet."

"Gelince, Hüseyin Onbaşıyı görecem dersin, bana getirirler, birlikte buraya iner, damat gibi donanırsın, lâkin gumandana gözükmece yok."

Bu suç ortaklığı yeni muhtarı sarmıştı. Bir gözünü kurnazca kırptı:

"Yok."

Her adımda çizmelerin inlemesi hoşuna gidiyordu. Bu yüzden inadına kısa adımlar atarak yürüyordu. Ahşap merdivenin gıcırdamasıyla çizme gıcırdaması tuhaf bir melodi meydana getirmişlerdi. Basamaklar hiç bitmesin istedi. "Ne de güzel gıcırdıyor," dedi kendi kendine, "muzika gibi."

Başgediklinin odasına girene kadar sürdü neşesi. Onun da avucu tıpkı onbaşınmki gibi burnuna uzanana kadar.

"Karakol boyanacak da muhtar, gâvur işgalinden beri boya yüzü görmedi fukara, hadi bir yardım. Bir kaymeden bin kaymeye kadar yardım topluyoruz, işine göre."

"En aşsa bir kayme mi?"

"En aşsa öyle. Lâkin senin gibi koskoca muhtar olup da bir kaymede kalacak olsa ayıplanır. Bastır iki kayme."

Keseye davrandı. Son meteliğine kadar saydı. Tam doksan iki kuruş. Döktü Hayri Beyin avucuna.

"Hepsi bundan ibaret," dedi özürle kınama karışık bir sesle "al hayrını gör."

Hayri Beyin yüzü buruştu.

"Kurtarmaz, lâkin neyse, üstyanını sonra tamamlarsın. Doğrusu senin gibi koca bir muhtardan en aşsa üç kayme beklerdim. Sakın ola asker kısmına kaptırmayasın. Cezası büyüktür, rüşvet kitabına girer ki, cezası çok büyüktür. Benim yaptığım karakol için, karakol karasını silmek için yardım toplamak. Asker kısmına verirsen rüşvet olur, cezası kadimdir ha, kadimdir."

Telaşla:

"Yok," dedi, "kimseye bir para dahi vermişliğim yok, gönlünü ferah tut gumandan."

Sırtını döndü Hayri Bey:

"Hadi uğurola."

Böylece muhtarlığı başladı Sümüklü Şevket'in. "Muhtar Ağa" oldu çıktı.

* * *

Gecenin kör karasına yakın bir vakitte, Tahsildar Cevdet'le jandarmaları karşısında bulunca Sümüklü Şevket'in keyfi çakırlaştı.

"Hele de koca devletlüler, içeri buyurun, evimizi eviniz belleyerekten rahatınıza bakın" derken temenna etti.

Birden öküzü farkedip, güldü:

"Hayrola Cevdet Bey, yine avdan galiba, bu sefer kimin ocağını söndürdün?"

Tahsildar Cevdet boynunu kırdı:

"Hiç be muhtar," dedi, "bizimkisi ocak söndürücülük değil, emir kulluğu. Vergi topla deyip salarlar yola, nah gördüğün gibi candarma kardaşlarımla sabahın köründen gecenin karasına değin o evden bu eve, o köyden bu köye dön baba dön, canımız çıkar. Senin köyü akşama denkleştirdik de varalım Muhtar Ağaya misafir olalım diye düşündük. Keyfini bozmuş olmayalım."

"Nasıl söz gurban, canımız gözümüz üzre, hökümat adamından zarar gelmez, buyurun içeri girelim. Lâkin bu öküz ne olacak? Herhalde kuştüyü yatak istemez."

Söylerken bir gözünü de alabildiğince kırptı.

• "Yok canım," diye güldü Cevdet, "şöyle meydana bağlarız tamam olur."

"Olmaz," dedi jandarmalardan biri, "mümkünatı yoktur, hırlı hırsız dolanır köy yerinde, gece vakti alıp giderlerse..."

"Ayıp ettin," dedi muhtar Şevket, "hepten ayıp ettin candarma kardaş, benim köy var ya, kurt ile kuzu yürür, duymamış mısın hiç? Duymamışsan vardığında karakola Hüseyin Onbaşına sor, desin. Korucu Rıfat derler bir adamım var, elinden uçanla kaçan kurtulmaz. Gönlünüzü ferah tutun, rahatınıza bakın; zarar, ziyan erişirse devletin öküzünü ödemek benden. Şimdi oldu mu?"

"Eh," dedi jandarma, "oldu gayri."

İçeri girdiler. Muhtar bir bahane ile tahsildarı kenara çekti.'

"Cevdet Ağa, bu benim dediğim öküz değil. Sana Kerami'nin öküzünü isterim demiştim, tuttun bilmem kimin öküzünü getirdin."

Tahsildar Cevdet bakınaraktan kesik kesik öksürdü:

"Doğrusu Davut Ağamızın şehirde bulunduğu bir sıra-

da böyle itlik etmekten korktum. Sana Tekgöz Hamdi'ninkini getirdim. Kerami'yi de eşekten düşmüşe çevirdim."

"Deme! Ne ettin ki gurban?"

"Belinin orta yerine dipçiği yedi. Diklenir olunca candarmalarım bindiler ensesine, az mı yersin çok mu?"

Telâşa yumuldu muhtar:

"Aman Ağa, ölmedi ya!"

"Yok, ama ölmüşten beter oldu, belgemiği kırılmadıysa, yatsın kalksın dua etsin."

"Ooh, iyi iyi, elinize sağlık. Lakin bu öküz beş para etmez, baksana eti gemiğine yapışık. Seymenler'in muhtarıyla pazarlığımız ne olacak şimdi? Semiz bir öküz götürecektim, o da bana semizinden verecekti."

Tahsildar Cevdet'in canı sıkıldı:

"Durup dururken uyuşmazlık çıkarma muhtar," dedi

hafif yollu sertlenerek, "öküz istedin aha sana öküz, semizliğine temizliğine karışmam. İntikamın da Kerami'den bir güzel alındı."

Sümüklü Şevket dalgınlaştı:

"Hiç alınır mı," dedi kin soluklanarak, "bu kadarcık bir dayakla alınabilir mi? Hadi buyur içeri."

Eve girdiler, karşılıklı çömelip birer sigara sardılar. Üçüncü solukta tahsildarın keyfi yerine geldi.

"Şu senin hikâyeyi baştan bir daha anlatsana," dedi muhtara, "candarma kardaşlarımız da duysun."

Muhtar iç kopardı, başını yamulttu:

"Dinleye dinleye ezberine almışsındır çoktan, hadi candarma kardaşların hatırına bir daha anlatayım. Harp yıllarıydı. Bildiğiniz gibi işte, ipini koparan dağa sıvışıyordu. Güya memleketin kurtulmasına yardım edeceklerdi.

Aslında kese doldurmanın peşine gidiyorlardı. Her dağa çıkan gendi dümenine bakıyordu. Nereden bilebilirdim, tuttum ben de çıktım. Uydum Kerami denen alçağa. Niyetim hâlis, Allah şahidim herkesi de gendim gibi bellerim. Bir gün, üç gün, beş gün, derken bir ay geçti. Baktım bunların niyeti kötü. İnsan bir yandan kesesini doldururken bir yandan da vatanına hizmet eder hiç değilse. Bunların hiçbirinde bu yok; yalnız kese doldurmanın peşindeler. Vaziyeti çakozlayınca yavaştan sıvıştım. Köye geri döndüm. Döndüm ki, daha adım atar atmaz Yunan karakolundaki askerlere enselendim. Meğer Davut Ağanın evini karakol yapıp kullanırlarmış. Nereden bileceğim, dağ adamıyım. Allah yarattı demeden sardılar bana sopayı, sardılar sopayı; ardından sordular ki Kerami Efe nerede gizlenir, nasıl beslenir, köye iner mi, hesabı nedir? Iskaladım her soruyu, cevap vermemek için dayandım. Lâkin dayanılası değil, ağız burun kandan geçilmiyor. Mecburen dedim, felan yerde saklanır. Vardılar, bastılar. Kerami uyanık davrandı, Tekgöz Hamdi derler biri vardı köyde, geçenlerde öldü, hani sen tanırsın ya Cevdet bey, Tekgöz Hamdi işte."

"Bildim," diye sırıttı Cevdet, "eski tanışırız."

"O gidip gammazlamış Kerami'ye, basılacaksın tedbirini al diye. Sözünü daha bitiremeden de basılmış. Lâkin tetikte durur eşkiya takımı, sıyrılmış çıkmış tuzaktan. Gel zaman git zaman o Tekgöz Hamdi namussuzu iftira atmış bana, Kerami'ye varıp seni bu ihbarladı demiş. Yunan karakoluna çömezlik etmeye durdu demiş."

"Eder miydin essah?" diye sordu jandarmalardan biri.

Tahsildar Cevdet kıs kıs güldü. Muhtar bakışlarıyla tersledi adamı:

"Durumdan kinaye adımız öyle çıkmış ne yaparsın, za-

ten zorla alıkoydular beni, işlerimizi göreceksin kör boğazını doyuracağız dediler, elden ne gelir. O günün efendileri onlar, itaat etmezsen bir sıkımlık canın var, yaürır keserler koyun keser gibi."

Bir böğürtü duyunca iki jandarma aynı anda yerlerinden fırladılar. Muhtar telâşla önlerini kesti:

"Rahatınıza bakın aslanlar rahatınıza, hikâyenin kalan kısmım dinleyin, bakın neler neler oldu.

"Öküz böğürtüsüydü, giderse..."

"Gidebilir mi hay candarma kardaş, bir güzel bağlı, nereye gidecek?"

"Böğürdü ama."

"Böğürür," diye fikir yürüttü Tahsildar Cevdet, "öküz bu, böğürmemiş duramaz, yer değişikliğinden huysuzlanıyordur."

"Bir baksak."

"Lüzum etmez, keyfinize soğan doğramaym kardaşlar, oturun da hikâyenin gerisini dinleyin."

Jandarmalar istemeye istemeye otururken Tahsildar Cevdet kalktı.

"Nasılsa muhtarın hikâyesini biliyorum, gidip ben bakayım oldu olacak, hemen dönerim."

Muhtar rahatladı, yüzündeki endişe bulutları birden dağıldı.

"He ya Cevdet Beyim, bi zahmet bakıver, bakıver de candarma kardaşlarımız iyice rahatlasınlar."

Tahsildar Cevdet dışarı çıktı. Bir gölge öküzü çözmeye çalışıyordu. Yavaştan sokuldu.

"Kolay gelsin Korucu Ağa."

"Tövbe!" dedi sıçradı korucu. "Yahu korkuttun, tövbe olsun Cevdet Bey, yüreğim çatlayayazdı, böyle sinsice sokular aktan..."

"Ne belledin," diye kesti sözünü, "sinsice sokulurlar ve basarlar kurşunu, haberin var mı? Biraz daha sessiz yapamaz mısın bu işi? Candarmalar kuşkulanıyor."

Terini sildi korucu, yere bir tükrük attı:

"Öküz değil belâ bu, tepinip duruyor, yarım saattir bağını çözmeye cebelleşiyorum."

"Biraz çabuk, biraz çabuk, hem bu işi yarıgeceye bıraksan olmaz sanki."

"Hiç olur mu Tahsildar Bey, hiç olur mu? Daha karşı köye gidip döneceğim. Her bi şey gecenin karanlığına gömülmeli, biraz ağır davransam dönüşüm sabaha kalır ve işin kokusu çıkıverir."

"Ekmek kapısı da kapanır öyle ya."
Güldü.
"Öyle bir kapanır ki, damı dahi boylarız. Muhtar, 'Korkma hökümat bizden yana' diyor, ama valla billa korkuyorum yine de."
"Çene işleteceğine bilek işletsene hay korucu, davran biraz, öküzü de böğürtme, okşa, boynunu kaşı, bir şeyler yap da gözünü seveyim böğürtme; içerdeki candarmalar yenilerden, bu işlere alışmamışlar daha."
"Alışırlar," diye sırıttı korucu, "yakında seni de, beni de geçerler."
Tahsildar döndüğünde jandarmaların gözlerini üstünde buldu. Belli ki meraktan kurtulamamışlardı.
"İşler yolunda," dedi, "öküz kuzu kuzu bekliyor."
"Niye böğürdü ki?"

"Kim bilir, belkim de bir kedi, bir köpek görmüştür, belkim de keyfi böğürmek istemiştir."
Muhtara döndü konuyu kapatmak için.
"Hikayen bitti mi?"
"Yok," dedi muhtar, "daha bitmedi, sen dönmeden anlatmamı istemediler."
Tahsildarın oturmasını bekledikten sonra:
"Evet," diye aldı sözü, "Yunanlıların cebren beni karakolda çalıştırmaları hakkında dedikodu çıkardılar, gönüllü hizmet ediyor diyerekten. Oysa benim gönlümü soran mı var? Çalışacaksın denmiş çalışmaktayım."
"Kaçsan" dedi jandarmalardan biri.
Muhtar kıpkırmızı kesildi; bir süre düşündü, sonra yüzü eski halini aldı, kurnaz kurnaz gülerek:
"Nereye kaçmaktasın hay tosunum, nereye? Her bi taraf tutulmuş, düşman burnumuzun dibine girmiş, öküzün boynuzuna girsen kurtuluş yok."
İstemeyerek "öküz" sözünü ağzından kaçırdığına bin pişman, devam etti çabuk çabuk:
"Nereye? Ayı inine girsen tutar çekerler, kurşunu veriştirirler. Bir gece Kerami bastı evimi, bindi gırtlağıma, niye düşmanla işbirliği etmektesin diyerekten verdi sopayı-"
"Hadi Kerami kesesini doldurmak için dağa çıkmıştı, ya şimdi..."
Muhtar kin yüklü bir bakış attı jandarmaya, sonra gözlerini önüne indirdi:
"Senden de hiç bir şey saklanmıyor candarma kardaş," dedi ağır ağır. "Bereket ki sorunun cevabı hazır,

yoksa beni yalancılıkla suçlayıp, Kerami'yi haklı çıkarır-

dın. Evet, en baştan keseyi doldurmaya çıkmıştı, herhalde kısa zamanda doldurdu, taşanı da köylülere dağıtıp sevgi topladı. Ardından Davut Ağanın kızına sevdalandı. Kız Yunanlı düşmanı ki, elinden gelse herbirini bir kaşık suda boğacak. Kerami ne yapsın, yavuklusunun gözüne girmenin yolu Yunanlıya düşman olmakta; öyle yaptı. Yalancı bir vatansever olaraktan hakikî vatanseverleri kırdı, geçirdi. Bu arada beni de. O gece gırtlağıma çöreklenerek düşmana yardakçılık etmenin sözüm ona hesabını sordu. Asıl yardakçılığı kendisinin yaptığını söyledim, suratına okkalıca bir tükrük attım, yığdı adamlarını üstüme, bastılar dipçiği. Aldırmadım. Vatan uğruna canım dahi feda diyerekten tekrar dağa çıktım."

"Kaçılmaz demiştin az evvel."

Jandarmanın sorusunda kaba istihza çizgileri vardı, yalnız muhtarı sıkmakla kalmadı bu söz, Tahsildar Cevdet'i bile sıkü:

"Hele dinleyelim candarma kardaşlar," dedi, "vardır muhtarın bir bildiği, anlat muhtar, gerisi gelsin."

"Kaçılmaz demiştim, yine derim, çünkü benimki kaçmak değil efeliğe sıvanmak, yani resmen İşgal Kuvvetlerine karşı çıkmak. Anlayacağınız ölümü bin kere göze almak. Her babayiğidin kârı değil ha, candarma efendiler, iki kaşın ortası budur diyerekten adamı mıhlarlar ossaat."

"Devam, devam," diye teşvik etti Tahsildar Cevdet, "bundan sonrasını ben dahi bilmiyorum."

"Candarma kardaşlar ikide bir sözümü bombalamazlarsa devam edeceğim," dedi kızgınca, "dağa çıktık. De-

mirci Mehmet Efe derler zorlu bir efe vardı, ona kapılandık. Bir gün Kerami, kızanlanyla bile çıktı geldi, bana kinini biliyorum ya, mesele çıkmasın diye Mehmed Efeden ayrıldım. Yolda Dimitri'nin adamlarına yakalandım. Dimitri'yi tanıyanınız yoktur herhal, bizim köydendi, oğlu vardı Nikola, eşkıyalığa sıvanmışlardı o sıra. İşgal Kuvvetlerine yardım için, bizim efeleri basıp dururlardı. Maksadım kötü değil dedim. Nikola beni tanırdı. Çocukluğumuz beraber geçmişti, severdi de galiba. İlişmedi. Gendileriyle kalmaklığımda ısrar etti yalnız, olmazlanınca 'Dostluk falan tanımam iki kaşın arası budur diyerekten kurşunu yapıştırırım' demez mi? Çaresiz onlarla kaldım. Günlerden bir gün Kerami'ye kısıldık. Verdi kurşunu, verdi kurşunu, Dimitri ile Nikola'yı yakaladı, ben bizimkiler geldi diye sevinirken ne göreyim, Kerami alçağının niyeti kötü, beni dahi öbürlerinden ayırdetmez. Etme efe dedim, gitme efe, zorla alıkoydular dedim, derdimi anlatmaya çalıştım, inanmaz; üstelik itham itham üstüne. Güya ki ben Türk efelerin durumunu Yunan makamlarına ve de Rum

çetecilerine gammazlarmışım, tövbeler olsun, dünya başıma çömeldi. Bir ahıra tıktılar beni Rumlarla bile, kaçıncaya kadar akla karayı seçtim."

Yeni bir sigara sardıktan sonra, tabakayı tahsildara uzattı:

"Tüttür bi tane daha Cevdet Bey, candarma kardaşlarımıza da ver tazelesinler."

Yaktı sigarasını, dumanı boşluğa üfledi.

"Böyle işte candarma kardaşlar, Kerami ile geçmişimiz var, hani bugün belini kırdığınız adamla, öyle bir geçmişimiz var ki, canına yandığımın!"

Yanaklarını çukurlaştırarak sigarasını üst üste emdi, masallardaki ejderha gibi ağzından, burnundan dumanlar saçarak:

"Vurduk konuşuğa," dedi, "karnınız zil çalıyordur."

Tahsildar Cevdet kasketini yana atü:

"He ya iki gözüm, iyi ki hatırladın, aç yatırırsın diye ödüm kopmuştu."

Gülüştüler.

* * *

Korucu Rıfat gecenin kara tüllerini hışırdata hışırdata, Seymenler Köyünün yoluna vurmuş, can sıkıntısından bir de türkü tutturmuştu.

"Aman amaaaaaaan... Garagolda ayna var, ayna vaar..."

Türkünün gerisini hatırlamadığı için kendi kendine kızdı, öküzün ipini çekti, bütün öfkesini ondan çıkarmak için:

"Bre eşşek inatlı!" diye gürledi. "Bre yem düşmanı! Yürüsene yahu, yürüsene bre hayvan!"

Yolu oldukça uzundu. Bu huysuz öküzün rahvan yürüyüşüyle iki saatte ya alınır ya alınmazdı. "Şeytan diyor, at murdarı bir kayadan aşsa," diye düşündü, "sonra dön gel muhtarın önüne, 'Ağa' de, 'öküz yuvarlandı, sen sağ ben selamet." Canına okurdu. Öyle böğürterekten tekmelerdi ki, ölmezse talihli sayılırdı. Sümüklü Şevket, muhtar olduktan sonra da sümüğünü silmeyi öğrenememişti, ama insan tepiklemeye üstüne yoktu.

"Uyma şeytana bre korucu," dedi gülerek. "Şeytana uydun mu kuşça canın çıktı bil."

Son günlerde sık sık yol gözükür olmuştu. Seymenler Köyüne, bazen de başka köylere, daha uzaklara. Eh, ka-

zancı da hiç fena değildi hani. Koruculuktan eline geçen
on beş kuruşa kalsa çoktan nalları dikerdi, bereket ver-
sin Sümüklü Şevket bu dümeni uydurmuştu da, kendisi-
ne de ekmek kapısı aralanmıştı. Gecenin kör karanlığın-
da o köy senin bu köy benim dolaşmak, dağı, bayırı aş-
mak zor olmasına zordu; zordu lâkin kursağına ekmek gi-
riyor, kesesi para yüzü görüyordu. Daha ne isteyebilir,
belâ mı?

Hoş, bu yolda belâ tümenle, ama bulaşmak istemiyor-
du. Toslamasa iyi olacaktı. Sanki toslasa ne yazardı? Sü-
müklü Şevket "Hökümat bizden yana" dememiş miydi?
Ne yapar yapar kurtarırdı, karakolda adamları vardı, en
azından Başefendi Hayri Bey vardı.

Önceleri bu hayvan değiş tokuşuna akıl erdirememiş-
ti. Neden sonra tıkır tıkır dönen bir dümenle yüz yüze ol-
duğunu fark etti. "Hele bu ne yağlı ballı iştir," diye dü-
şündü kendi kendine. "Vergi borcu niyetiyle Tahsildar
Cevdet'in aforozladığı hayvanlar muhtarlara gidip, koru-
cular vasıtasıyla değiş tokuşa uğratılarak ayrı pazarlarda
satışa çıkarılıyordu. Fukara köylü milleti, 'Hayvanımı hö-
kümat aldı, şeriatın kestiği parmak acımaz' yollu teselli-
lerle avunurken, hayvanların satışından temin edilen pa-
ra, tahsildarla muhtarlar, bazı bazı da birkaç candarma
arasında bölüşülüyordu. Biz niye bakalım, dalgaya kürek
çekelim? Niye bakalım koruculuğun üç beş kuruşuyla ye-
tinelim?" Sümüklü Şevket'e gidip lisan-ı münasiple pay
istedi. Zorlu pazarlık edip hayvan başına bir liraya anlaş-
tı. O günden beri çulu çaputu düzdü, kursağına sıcak
çorba girdi.

"Yürüsene eşşek dölü, yürü dendi bre!"

Fukara köylülerin olup bitenden haberi yoktu. Ruhları
dahi duymuyordu. Geçenlerde Devalilerin Rahmete, kar-
şı köyden getirdiği öküzü sattı. Garip Rahmet, toprak
sürme mevsiminde öküzsüz kaldıydı. Çünkü Rahmetin
öküzü daha evvel vergi borcu niyetine Tahsildar Cevdet
tarafından iç edilmişti. Fukaranın ruhu bile duymadı;
duymak ne kelime, ucuza bir öküz kapattığı için sevindi
bile. "Belki bana dua bile etmiştir."

Öküz, "adam adam" yürümeye başlamıştı. Korucunun
keyfi depreşti, bir elini kulağına attı:

"Garakolda ayna vaaar, ayna vaaar!"

Öküz birden böğürmeye geçince, ipini çekti, türküyü
de kesti:

"Ülen sen mi söyleyeceksin kerata, yoksa ben mi? De-
belenme ülen, bitiririm andolsun, debelenme! Ortalığı vel-
veleye verdin ülen, velveleye."

Bir karaltı farkedince, iliklerine kadar titredi. Omuzu-

na çapraz astığı tüfeğe davrandı:
"Dur len, kimsin?"
"Benim ben!"
"Sen kimsin?"
"Bilemedin mi, ben Mustafa. Seyitköy'den rahmetli Hafızın oğlu Kızan Mustafa."
Korucu dişlerini sıktı:
"Tam sırasıydı ya" diye söylendi.
"Len korucu, Seyitköy'ü korudun da sıra Seymenler Köyüne mi geldi? Ne işin var buralarda?"

Yaklaşmıştı da iyice. Artık korucu savuşamazdı, öküzün boynuzuna girse kurtuluşu yoktu. Tek çare...
Tüfeğin mekanizmasını yıktı. "Graç gruç" diye madeni ses karanlığın böğrüne mızrak gibi saplandı.
"Yaklaşma len! Yaklaşırsan bittin say. Nereden gelmektesin?"
Kızan Mustafa durdu. Gülmeye davrandı.
"Bunca yıllık köylünüm be Korucu Rıfat, yani beni vuracak mısın şimdi? Bırak Allah'ını seversen, şakanın sırası değil."
Birden korucunun arkasındaki karaltıyı farketti, bir ıslık öttürdü:
"Vay ki vay! Gecenin bir vaktinde ineği nereye götürmektesin?"
Bir türlü tetiğe dokunamıyordu. Alnını boncuk boncuk ter basmıştı. Meğer insan öldürmek ne zor işmiş, ne yaman işmiş ki, parmağı kasılarak felç olmuştu.
"İneği mi?" diye sordu.
"He ya," dedi Mustafa, "yoksa manda mı şu peşindeki? Pek de cüsseli."
Korucu, Kızan Mustafa'yı essahtan aldanmış sandı. Madem ki tetiğe basamamıştı ve madem ki saf Mustafa, öküzü inek bellemişti, bir yalan kıvırmalı, bu işten sıyrılmak.
"Yok canım," dedi, "inek bu, bildiğimiz inek. Şey oldu, şey yani..."
"Anladım," dedi güldü Mustafa, "öküze götürmedesin."
Korucu derin bir nefes aldı:

"Utandım da birden söyleyemedim, öyle yapmaktayım gurban, alarga dur da geçeyim, ürkektir zati, yardan aşağı gitmesin."
Mustafa iyice kenara sindi.

"Aman dikkat et korucu, bu zamanda iyi inek bulmak nasıl zor bilirim, gözünü seveyim dikkat et."

"Ya, iyi inek nerede şimdi, olsa bile alacak para nerede? Bre Mustafa, kenara yıkıl dedik a!"

"Daha nereye gitmeli ki korucu, sindik işte."

"Çalıların ardına gözüm, ardına git, hayvan pek ürkektir dedik ya, alimallah aşsa bir gidiş gider ki, ömrün buları yanarsın sebep olduğuna."

Mustafa çalıların ardına girerken "Hay enayi," diye geçirdi içinden, "koca öküze inek dediysem inek mi olur? Hey enayi." Kerami Efeye kızanlık ettiği günlerin hatırası nagantı sıkıyordu bir yandan da. Korucuyu gördüğünden beri avucunda idi, kapzası ısınmıştı. Bir kahpeliğe mukabele etmek için tetikte bekliyor, fakat korucuya hiç belli etmiyordu.

Öküzüyle birlikte geçti gitti önünden.

"Ucuz kurtulduk," dedi sevinerek, "katil olmama ramak kalmıştı, bereket Hafızın Mustafa bön çıktı da belâyı savuşturduk."

Mustafa ise korucunun saflığına güle güle köye geldi. Vakit geceyansına girmek üzereydi. Muhtarın evinden ışık sızıyordu. Yine bir misafiri vardı herhalde. Bir an içeri girip herşeyi anlatmayı düşündü. Fakat bu fikrinden hemen caydı. Seyitköylülerin çoğu gibi o da muhtara güvenmiyordu. Korucu bir uygunsuz işin ardından gidiyordu ise, mutlaka muhtarın da parmağı vardı. Başka türlü olamazdı.

Kerami geldi aklına. Varmalı ona anlatmalıydı. Eski alışkanlık işte. Bir müşkülü olsa hemen onu hatırlıyordu; kızanlık günlerinden kalma bir alışkanlıkü bu.

"Hele sabah olsun da, bakalım hayrolsun. Gider gördüklerimi hikâye ederim. Varsa işin içinde bir iş, Kerami Efem düşünsün. Ne var ne yok, bulsun çıkarsın, gendi bileceği gayri."

Evine gitti. Geciktirdiği yatsı namazını kılıp hemen yattı. Yolda gördüklerini düşüne düşüne uyurken, korucu, Seymenler muhtarının avlusuna giriyordu.

Muhtarı uyandırmak için evin kapısını tıklattı. Fakat muhtardan önce davranan köpek, bacaklarına hamle edince, ödü koptu.

"Höst," dedi, "höst len, ırak dur!"

Öküz de adamakıllı ürkmüş, debelenmeye başlamıştı. Bereket tam vaktinde sarmayı vurup kazığa bağlamayı başarmıştı. Yoksa kaçırdığının resmiydi.

Can havliyle tekrar kapıya hamle etmişken, muhtarı karşısında bulup derin bir soluk aldı:

"Yahu çek şu azgın iti başımdan Rauf Ağa, davran kurban olduğum."

Muhtar birkaç sert emirle köpeği defleyip öküzü yokladıktan sonra:

"Geç kaldın, dedi, "daha erkence bekliyordum."

Korucu iki büklüm soluyordu.

"Eşşek inatlı bir öküzle gecenin koyusunda yürümek kolay mı Muhtar Ağa? Önümüze de biri çıktı ki, zaman kaybettik."

Muhtar işkillendi.

"Biri mi, kim ne ararmış gecenin bir vakti?"

"Bizimköyden Kızan Mustafa, bereket ki safçadır. Heh hee, bizim öküzü inek bellemiş fukara, boğaya götürüyorum zannedip kıyılandı. İyi ki, yoksa mavzeri üstüne yıkmıştım. Dalgayı anlar gibi olsaydı, hemen oracıkta, gözüm kör olsun, oracıkta, Allah yarattı demeden, canını..."

Muhtar hışımla sözünü kesti korucunun:

"Aman yaktın beni korucu soysuzu! Öyle bir yakma yaktın, can dayanmaz. Sağ kodun herifi ha, saldın gitti öyle mi? Şimdi safa durup gördüklerini anlatmayacak da, yedi düveli şüphelendirmeyecek de üstümüze göndermeyecek diye beklemedesin, hay senin kuşça aklına!"

Korucu tebrik beklerken, azara tutulmanın şaşkınlığında kekeledi:

"Vallahi inek sandı muhtar, karanlıkta ayırt edemedi, yoksa oracıkta tepelerdim andolsun, durdun boş yere telâş dökmedesin."

Muhtar Rauf Ağa, öfke küpüne düşmüş gibiydi:

"Vay ki senin aklına turp sıkmak korucu ahmağı, adam seher züppesi mi be? Doğma büyüme köylü olacak da, öküzle ineği bir bakışta ayıramayacak. Öküze inek dedi diye anlamadığından mı, saflığından mı bakalım, yoksa kurnazlığından mı? Ya kurnazlığından öyle göründüyse, ya şüphelendiyse, ya anladıysa işin aslını, astarını? Anlayıp saflığa vuraraktan canını kurtardıysa, ne olur o zaman? Hepimiz çıra gibi yanmaz mıyız, mapushane damlarına tıkılmaz mıyız? Vay başıma, vay!"

Korucuda şafak atmıştı. Muhtarın telâşına bulaşmış, aklı genzine tıkanmıştı.

"Ne bileyim Muhtar Ağa," dedi yalvaran sesiyle, 'ineği boğaya mı götürmedesin?' diye sual açtıkta, 'He, Seymenler'in azgın boğalarına götürmedeyim' dedim, yuttu belledim."

"İyi halt ettin kaz kafalı, asıl sen yuttun, öyle bir yuttun ki, ocağımıza incir dikmece. Şimdi al öküzünü başına çal! Muhtarına mı götüreceksin, tahsildarına mı, nereye

istersen götür, ne halin varsa gör, ben böyle bir belâyı başıma saramam."

"Etme Muhtar Ağa, kulun kölen olayım eyleme. Bu gecenin zift koyusunda eşşek inatlı öküzle nerelere gidebilirim? Birlikte yardan aşsa yuvarlanırız da boyunca günaha girersin. Hele bir sabah olsun da..." .

"Yıkıl!" diye tepindi muhtar, "Yıkıl gözüm görmesin. Ağzıma gelenleri söyleyerekten, asıl şimdi günaha girmekteyim. Geri bas, git söyle o muhtarın olacak sümüklüye, bir daha öküz gönderecekse bir öküze kaüp göndermesin. Bu işler adam gibi adamlarla dönen işlerdir. İtibarımı iki paralık ettikten sonra, üstüne mapushane damı gözükecekse ben yokum. Mahmut Ağa böyle diyor dersin, şimdi öküzünü çöz ve kaybol bakalım. Alimallah öküz hırsızı diye tellâl bağırtır, bütün ceremeyi üstüne yıkarım."

Kapıyı çat diye yüzüne çarpıp eve girince, korucuya yapacak başka iş kalmadı. Öküzü çözüp kötü söylene söylene köye döndü. Zangır zangır titriyordu. Korku çemberine kısılmıştı. Sümüklü Şevket, muhtar olaraktan bu tersliğin çaresini bulmalıydı. Yoksa toptan hapı yutarlardı.

Tan yeri kırmızı kırmızı gülerken, Sümüklü Şevket'i uyandırdı. Gecelikle kapıya çıkan Şevket, uyku mahmurluğunda öküzü fark edemediğinden güldü:

"Her bir şey tamam mı?" diye sordu.

Korucu "Cık" etti.

"Ne demek len cık?"

"Senin ortak mızmızlanır Şevket Ağa, bu işte yokum der, gerisini sen düşünmeliymişsin."

Muhtarın tepesi attı:

"Nasıl mızmızlık, beğenmedi mi öküzü? Demiştim ben Nemrut Cevdet'e, semiz öküz istendi demiştim, lâf dinlemek nedir bilmez ki alçak."

Korucunun başı omuzuna düştü:

"Ondan kelli değil muhtar," diye mırıldandı, "öküzle giderken görüldüydük de, Rauf Ağa korktu."

Sümüklü Şevket, kapı aralığı tutuşmuş gibi sıçradı:

"Ne!"

"Korkacak birşey yok esasında, bizim köylü Kızan Mustafa ile karşılaştıydık. Öküzü inek bellediydi kıt akıllı, boğaya götürdüğüme inandıydı. Yoksa yaşatır mıydım? Baktım öküzü inek bellemiş ve dahi boğaya götürdüğüme inanmış, saldım gitti. Rauf Ağaya da aynını anlattım, korkacak birşey yok dedim, dinlemedi. Tepeme bindi. Köpeğini bile üstüme saldı, az daha paralatıyordu körolayım. 'Al götür öküzü' dedi, 'başıma belâ almak istemem' dedi. Sözüm ona Mustafa, öküz götürdüğümü anlamış da beni

yanıltmak için anlamazdan gelmiş. Lâf işte, gecenin zift karasında nereden anlayacak. Zaten safça bir oğlandır. Yunan dayağı aklını almış fukaranın."

Rauf Ağanın kör telâşı şimdi Sümüklü Şevket'e bulaşmıştı. Yerinden hop hop hopluyor, fıldır dönüyordu. Korucuyu çekti aldı içeriye.

"Baştan anlat şunu," dedi, "her bi şeyi noksansız anlat, yoksa mahpushane damında soluklanırsın."

Korucu biraz daha yumuşatmaya çalışarak hepsini anlattı. Muhtar daha beter telâşlanıp Tahsildar Cevdet'i uyandırmaya koştu. Aval aval bakınmasına aldırmayıp ellerine kapandı:

"Battık Cevdet Beyim, yandık Cevdet Beyim, kurban olduğum bir çare göster."

Cevdet Bey bu gibi işlerin kurtuydu. Hikâyeyi korucunun ağzından dinlemesiyle, giyinmeye davranması bir oldu.

"Buluruz çaresini," dedi, "yalnız pek durun, renk vermeyin, böyle titremeylen içinden çıkamayız bunun, candarmalara da sezdirmeyin. Öküzü geri getirdiğin iyi oldu korucu, şu Hafızın oğlu olacak Kızan Mustafa'ya bir iş edelim de, namımız yedi köyde söylensin, hem de Hafızın oğlu üstüne vazife olmayan işlere karışmamaya ömrü billâh tövbeler tövbesi etsin."

"Aman gurban olduğum, nasıl olacak bu?"

"Olacak dediysek olacak demektir muhtar, bunca yılın tahsildarıyız, ne yapılacağını biliriz. Davran korucu rezili, al öküzü, götür Mustafa'nın ahırına bağla. Davran dedim bre, haniyse sabah açacak."

Korucu hiçbir şey sormadan dışarı çıktı. Tahsildar Cevdet, muhtara döndü, sırıttı:

"Gecelikle dolanıp durma da yenilerini giy, sonra da git candarmalan uyandır. Zorlu bir kahvaltı ettirip Mustafa'ya gönder, alıp gelsinler rezili, görsün bakalım el mi yaman, bey mi yaman?"

Korucu döndüğünde kahvalüyı yarılamışlardı.

"Tamamdır," diye rapor etti, "buyurduğunuz gibi her birşey tamamdır. Eve yollanmama izin var mı?"

"Yollan," dedi Tahsildar Cevdet muhtardan önce davranıp "yatağa gir, yorganı da başına çek, kıyamet koptuğunu duysan kımıldama. Hastasın sen tamam mı, fena halde hastasın, korku tutuğu olup zangır zangır titremedesin ki, yanında sıtma titremesi hiç kalır."

Anlayıp anlamadığını kestiremediğinden korucuyu dı-

şarı sürükledi.

"İyi kulak tut sözlerime, sebep felan da sorma, eve gidip yatağa gir, ölümlü hasta numarası yap, gelir melirsek inle, bağır, sana kalmış, aklına. Aklını kullanırsan bu işten sıyrıldın belle, anlaşıldı mı?"

Korucu hızlı hızlı başını salladı:

"Hastalığa vuracağım işi," diye tekrarladı, "dünya yıkılsa kımıldamayacağım."

"Afferin, aynen öyle yap. Gün açtığına göre de, giderken dikkatli ol, yalpalayarak yürü ki gören seni essahtan hasta zannetsin."

"Peki," dedi yamuk yumuk, "emredersin Cevdet Beyim."

Kapının kırılacak gibi tekmelenmesine uyandı Kızan Mustafa. Gözterini güçlükle açtı. Uykusunu alamamıştı. Başı da kötü kötü ağrıyordu.

"Tüh!" dedi aklı başına gelince, "Gün açmış bile, sabah namazını kaçırdık."

Yıllardır ilk defa sabah namazını kaçırmanın hüznüne

ve acısına bulandı. Canı sıkkın doğruldu. Kapıdan yana baktı, sabırsızlıklarına içerledi:

"Patladın mı?" diye bağırdı, "Geliyoruz işte."

Dışardakiler sanki bunu bekliyorlardı.

"Açsana!" diye homurdandı biri, "Gaanun namına."

Şaka sandı ya, kapıyı açar açmaz iki süngülü jandarma ile karşılaşınca, dondu:

"Bir yanlışlık olmasın," dedi şaşkınlıkla, "bir yanlışlık olmasın candarma kardaşlar?"

"Yanlışlık yoktır," diye atıldı jandarmalardan biri, "rnıhtarın hanesine kadar gelcen."

"Ne yapmaya?"

"Onun orasını mıhtar söyler, düş önümüze!"

Bir yanlışlık olduğundan öylesine emindi ki, hiç telâş etmiyordu. Gülmeye bile davranmıştı:

"Bari izin verin de giyineyim, katil götürür gibi derdest götürecek değilsiniz ya."

"Giyin emme gaçmaya kalkarsan beynine gurşunu yersin, habarın ossun!"

İlk defa durumun ciddiyetini kavrar gibi oldu. Kurşun lâfı geçtiğine göre, durum ciddi olmalıydı. İftiraya mı uğramıştı?

Giyinirken düşünüyor, aklına birşey gelmiyordu. Sonunda kafasını zorlamamaya karar verdi. Nasılsa birazdan öğrenecekti. Belki de muhtarın bir işi düşmüş, bu yüzden çağırtmıştı. Belki de...

Yastığı kaldırıp tabancasını avuçladı. Bir süre öylece

durdu. Alıp almama tereddüdüne düştü. Bir ara beline

bile soktu. Sümüklü Şevketin ne yapacağı belli olmazdı. Bir kahpelik mahpelik düşünüyordu ise, hazırlıklı bulunmalıydı. "Ya bir suç isnad etmeyi tasarlıyorsa? Bu maksatla üstünü aramaya kalkıp silahı bulurlarsa, ekmeklerine yağ sürülür. Ruhsatsız silâh taşımaktan mapushaneyi boylatırlar. İyisi mi silâhsız gideyim."

Tabancayı tekrar yastığın altına sürüp dışarı çıktı:

"Hazırım," dedi jandarmalara, "gidelim bakalım."

Sümüklü Şevket'in evine yollandılar. Daha uzaktan muhtarla tahsildarı fark etti. Elleri arkalarında avluyu arşınlıyorlardı. Sıkıntılı oldukları bu uzaklıktan bile anlaşılıyordu. Yaklaştıkça iyice anladı. İkisi de sanki yürümüyor, toprağı tekmeliyorlardı. "Korktukları muhakkak," dedi içinden, "sakın bunları korkutan ben olmayayım."

Avluya girince selâm verdi. Fakat selâm boşlukta kala kaldı. Yüzüne öfkeli öfkeli bakıyorlar, bakarken muhtar başını iki yana sallıyor, tahsildar kırbaç ıslıklatıyordu. Bir mânâ veremedi ya, hakkında iyi şeyler düşünülmediğini de anladı.

"Hayrolsun," dedi muhtara bakarak, "sabah sabah eve candarma çıkarmak da neci oluyor?"

Nedense muhtarın bakışlarına bir yumuşama gelir gibi oldu.

"Bak Kızan Mustafa," diye söze girdi, "ben bugüne bugün köy muhtarıyım, sen bugüne bugün bana teslimsin, muhtar olaraktan seni korumak boynumun borcu. Sorgulanacaksın, yalan dolana sarılmadan dos doğru cevap ver, tamam mı?"

Kızan Mustafa şüpheyle bakındı. Aradığı dost çehreyi etrafta bulamayınca, tekrar muhtara döndü:

"Mesele nedir?"

Bir yerlerine iğne batmış gibi sıçradı muhtar:

"Uuy!" etti. "Bakındı hele, anlamazdan geliyor. Yavu yeğenim, inkârdan medet umma demedik mi? Aha sana hökümatın adamları, ben bir, Tahsildar Cevdet Beyimiz iki, iki de candarma kardaşlarımız etti dört; karşında dört hökümet adamı var, say ki hökümat-ı cumhuriyenin gendisi karşısında, sözün doğrusu gelmezse falakaya girdin belle, falakaya girdin mi de öldün belle, bunun girişi varsa çıkışı yoktur."

Kızan Mustafa hâlâ birşey anlayamamıştı. Hükümeti kızdıracak ne yapmıştı ki? Hatırlayamıyordu. Peki niye hükümet adamı geçinen Tahsildar Cevdet kara kara, dik

dik yüzüne bakıyor da, sanki suratını tekmelememek için kendisini güç tutuyordu? Niye muhtar sözü evirip çevirerek korumacılığa sıvanıyordu? Niye jandarmalar iki yanında âleste duruyorlardı? Öyle bir sarmaya girmişti ki, kurtulmak için hayli .debelenmesi gerekecek, sonunda ya kurtulacak, ya da kurtulamayacaktı. Yine de tasasız görünmek istiyordu. Bir kumpas çevriliyordu ise, tasasız görünmek en iyisiydi.

"Neler söylemektesin muhtar?" dedi. "Hiçbir şey anladığım yok. Açık konuşsana."

Sümüklü Şevket yanına sokuldu. Kulağına iyice uzanıp sesini alçalttı:

"Açığı şu, gece vakti Seymenler yolunda ne arıyordun bakalım?"

Nedense unuttuğu hâdiseyi o zaman ancak hatırlayabildi Kızan Mustafa:

"Tamam," dedi içinden, "geceki iş, şu öküz meselesi, demek işin içinde bir hainliktir yatıyor, yoksa ne diye bunca telâşa gömülsünler?"

• Gülmeye verdi:

"Gece vakti gezinmek yasak mı Şevket Efendi?"

"Sen sorduğuma cevap ver hele, yasağı felan sonra konuşuruz. Seymenler yolunda ne arıyordun dedim?"

"Bu da soru mu yani şimdi? Halamoğlu Mahmud'u görmeye gitmiştim Seymenler Köyüne. Lâf lâfı açtı, derken vakti şaşırdık, kaldık geceye. Hepsi bu kadar işte."

Sümüklü Şevket kirli kirli güldü:

"Bu kadar olsa öp başına koy hay kızancık, ama değil daha öteleri var denmekte. Gel hepsini tellim tellim anlat, anlat da sana nasıl yardımcı olabileceğimi hesaplayayım. Lâkin böyle inkâra kalkarsan, elimden bir şey gelmez, yardım mardım edemem, falakaya yatırıp böğür böğür böğürtürler, sonra, üzüldüğümle kalırım."

"Ortada falakayı icap ettirecek birşey olsa amenna, durup dururken dayakla korkutmaya kalkışman da ne böyle? Halamoğlunun evinden dönüyordum dedimse öyledir, yalan söylemediğime dünya âlem şahit, tut halamoğluna korucuyu salıp sorduruver istersen, ordan mı dönüyordum, dönmüyor muydum?"

Tahsildar Cevdet ilk defa söze karıştı, kırbacını kıvıra kıvıra yaklaşarak:

"Boşuna yalan atma," dedi, "işin aslını, esasını öğrendik, bir tamam bilmekteyiz. Hay fukara Mustafa hay! Hökümat adamlarından sır saklanır mı hiç, hele bu sırrın suç ciheti de varsa, hiç saklanabilir mi? Köylü aklınla bunu mu denemektesin şimdi?" •

"Ne suçu?" diye bağırdı Mustafa kızgınca, "Suçumuz neymiş öğrenelim."
Tahsildar güldü, o gülünce jandarmalar da güldüler.
"Sizin buralarda," dedi gülüşünü bastırarak, "hökümat malını kaldırmaya suç demezler mi?"
"Hökümat malı mı, nasıl şey o?"
Tahsildar yine güldü, ama jandarmalar katılmadı bu sefer.
"Öküz gibi birşey," diye cevap verdi, "tıpkı da öküz gibi, bildin mi? Buradan..."
Parmağını evin direğine dikti:
"Gece vakti buradan çözüp götürdüğün öküz gibi. Senden olsam gece vakti korucu tarafından görüldükten sonra, böyle bir şeye kalkışmazdım."
"Ben mi kalkışmışım, peki ne yapmışım öküzü?"
"Herhalde satmaya vakit bulamamışsın. Satamayınca ne yapılabilir? Kesilip onca cüsseli öküz bir gecede yenilemez. Götürülür, ya dağda bir izbeye saklanır, veya ahıra bağlanır. Sen bunlardan hangisini yaptın bakalım?"
Mustafa'nın cevap vermesine kalmadan, sözü muhtar aldı:
"Köylümün böyle lânetli bir hırsızlık yapacağına inanmıyorum," dedi koruyucu kesilerek. "İftira atılmış olabilir, bakalım ahırına, öküz orada ise cezamıza razıyız, yok orada değilse yandı gitti korucu."
Tahsildar Cevdet sırıta sunta bir gözünü kırptı:
"Canım Şevket Efendi, köylün hani pek de haksız değil. Gece vakti evine dönmekte iken, görmekte ki muhtarın avlusunda semiz bir öküz var. Eh, şimdi de öküzler

pahalı mı pahalı, âdeta servet değerinde, fukara, öküz gecenin bir vakti avluda kalacağına, kalıp da soğuk çekeceğine, belki de kurda kuşa yem olacağına, alayım ahırıma bağlayayım diye düşünmüştür. Böyle düşünmüşse de götürmüşse eh, yalnızca habersiz götürdüğü için birkaç kırbaçla paçayı kurtarır belki."
Mustafa bir oyun tezgâhlandığından artık emindi. Korucuyu gördüğünü biliyordu. Gelmiş, herşeyi anlatmıştı. Öküzü inek sandığını da söylemişti herhalde. Fakat inanmamış olacaklardı. Bu Tahsildar Cevdet kurdun da kurduydu, bir köylünün en karanlık gecede dahi ineği öküzden ayırabileceğini düşünmüştür mutlaka. Düşünmüş ve başının yanmaması için Mustafa'yı yakmayı hesaplamıştı, oyunu da buna göre tezgâhlamıştı. Lâkin bir yanlış hesap vardı ortada, hesabın yanlışlığı vardı. Öküzü ahırında sanıyorlardı. Sanmak da söz mü, hallerine bakılırsa emin gibiydiler. Gibisi bile fazla, düpedüz emindiler.

"Yanılıyorsunuz ki bu kadar olur," dedi. "Öküzü sizin korucu götürüyordu, yolda karşılaştık. Tüfeğin mekanizmasına bilem davrandı. Tanıyınca vaz geçti ateş etmekten. Ne demektesiniz yahu, az daha beni vuruyordu. Canımı güç kurtarmışım."

"Hele yürümeye başlayalım," dedi Muhtar, "korucuya kalırsa az daha sen onu temizliyormuşsun, canını zor kurtarmış elinden, lügeri burnuna dayamışsın ve de gördüklerini bir canlı mahlûkata anlatırsa canına kıyacağını söylemişsin, yemin billah etmiş, tövbeler tövbesi demiş, canını elinden kurtarmış; fukara korucu, yataklara serildi korkusundan, ateşler içinde yanmakta, korku tutuğu oldu, senin anlayacağın. Yoksa getirir yüzleştirirdim; sen

mi yalancısın o mu, dakikasında anlardım. Yürü şimdi ahırını arayacağız."

Mustafa endişeli adımlar atmaya başladı. Bir terslik vardı. Niçin ahırı aramak istiyor, hattâ ısrar ediyorlardı. Evet bunda bir terslik vardı. Birşey bulamayacaklarını bilmiyorlar mıydı? Korucu yanlış bilgi mi vermişti yoksa?

Ahır kapısının önünde durdu Mustafa, çenesiyle kapıyı gösterdi:

"İşte ahır, buyurun bakın."

Tahsildar Cevdet çok emindi kendinden, umursamaz bir işaret yaptı jandarmalara:

"Bakın hele, ne var ne yok içerde."

Başka yapacak iş kalmamış gibi sigara sarmaya koyuldu.

Jandarmaların içeri girmekle dışarı çıkmaları bir oldu. Bir ağızdan:

"Burada!" diye bağırdılar. "Öküz burada!"

Sümüklü Şevket, Mustafa'nın yüzüne tükürdü:

"Tüh sana! Bir de namuslu geçinirsin. Hökümatın malını çalmaya utanmadın mı?"

"Ben..."

"Hâlâ havlıyor. Şuna bakın hay, şunun şeytan suratına bakın! Utanmayan yüzüne bakın hele, konuşmaya cüret ediyor hâlâ. Seni paralasam gerektir bre hırsızoğlu hırsız!"

Kızan Mustafa hakaretin en koyusuyla sendelendi, kabullenemedi, babasına dahi bulaştırılan iftira çamuru onu çileden çıkarmaya yetti. Fırladı anında, muhtara var gücüyle bir yumruk salladı.

"Yakalayın!" diye bağırdı tahsildar.

Jandarmalar atılıp kıs kıvrak yakaladılar, iki hamlede birkaç dipçik darbesi oturttular şurasına, burasına, ser-

semlettiler. Sonra muhtar sokuldu yanma, çenesine bir tekme salladı:

"Hökümat adamına el kaldırmak ne demekmiş öğren" diye hırladı, bir tekme daha attı.

Döndü tahsildara göz kırptı:

"Tamam Cevdet Efendi, aklına gurban senin."

Tahsildar Cevdet keyifli keyifli sigarasını emiyordu.

DÖRDÜNCÜ BOLUM

"Gendini İsmet Paşanın sofrasında mı belledin bre Süleyman Dayı, burası Seyitköy'ün tek kahvesi, karşındaki kahveci Laz Dursun."

Çolağını göğsüne bastırıp temenna etti:

"Çay isteme benden, buz gibi soğurum senden Süleyman Dayı, ıhlamur desen neyse, haçan çay dedin mi yandım şap gibi, yoku nereden bulup getirmeli koymalı önüne?"

"Çok söyledin ama," diye terslendi Süleyman Dayı, "ağzının durağı hiç mi yok?"

Kahveci Dursun kıkırdadı:

"Hiç yok Süleyman Dayı, durak murak arama bizde. Ne buyurmuş İsmet Paşa; buyurmuş ki köylü kısmını şeker azdırır da zır zır deli gibi gezdirir, iyisi mi köylü kısmı pekmez kullansın. Dahası ne buyurmuş; herbir kimse

akşamlan halkevine varıp saz dinleyecek, muzika dinleyecek, dans tepinecek. Açlık mühim değildir, yokluk, parasızlık mühim değildir, dans tepilmeye durulsun herbir şey düzelir, ne yokluk kalır ne açlık buyurmuş. Koca bir paşa, üstüne de geldi mi reyizicumhurluk, al sana dört başı mâmur devletlü; ne buyurursa başüstüne çekmedin mi gendin düşün, pekmez kullanılacak dendi ise pekmez; sen daha ne demeye şekerli çay istiyorsun bakalım?"

"Zulada felan vardır diye düşündü idim."

Bilgiç bilgiç başını salladı Dursun, çolağını ocaktan yana dikti:

"Varolmasına vardır, velâkin köylüye değil, arada çıkagelen Tahsildar Cevdet Efendiye, candarma onbaşısı Hüseyin Onbaşıya, Muhtar Sümüklü Şevket'e...

Korkarak bakındı:

"Aman yavu, sümüklü dememiz enciklerinden birinin kulağına ulaşır da, varır söyler. Sonrası pirincin taşını ayıkla ayıklayabilir sen. Evet Süleyman Dayı, bazılarına vardır, bazılarına yoktur. Şimdi namusunla pekmezli ıhlamur çayı içiyor musun, içmiyor musun?"

Süleyman Dayı elinin tersiyle red işareti yaptı:

"Kalsın madem."

"Kalamaz," diye üsteledi Dursun, "biz yıllar önce takayı sataraktan Seyitköy'e yerleşip kave açmışız, iyi havalarda kapı önüne çömelip müşteri beklemişiz, şimdi gurban olduğum Allah kırk yılın başında yağmur yağdırdı da millet kaveye toplandı. Böyle herkes senin gibi kalsın derse işimiz zor. Ağaç gölgesi mi belledin kaveyi? Cebren oturtan da yok, amma oturdun mu çaya yumulacaksın."

Niyeti Süleyman Dayıya takılmaktı. Yoksa onu kahveden dışarı atmak aklının köşesinden bile geçmiyordu. Ta-

kılmak ve söyletmek istiyordu. Herkes de bunu bildiği için masanın etrafına doluşmuşlardı. Kahveci Dursun'a kaşgöz işaretleri yapıyorlar, daha beter yüklenmesini istiyorlardı.

Süleyman Dayının sağı solu pek belli olmazdı. Kafası kızınca bastonunu diker, verir veriştirirdi. İsmet Paşaya da, Hasan Ali'ye de, Celal Beye de kapıp koyverirdi. Kahvedekiler katılasıya güler, kendilerinin korkup söyleyemediklerini bir başkasının ağzından duyarak rahatlarlardı.

Süleyman Dayı köyün yaşlılarındandı. Fakat ihtiyarlığını hiçbir vakit kabullenmez, yaşı sorulduğunda kızar: "Çetele tutmadım ya hay solak oğlum, işte Sultan Vahiduddin Efendimizle yaşıtım, dünyaya geldiğim gece kırkbir pare top İzmir'in göğünü inim inim inlettiydi de rametli babam ne oluyor diye eve uğradığında Padişahımız efendimizin bir şehzadesi dünyaya geldi dendiydi; anlattığından bilirim, sen var yaşımın kaç olduğunu hesapla, hesapla velâkin yaşa bakıp da aldanayım deme, er kişi yaşlanır akılsız oğlum; yaşlanır, ama ne mümkün, ihtiyarlamaz."

Ömrü billah cepheden cepheye koşturmuştu. Teey Arap çöllerinden Çanakkale'ye kadar; her gel dendiğinde sabanını, tırmığını bırakmıştı, git dendiğinde kös kös dönmüştü evine, tekrar sabanına, tırmığına sarılmıştı.

Ak sakalını avuçladı, canı takılmak isteyen kahveci Laz Dursun'a feri bitmiş gözlerindeki bütün mızrakları sapladı:

"Başbelası çolak!" diye gürledi, "çaya yumul, çaya "yumul deye başıma ekşidiğin yetti gayri, çay gibi çay getir de yumulmazsak nâmertiz. Len bardağın içini pekmez doldurup çay deye milletin burnuna dayamak hangi kitapta yazıyor?"

Kahvecinin istediği yavaş yavaş oluyordu. Süleyman Dayı kızmaya başlamıştı. Yüklenmeye devam etti:

"İsmet Paşamızın kitabında yazıyor," dedi, "hem de iri iri, Lâtince ile."

Süleyman Dayı bastonunu yere vurdu.

"Sus bre! Başlatacaksın şimdi İsmet Paşanın Lâtincesinin külahından..."

Laz Dursun elini kaldırarak "dur" işmarı çekti:

"Yanlış dersin Süleyman Dayı, külah mülah yok şimdilerde, şapka var şapka..."

"Şapkasından da," diye ilâve etti Süleyman Dayı, "başlatacaksın."

"Aman gurban olayım başla. Çıkar dilinin altındaki baklayı. Çıkar da ne..."

Sustu. Birden kapıda dinlenen Sümüklü Şevketi farketmişti. Tilki gözlerini kendilerinden yana dikmiş, kırpmadan bakıyordu. Yüzü acemi ustaya düşmüş taş duvarlar gibi girintili çıkıntılıydı.

"N'olmuş," dedi kaba saba, "şapkaya n'olmuş?"

Kimsede çıt yoktu. Süleyman Dayının kanma dokundu, pis herifin teki köpeksiz köy bulmuş, değneksiz dolanıyordu. Genç olacaktı da şimdi, ah bir olacaktı da şu Sümüklüyü evire çevire... Hemen de eşikte, daha içeri adım atmasına izin vermeden evire çevire bir dayak atacaktı ki, dillere destan. "Şu sünepeler," diye geçirdi içinden, "sanki kurt görmüş kuzu sürüsü, hiçbiri kalkıp ağzının payını veremiyor, zaten horozlanması da bundan Sümüklünün, bir babayiğit dinelse karşısına ossaaat yelkenleri indirir, kul köle olur, ossaaat!"

Unuttu gitti sekseninde olduğunu. Unuttu dizinde derman, kolunda kuvvet kalmadığını. On sekizinde koç yiğit gibi fırladı aniden, çakır çakır baktı Sümüklü Şevket'e:

"Şapkaya birşey olduğu yok da sana ne olmuş Sümüklü Şevket? Geldinse geldin, adam gibi girip selâm vereceğine, verdikten sonra bir köşeye adam gibi oturup pekmezli ıhlamur çayı içeceğine, neden bakalım şuna buna toslamaktasın?"

Sümüklü Şevket'in rengi attı, zaten bu ihtiyara içerleyip duruyordu. İleri geri söylenmesi hep kulağında idi. Sade kendi kulağında olsa neyse ne, karakoldaki Başefendinin dahi kulağına fısıldamazlar mı? O da tutup kendisini çağırmaz mı? Çağırıp bangır bangır bağırmaz mı? "Len neyin nesi!" diyerekten, "Seni köye çoban yaptık, Seyitköy'de kurtla kuzu yürüyecek dedik, bu inkılâp aleyhtarlığı da neyin nesi?'1 Yaşlıdır, şakacıdır, sağı solu yoktur diyecek oldu, ne mümkün. Adamı dolduran tam doldurmuş. "Onu bunu bilmem," diye diretti, "ya aleyhtarlığı önleyeceksin, bu yolda genç, ihtiyar, kadın, çocuk tanımayacaksın, veya muhtarlığı gayri rüyanda görsen hayra yorma; benden söylemesi, aha arkadaş nasihati." Falaka-

ya çekecek diye ödü çatladı. Falakaya çekmedi, çekmedi ama, her sözü bir kırbaç gibi indi şurasına burasına. "Ben bu ihtiyarı yola getirmezsem..." diye diye döndü, eve varmadan bir yol kahveye uğrayıp şu askerlik yoklaması-na gidecek delikanlılarla meşgul olayım derken, op orta-lama Süleyman Dayının yenir yutulur yanı olmayan söz-lerine tosladı. Yiyecek, yutacaktı belki de, şu "Sümüklü" sözü bitirdi onu, rengini küle çevirdi, dumanını başından çıkardı.

"Hey Süleyman, Süleyman!" diye böğürdü, "Ağzından

çıkanı kulağın duyuyor mu? Kimin karşısındasm belle-din?"

Süleyman Dayı değneğini masaya çaldı:

"Kimin olacak, sümüklü bir herifin! Yahu sen ne sanı-yorsun gendini, alikıran başkesen mi? Hökümet adamı-yım diye kurum satmalar, teşbih şakırdatmalar, gönç gı-cırdatmalar neyin nesi? Biz seni de biliriz, senin cibiliyeti-ni de. Daha dün kapıma konup başa ekşirdin. Aman Sü-leyman Baba bir dilim ekmek diyerekten..."

Kahveci Dursun cepkeninden yakaladı Süleyman Da-yıyı, çekti oturtmak için, beceremeyince kolundan tuttu, ihtiyar öyle bir silkindi ki, şaştı Dursun, dudağını dişledi.

"Bırak len, asılma öyle korkak kerata! Böyle kuzu ku-zu durmasaydımz şu sümüklü, başınıza horozlanabilir miydi, belâ kesilebilir miydi?"

Öfkeli öfkeli bakındı:

"Batsın bu köy be, yerin dibine batsın! Erkek diye do-lananlar kadmlaşacağma batsın daha iyi. Len bari karıla-rınızın entarisini giyin be, bari başınızı da bağlayın öyle dolanın. Yiğitliğin lâfı var gendi yok; dünün açı, dünün sersefili, dünün sümüklüsü çoban kesildi başımıza değ-neksiz güdüyor. Tüh suratınıza!"

Muhtar Şevket rampalı adımlarla sokulmuştu, tesbihli elini Süleyman Dayının suratına doğru sallayıp:

"Köylü şahit," diye hırladı, "topunuz şahitsiniz! Nah bu adam bana, yani hökümatm adamına hakaret ediyor. Şa-hit misiniz?"

Kimseden ses çıkmayınca, bağıra çağıra tekrarladı:

"Len şahit misiniz dedim?"

"N'olur şahit olsalar?" diye tersledi Süleyman Dayı.

"Karakola vereceğim, canına okuyacağım senin, görür-sün!"

"Gösterebiliyorsan durma, aha ben burada, sen de bu-rada. Yapabildiğinden bir aşsa kalırsan nâmertoğlu

nâmertsin. Tövbe ya Rabbî, adamın ağzını bozduruyor, bir kötünün yedi mahalleye ziyanı var diye boşuna söylememişler."

Parmağını Muhtar Şevkete dikti:

"Bu kötünün on yedi mahalleye ziyanı var! Yalancılık bunda, gammazlık bunda, ispiyon bunda, köyümüzün adını kötüye çıkarmak bunda."

"Susacak mısın sen?"

"Susturmayı denesen ya, ne duruyorsun aval aval, bir yol denesen ya. Evelallah onca düşman haklamışım, sana mı kaldık haklanacağız."

Muhtar elini kaldırdı vurmak için, ama indiremedi. Süleyman Dayının oğlunu farketmişti köşede. Nasıl olmuştu da kahveye girdiğinde görememişti? Görse bu işe hiç bulaşmaz, ilk duyduklarını duymazdan gelir, otururdu. Şimdi iş sarpa sarmıştı. Ne yapmalı, nasıl kurtulmalıydı? Ah jandarmalar olacak ki yanında, en azından iki jandarma olacak ki, Süleyman'a da, oğluna da günlerini gösterecekti. Fakat şimdi yapa yalnızdı. Onca kalabalığın orta yerinde yapa yalnız kaldığını iyiden iyi hissediyordu.

Gözleri çakışınca yere indirdi:

"Babana birşey söylesene bre kardaşım," dedi Süleyman Dayının oğluna, "yaşlı başlı adamın ağzından çıkacak sözler mi yani söyledikleri?"

Delikanlı hiç oralı olmadı. Sanki ne görmüş ne duymuştu. Kendi âleminde gibi öylece oturuyordu.

"Oğlum burda mıymış?" dedi Süleyman Dayı şaşkınca, "Hay Allah!"

Gerçekten de bilmiyordu. Bilse belki bir taşkınlığa sıvanmazdı. Sırf oğluna güvendi de horozlandı demesinler diye.

Yerine çöktü:

"Oğlum bana birşey söyleyemez muhtar," dedi, "haddine mi düşmüş bulunduğum yerde lâfıma lâf katsın. Senin bir söyleyeceğin varsa buyur."

Muhtar Şevket çoktan yelkenleri indirmişti, gülmeye çalıştı:

"Yani Süleyman Dayı, yenir yutulur şeyler değildi söylediklerin, yaşına hürmet etmesek..."

İhtiyar kalkacak gibi yaptı, ama etraftan bastırdılar.

"Ey, ne olurdu o zaman?"

"Ne olması var mı gözünü seveyim, daha ne olması var mı? Topladm dünya milleti başına inkılâp aleyhtarlığı yapıyorsun. Şapkandan başlarım ne demek, üstelik Millî Şefimize dil uzatmak ne demek? Dünya millet baba bellemiş onu, etrafına birikmiş, sen dil uzatmadasın."

"Hadi ordan!" diye salladı elini Süleyman Dayı, "Ben

hiçbir kimseyi baba bellemiş değilim. Babam da belli, anam da. Yedi göbeğe kadar sayabilirim sülâlemi. Teey saraya kadar da uzatırım istersem, amma götürüp Angara'ya dayandırmam."

"Bak, şimdi de pâdişahçılık yapıyorsun. Valla billâ bir duyan olursa, senin de çıranı yakarlar, benim de."

Bir sandalye çekip oturdu:

"Devir değişti, şimdi pâdişâh yok İsmet Paşamız var, demirkırası var. Seçim de var. Dört senede bir sandığa

gitmiyor muyuz? Kimi istersek istediğimiz gibi seçmiyor muyuz?"

"Hadi len," diye sözünü kesti Süleyman Dayı, "cumhuriyetten evvel de seçim görmüşlüğüm vardır, sen kimi kandırıyorsun? Böylesi hiç olur mu? Angara'dan liste gönderecekler, biz de rey atacağız. Seçim olacak bunun da adı; üsteleme ki söyletme beni. Gırtlağıma çıkmış zati, söylersem kötü söylerim."

Kahveci Dursun dayanamadı, muzipliği tuttu:

"Ne söylersin Süleyman Dayı, ne söylersin?"

"Sülâlene söylerim senin," diye tersledi ihtiyar, "ne söylersin var mı, aha Davut Ağa köye gelir gider, İzmir'de bir otele yerleşir, kalır. Yarın adını listede görürseniz şaşırır mısınız?"

"Yok," dedi muhtar, "niye şaşıralım."

Öfkeyle baktı köylüler. Hele Şeydi Ali büsbütün kızdı:

"Muhtar, muhtar!" dedi sertçe, "Bu Davut Ağayı bilmişliğin var mı?"

"Vardır. Köye sonradan gelme olmasına sonradan gelme, lâkin ne kötülüğü görülmüştür?"

"Ne iyiliği görülmüştür diye sorsan aklım erer," diye patladı Süleyman Dayı, "tutup ne kötülüğü diyor. Hey gidi çocuk, bu Davut Ağa bizim köyün çeşmesindeki suyu kesmeye kalktıydı, bütün sabi sıbyanı susuzluktan kırmaya davrandıydı, bu birşey değil; Yunan gâvuruna evini karakolhane verdiydi. O devrin horozu Davut Ağaydı. Bir dediğini ikiletenin vay haline. Ya kırbaçlanırdı veya çıkmamak üzere damı boylardı. Şimdi bu adam listeye girecek komşular, gözünüzü açın, bir girince çıkarılası mı,

elinizden gelir mi? Diyebilir misiniz ki Davut Ağayı intihap etmiyorum, adının üzerine bir çizgi çekiyorum, Cehenneme kadar yolu var, diyebilir misiniz?"

"Denmez, rey kâğıtlarında silik ve dahi çizik olmayacak."

"İyi bildin muhtar, peki ama bunun adına nasıl inti-

hap diyeceğiz?"

Muhtar kalktı. Burada oturdukça işler sarpa sarıyordu. Adam düpedüz hükümet aleyhtarlığına bulaşmıştı. Bir yolunu buluncaya kadar suyuna gitmeli, sonra defterini dürmeliydi.

Çıkarken:

"Allah belâmı versin başımı yakacaksınız," dedi, "köylü anlaşmış gibi hangi yola gitsem aksine gidiyor; yahu ağalar kaç kere hökümata lâf edilmeyecek demedim mi, hele de Paşa Babamızın işine, oynaşına asla dil uzatılmayacak demedim mi? Şimdi bu söyledikleriniz yani, yenir yutulur cinsten mi ha ağalar? Karakol gumandanmın kulağına gider bilmez misiniz, giderse resmen hesabını benden sorar bilmez misiniz?"

"Gitmesine gitmez," dedi Mollaların Kemal, "bir fısıldayan olmasa."

Resmen Sümüklü Şevket'e taş atıyordu, üstelik bıyık altı gülerek. Duymazlıktan geldi, çıktı gitti.

Ardından yere tükürdü Süleyman Dayı:

"Teres. Muhtar oldu diye köyü parmağında oynatacak. Az buz sıkıyı gördü, kuyruğunu nasıl da kıstırdı ardına, nasıl da kümelene kümelene yollandı."

"Sen oğluna dua et babalık," dedi kahveci Dursun, "arkalamasaydı hapı yutmuştun."

Sözleri bitince de lıkır lıkır güldü.

Süleyman Dayı hırsla kahveciye baktı:

"Şu sopayı kafanda paralasam ne lâzım gelir hey avanak! Sözlerine de bakın, sözlerine. Len oğlumun farkında mıydım, burada olduğunu biliyor muydum?"

"Bilmesen horozlanır mısın Süleyman Dayı, eski kurnazlardansın, eski, biliriz."

"Tövbe, ağzımdan kötü çıkacak şimdi, len valla billa Kerem'in varlığından haberim yoktu."

"Ama Sümüklü Şevket'in haberi vardı," dedi Şeydi Ali, "Kerem'i farkeder etmez yelkenleri düştü, kuyruğunu topladı, yoksa yüklenirdi."

"Yüklense ya," diye soludu Süleyman Dayı, "şu sopayı belkemiğine bir yol oturtsam ya, dünyanın kaç bucak olduğunu öğretsem ya sümüklü keratasına."

Dursun ocağa geçmişti, alaycılığını bağıra bağıra ortadan sürdürdü:

"Elini kana bulama Süleyman Dayı, yaptın zaten yapacağını."

Yine kıkırdadı.

"Sana da yaparım insan maskarası," diye karşılık attı Süleyman Dayı, "bir bardak çaya talim ettiriyorsun be, azıcık utanman yok mu?"

"Bende utanma olmuş olmamış ne yazar Süleyman

Dayı, diyeceğin varsa Angara'nın tepesine tünemişlere desene, herifçioğlu tepeden buyuruyor. Köylü pekmez yesin diyor, şeker şeherliye lâzımdır diyor; eh, o buyurunca bi-

ze ne yapmak düşer? Buyruğuna aynıyla uymak düşer. Yani istersen sözün kısası, çayı pekmezle karıştırmak düşer; istersen adını sen koy, çaylı pekmez mi olsun, pekmezli çay mı olsun? Gayri canın çektiği gibi Süleyman Dayı."

"Canın çıksın be arlanmaz işkembe, verecek misin çayı, vermeyecek misin? Tiryakisiyim meretin, Yunan gâvurundan alıştık, basıp basıp çay gönderirdi Kerami Efe oğlum, Yunan gitti, çay da gitti. Ne iştir yahu, anlamıyorum."

"Kerami Efe dedin de Dayı, kötü benzetmişler, bir haftadır yatakta zavallı."

Süleyman Dayıdan önce Şeydi Ali davrandı söze, şırıl sıklam Mollaların Kemal'e bakarak:

"Adam mıyız be?" dedi, "Adam gibi gelir kahveye çömeliriz, lâkin adamlığımız batsın! Bu Kerami Efe gibilerin sayesinde kurtulduk len, bir haftadır yatmakta, ama bir Allah'ın kulu gidip de nicesin diye sormamakta, haksız mıyım Süleyman Dayı?"

"Değilsin," dedi Süleyman Dayı, "dahası yerden göğe kadar haklısın; velakin iş güç vakti, gitmek zor geliyor işte."

"Gurbanın olayım Süleyman Dayı, bari sen söyleme bunu, iş güçmüş, kavede lâklâk etmeye iş güç diyor muyuz? Unuttuk arkadaş, resmen söylemeli ki bizim için yaptıklarını unuttuk. Yahu kaç sene geçti şunun şurası? Yirmi beş sene felan; bunun borcu böyle ödenir mi gözünüzü seveyim, ödenir mi dedim? Bir akşam vakti üşüşüp dövmüşler, belkemiğine oturtmuşlar dipçiği, ertesi sabah dadanmışlar yeniden, hani Kızan Mustafa'yı derdest et-

tikleri gün, onu dahi kollan kelepçeli olaraktan sürüye sürüye götürmüşler. Kerami'nin avlusuna dayatmış tahsildar Cevdet; ille ki vergi borcu gelsin. Yoklanmış bizimki, essahtan da elde avuçta yok, dinlememişler, öküzünü çözmüşler ahırdan, basmışlar gitmişler. O yokluk içinde öküz de yoklara karışınca, Kerami Efe neyler ha kardaşlar, nerede bizim insaniyetimiz, nerede komşuluğumuz, geçtik hepsinden, nerede minnet borcumuz?"

"Nerede?" diye tekrarladı Süleyman Dayı.

Kahveci Dursun çıktı ocaktan, bordaladı, ellerini kirli önlüğüne silerken:

"Dilini öpeyim senin babacığım," dedi Şeydi Ali'ye "doğru söylemektesin, bir Fethi Beyin İzmir nutkunda böyle coşmuşum, bir de senin buradaki nutkunda coşuyorum. Kalkın haydi, kalkın Kerami Efeye gidiyoruz. Dur, boş gitmece yok, hasta ziyareti hediyesiylen..."

Ocağa geçti, sürmeleri karıştırdı bir süre, eline geçen çayı, şekeri bir çıkın yaptı, döndü:

"Yallah, Kerami'yi seven ardımdan gelsin."

Masalar, sandalyeler gıcırdadı, iki kişi hariç herkes ayaklandı. O iki kişiye baktılar ters ters. Biri Çakırın Mentis, öbürü Fırıldak Osman.

"Gelmiyor musunuz?" diye sordu kahveci Dursun.

Fırıldak Osman:

"Keyfimiz çekmiyor," dedi, "burada kalacağız."

Çakırın Memiş:

"Bu yağmur kıyamette aklımızı kaçırmadık."

Dursun'un gözleri belendi:

"Dışarı!" diye gürledi. "Kave bu dakikadan itibaren kapanmıştır."

Pis pis sırıtarak defoldular.

"Sümüklü'nün ispiyonları," diye diş çaktı Süleyman Dayı. "Biri Sümüklü'nün, diğeri Tahsildar Nemrut Cevdet'in. Canları Cehenneme!"

Yağmurun gözüne yürüdüler.

beşinci bolum

Tepelerin gerisinde ufalanan güneşe sırtını döndü Kaymakam, döndü ve Başgediklinin yağcılık yapıp çimlere serdiği kaputa çömeldi.

"Onu bunu bilmem," diye sürdürdü bıraktığı yerden sözünü alarak; "bilmem ben. Hemen her köyü hizaya getirdik, her dikilen başı kırdık hemen hemen, velakin geldik Seyitköy'ün Kerami'sine takılı kaldık. Yalnız olsa hadi neyse, bir bahane ile..."

Elini kaldırıp tapucunun yüzüne doğru yelpazeledi, sonra yumruk yaparak dizine çaktı:

"Ezeriz," diye bitirdi. "Velâkin köylünün hemen tamamı ondan yana, daha Süleyman Dayısı var, daha Laz Dursun'u var, daha Şeydi Ali'si var, var da var! Kerami'yi ezdik mi kıpırdamaya dururlarsa..."

"O dakika kıpırdayamaz hale koyarız Kaymakam Beyim."

Başgediklinin sabırsızlığına içerledi, olur olmaz sözüne

- dalmasına kızdı. "Haddini bil ukelâ," diye geçirdi aklından, "haddini bilmeyene bir haddini bildirirler ki, ömrü müddetince süründürürler adamı." Kızgınlığını gözlerine yığıp Başgedikliye yığınları dökmekle yetindi. Başgedikli sus pus, büzüldü öylece.

"Hükümet şu günlerde bir karışıklık istemiyor, zaten yeterince başı dertlerde, bir de seçim çıkardılar başına Demokratlar; Adnan Bey, Celal Bey, Fuat Bey filan. İsmet Paşamız bunlara parti kurma müsaadesi verdi ya, 50'de seçim yenilenecek dendi ya, kulak asmayın. Vaktiyle serbestçi Fethi Beye yapılanı yapacak. Halk Partisi muhaliflerini tespit edecek evvelen, ardından op ortalama dalacak içine, gayri uçanla kaçan kurtulur elinden, ya da 46 seçimlerinde olduğu gibi demokrasicilik oynanacak Avrupa'yı kandırmak için. O neyse ne de, şu Aydın'ımızm kara bahtına bakın siz, Adnan Beyi çıkardı, çıkardı da hükümetimizin başına belâ sardı. Seçim meçim olsa ne yazar, olmasa ne yazar. İsmet Paşamız öyle kolayından iktidarı terkeder mi? Neyse, hükümetin başı dertte demeye getirmek için anlatırım bunları, bir dert de biz açmayalım bu ara, kendi işimizi kendimiz görüp zorlu af erinler alalım. Dün Vali Beyefendi huzuruna çağırdı beni, 'Kurtla kuzu yürüyecek denen Seyitköy'de umulmadık dolaplar döndürülür' dedi, 'uyuyor musunuz?' dedi, 'Her yanı lâv tutmadan bastırmak için ne bekliyorsunuz?' dedi. Hâşâ ki bir vakit uyumuş değiliz, işimize mukayyetiz, herbir şeyden de haberdarız, isyan lâvı tutuşur gibi oldukta işe derhal vaziyet edip en amansız şekilde söndürmesini biliriz diye cevap verdim. 'Sana güveniyorum,' dedi, 'göreyim Seyitköy'ü hizaya getir,' dedi, 'İsmet Paşamızın zorlu emri var,' dedi, 'herkes halkevine devam edecek diye, herkes müzik dinleyip, dansa kalkıp, Medenî Bilgiler Kitabını baştan

sona ezberleyip vatandaşlık vazifesini bir güzel yapacak, böyle böyle medenîleşip memleketi kalkındıracak diye' dedi. 'Seyitköy halkı halkevine yakın gelmez duydum,' dedi, 'mutlaka ki gelmeleri lâzım' dedi."

Tapucu dayanamadı, rakı kadehini dudaklarından çekerek acele acele:

"İyi ama Kaymakam Beyim, köylünün ne midesinde yemek, ne üstünde çul var, halkevine gelip dansa durmakla mızıka dinlemekle ne kazanacak?"

"Kerami soytarısı da şu an karşımda olsaydı aynı senin söylediklerini söylerdi işte, aynı senin söylediklerini tapucu efendi; onlardan yana mısın, bizden yana mı?"

Boynunu kıvırdı:

"Hâşâ ki hiçbir zaman onlardan yana olmamışım, ben hükümet-i cumhuriyenin nâçiz bir memuru olarak nasıl

köylüden yana durabilirim? Velâkin Kaymakam Beyim, evvelen köylüye tohum, köylüye toprak, köylüye yemek lâzım değil mi? Lâzımken dansa gideceksin dedin mi aklına yatmaz, yatmayınca da gitmez."

"Zorla götürülür o zaman" diye atıldı Başgedikli.

"Gidecek," dedi Kaymakam, "mecburi gidecek. Koca hükümetten iyi mi bilir köylü? Hâşâ bilemez, bilemeyince kötü aklına mı düştü bunun aslını faslını ölçmek ve tartmak? İsmet Paşamız bilemedi de köylümü bildi? Şimdilik aç olabilir, çıplak olabilir, varsın olsun! Hele bir dansa başlasın, hemen kalkınsın memleket, kalkınmca da kursağına doğru düzgün yemek girsin, çulunu anında düzsün. Bu kalkınma işi var ya tapucu, ne sen bilebilirsin, ne ben. Ankara'dakiler bilir iyisini; demek ölçülmüş, biçilmiş ve ilk evvel dans öğrenmenin, müzik dinlemenin, tiyatro seyretmenin, kalkınmak için ekmekten önde geldi-

ği görülmüş, karar da bu yolda alınmış. Önce ekmek, sonra dans dedin mi, hükümetin kararma karşı geldin sayılır ki, yedi düvel birleşse seni kurtaramaz."

"Vah ki bittim," diye inledi tapucu, "sözgelimi söylemiştim ben, yani köylü kısmı böyle düşünmekte de halkevlerine bu yüzden iltifat etmemekte diye, yoksa gendim hiçbir vakit dansın, muzikanm lüzumsuzluğunu kabullenmem. Ne demektir, bana ne söz düşer, hükümet düşünmüş taşınmış ve karar vermiştir madem, uymamak isyanla eş; ben âsi olabilir miyim, hiçbir vakit olamam, hükümet adamıyım çünkü, kulu kölesiyim İsmet Paşamın, ne derse can baş üstünedir. Can baş üstüne olmasa kırkından sonra balo malo diyerekten kocakarıyı depiştirir miyim? Fukara bir türlü kıvırmasını öğrenemedi, tabiî yavaş yavaş, helbet o da öğrenecek."

"Öğrenecek" dedi Kaymakam, daldı.

Tapucunun karısı kıvırmayı beceremiyordu, ama kızı vardı ya, değme zennelere taş çıkartırdı. Geçen haftaki halkevi balosunda tanışmıştı. İlk dansını onunla yaparken, nasıl olmuş da şimdiye kadar tanışmadığına hayıflanmıştı. Meğer İstanbul'daki dayısının yanında okuyormuş, muallime olmuş gelmiş. Münasip bir mektebe tayinini rica ettiğinde Kaymakam Bey, elli yaşın bütün çökmüşlüğünden, yorgunluğundan sıyrılıp gencecik delikanlılar gibi muallime hanımın önünde diz bükmüş, arzusunu emir telâkki ettiğini söylemişti. Yarın daireye teşrif edebilirse bu konuyu bir neticeye bağlayabileceğini umduğunu vâdetmişti. Ve yarının ipini çeke çeke sabahı etmişti.

"Gitsek mi artık Kaymakam Beyim?"
Başgediklinin münasebetsiz sesi tatlı düşüncelerini hırpalayınca, bütün bütün köpürdü; ne edepsizliğini bı-

raktı, ne düzenbazlığını, ne had bilmezliğini. Veryansın etti, adamı iyice kıvrandırdıktan sonra, sesini biraz yumuşattı:

"Hayri Bey, Hayri Bey! Sen iyi bir karakol kumandan vekili değilsin. Olsan bir yolunu bulur Seyitköy'ü susta durdurursun. Hoca Tarık Efendi, Allah'ın her günü daireye gelip dert yığıyor, köyde inkılâpların benimsenmediğinden, hâlâ medrese kafalıların ekseriyette bulunduğundan ve hâlâ şalvarla, takkeyle gezildiğinden bahsediyor. Süleyman Dayı denen kocamış itin düpe düz hükümetle alay ettiğinden, Kerami denen efe eskisinin dikbaşlığını sürdürdüğünden sözediyor. Davut Ağamızı köyde iyi karşılayan tek insanın kendisi olduğunu söylüyor, köylü çene düşürmüş yürümüş; ne demektir bu bilir misin? Doğrudan Ankara hükümetine isyan etmek demektir. Sen de oturmuşsun makamında keyfini sürmektesin. Bir yol varayım, Seyitköy'ü hükümet-i cumhuriyeye uydurayım diye aklından geçmez."

Başgedikli pes perişan, dona kaldı. Başını kıvırdı durdu, gözlerini açtı yumdu, sıkıntıyla kaşıdı şurasını burasını.

"Valla Kaymakam Beyim" diye mırıldandı.

"Kesme!" diye bastı çığlığı Kaymakam, "Sözümü kesme? Senin karakol kumandanlığı oturduğun yerde tasdik edilecek belle bakalım, edilir mi? Üsteğmeni sürmeye sürdük, velâkin bir başkası gelir tepene çöreklenir ve saltanatına nihayet verir haberin olsun. Böyle oturur kalırsan kumandan vekilliğin kumandan muavinliğine iner gerisin geri; ve dahi ömrün billâh kumandanlığa hasret gidersin."

"Etme Kaymakam Beyim!"

"Benim ettiğim mettiğim yok, Vali Beyimiz daha sert olunmasını istiyor, daha gaddar davranılmasım istiyor; haklıdır adam, çünkü ondan böylesi istenmektedir. Köylü sindirilecek denmektedir."

Dişlerini çaktı Hayri Bey, başını dikledi:

"Sindirilecektir," dedi dişlerinin arasından, "canlarına bir tamam okunacaktır, dikilen her baş kırılacaktır; madem ki böyle isteniyor aynen olacaktır, başüstüne!"

Kaymakam kalktı, gerindi gurubun kızıllığına doğru:

"Serinledi hava, gayri şehre insek iyi olacak. Hadi kalkın bakalım, doğru cipe."

Başgedikli Hayri Bey, Kaymakamın sözlerine bulamıştı
kafasını; karakol kumandanlığını beklerken vekilliğin bile
elden gitme ihtimaline hepten ürkmüştü. Ne lazımsa ya-
pacaktı, hatta lâzım olanın öte yanma geçecekti. Artık
merhameti hepten çuvala sokmanın, başını da bir tamam
bağlamanın zamanı gelmişti. Kaymakam Bey memnun ol-
malıydı, o memnun olunca Vali Bey de memnun olurdu.
Vali Bey memnun olunca İsmet Paşa da memnun olurdu.
Memnuniyetler silsilesinin ortasından kumandanlık bera-
tı çıkagelirdi birgün. Belki kolundaki şeritler omuzlarına
bile kaldırılırdı. Kaç başgediklinin üsteğmen yahut yüz-
başı yapıldığını duymuşluğu vardı. Bunun aksini de; kaç
yüzbaşı sıradan çavuşluğa indirilmişti.

Kımıldadı, hafif öne abanıp şoför mahallinde keyif ça-
tan Kaymakama baktı. İçi geçmiş, galiba uyumuştu. Uya-
nık olsaydı bu gece Seyitköy'e çıkıp bütün köylüyü halke-
vine toplayacağını, cebren karılarını değiştirtip dansa kal-
dıracağını söyleyecekti. Söyleyince de zorlu bir afferin ala-
caktı mutlaka. Uyandırmaya cesaret edemedi, çaresiz
vazgeçti afferinden. Tuttu tapucuya açtı içini.

"Bana kalırsa fazla bulaşma derim," diye fısıldadı ta-
pucu, "köylü milleti tekin değildir. Bu sözümü yan belle-
me, ben de köyden gelmeyim bilirim; tekin değildir. Öyle
sessiz sedasız duruşuna bakma, tıkandığı yerde bir soluk
almaya kalkar ki, fırtınaya tutulmuştan beter olursun.
Benden söylemesi."

Azıcık ürktü.

Sonra gülümsemeye verdi. Sanki ne olma ihtimali var-
dı? Bir sürü jandarma ile gideceğine göre, ne olma ihti-
mali vardı? Köylü dediğin mavzer tüfeğine karşı dişi, tır-
nağıyla mı çıkacaktı? Tapucu yanılıyordu besbelli, fukara
köylü kısmını gözünde büyütüyordu, belki köylü oldu-
ğundan, belki de onların tarafını gizli gizli tuttuğundan,
kim bilir?

Arkasına yaslandı.

Önce karakol kumandanlığının tasdik edileceği günü
düşündü. Sonra sonra bununla yetinmeyerek yüzbaşı ya-
pıldığını hayalledi. Yüzbaşılıktan üç rütbe birden atlayıp,
albaylığa tırmanışını. Oradan generalliğe oturuşunu...

"Ooooooh!"

Karakola taht hayallerinin ortasında girdi; bir general
azame tiyle.

* * *

Şeydi Ali, yatsı namazını henüz bitirmiş, "Ya Rabbi,
ümmet-i Muhammedi zalimin zulmünden esirge" diye mı-

rıldanarak seccadeyi toplamaya koyulmuştu ki, avludan gelen sese irkildi. Adı bağırılıyordu:

"Şeydi Ali, Şeydi Ali!"

Hoca Tarık Efendinin sesini tanıyınca, kapıyı açtı. Bir sürü karaltı vardı avluda, belli belirsiz bir sızı yokladı yüreğini.

"Ne var Tarık Efendi?"

Bütün köylü gibi "hoca" demeye, "imam" demeye dili varmıyor, "Tarık Efendi" deyip geçiştiriyordu.

"Jandarma Kumandanımızın ve dahi Kaymakam Beyimizin emri mucibince yarın gece halkevinde toplanılacak Şeydi Ali, söylenenlere kulak verilecek, ne denilirse yapılacak. Ev reisleri bütün hane halkını, akıl baliğ olmuş hane halkını diyorum, halkevine getirecek Şeydi Ali, noksan gelinirse hal başkaca olacak."

Şeydi Ali karanlığı yara yara, bütün hıncını Tarık Efendiye yükledi:

"Başkaca nasıl olacakmış bakalım?"

"Onun o tarafını hükümet bilir, hükümetin has adamı kumandan bilir, böyle söylensin istendi söylüyorum."

İki jandarma farketti yanında, birkaç kişi de geride bekliyordu. İhtiyar gözleri kim olduklarını seçemedi, ama tecrübesi sayesinde buldu çıkardı:

"Şevket Ağa," diye seslendi arkalara, "bunlar ne demekte hey muhtar, duyar mısın?"

Arkada dinelen üç kişiden biri, adım adım yakma yürüdü, teey Şeydi Ali'nin burnunun dibine kadar sokuldu.

"Dos doğru derler," diye konuştu, "nice vakit demekteyim de anlatamamaktayım, nah duvar gibi olmuşsunuz, sağır duvar gibi. Kerami herbirinizi alargasına almış, sankim hökümatmız olmuş. Onu dinlemektesiniz de bir gün olsun esas hökümatınızı dinlememektesiniz."

Şeydi Ali hırçınlaştı:

"Makinalı misüllü verip veriştirirsin Şevket Ağa, bir yol ne düşündüğümü sorduğun yok, hele dur biraz."

"Duramam, sana ne düşündüğünü niye sorayım, köy-

lü aklınlan ne düşünebilirsin? Senin de hesabına seni düşünenler var, en başta Başefendi Beyim düşünür, Kaymakam Beyim düşünür, Vali Beyim düşünür. İsmet Paşam dahi düşünür. 'Köylü efendimizdir' denmiştir, bu sözü iyi belle. Böyle denmiş ve bugüne bugün kötü köylüye efendilik verilmiştir. Verilmiştir de ne olmuştur? Efendiliğin kadrini bilememiştir. Çünkü köylü arasına fesatçılar nifak sokuşturmuştur, halkevlerine gitmeyin, dans etme-

yin, muzika dinlemeyin, medenî olmayın diye ağız buran-
lar hökümatımızla köylünün arasını açmıştır. Bunlar,
Şeydi Ali Ağa, köylümüzün medenîleşmesini istemezler,
Avropa seviyesine gelinmesini istemezler, tayyare yapıl-
masını, insanoğlunun uçurulmasını istemezler. Bunlar
softalardır bildin mi, softaların da softalarıdır, medeniyet-
ten anlamayan cahil cühela kısmıdır."

Bunca lâfı zorlukla dinledi Şeydi Ali, hırslandı, ayağını
çaktı eşiğe:

"Höst!" diye gürledi, "Senin sövmekte olduğun medeni-
yetin mimi batsın, höst! Ecnebi milleti dans tepişerek ge-
celeri uykusuz kalsa, sabah çalışacak takati bulamaz ve
dahi tayyare yapamazdı. Siz ne demeye köylü milletini
uykusundan edersiniz ha! Efendidir felan diyerek köylü
ile alay etmektesiniz ha! Efendiliği kim kaybetti de köylü
bulacak ha! Başefendi mi, Kaymakam Efendi mi, yoksam
ki Tarık Efendi mi kaybetti? Böyle bir deliliğe tövbe olsun
sıvanılmamak. Rahat bırakılmalı köylü, tarlasıylan, saba-
nıyla uğraşsın. Torunlarım aç acına yatağa girdi haberi-
niz var mıdır? Marifet torunlarımım karnını doyurabil-
mek, bizi halkevine sürüyebilmek değil. Marifetin büyüğü
köylüye şeker gönderebilmek, pekmezli çay içirmek de-
ğil."

Sözü uzatacak, bütün hislerini karanlığın böğrüne dö-

kecek ve rahatlayacaktı. Gündüz olamadığı kadar cesur-
du şimdi. Neden bilmiyordu. Belki karanlıkta muhatapla-
rının yüzlerini doğru düzgün seçemediğinden, belki to-
runlarının aç acına yatağa girmeleri canına vurduğun-
dan; açlığa bir çare düşünmeyenlerin kadının çarşafı, er-
keğin fesiyle uğraşmalarını aklına sığdıramadığından,
belki de gecenin bir vakti milleti huzursuz edip halkevine
yığmaya yeltenildiğinden. Birşey taşırmıştı sabır bardağı-
nı, taşmışken, bütün düşündüklerini karşısmdakilerin
üstüne boca etmeye davranmıştı.

İki jandarma, muhtarın dürtüklemesiyle anında koşup
iki koluna girmeselerdi herbir şeyi söyleyip iyice boşala-
caktı. Şaşkın şaşkın bakındı.

"Candarmalar," dedi, "evlâtlar, ana kuzuları! Sizin su-
çunuz, günahınız yok ki, benim de bir suçum günahım
yok ki. Kahraman ordumuzu muzaffer eylemesi için beş
vakit namazımda Allah'ıma dua sıralamaktayım."

"Yürü!" dedi jandarmalardan biri.

."Yürü!" dedi öbürü.

Sürüklediler ayak direyince, çeke çeke götürmeye dav-
randılar.

"Bırakın!"

Haykırışı bir tokatla gırtlağına tıkandı. Yine de karısı

duydu içerden, gelini duydu; idare feneri ellerinde kapıya çıktılar, gördüler. Görmeleriyle feneri fırlatıp jandarmalara daldılar.

"Bırakın onu, bırakın!"

"Kayınpederimi bırakın!"

Sümüklü Şevket sümüğünü çekti.

"Tutun," dedi jandarmalara, "bunlar dahi âsidir."

"Onlar hatun kişi," dedi jandarma, "bacımızdır, ana-

mızdır. Tövbeler olsun nâmahreme el sürmem, kanayaklı iki hatun işte. Asi olsalar ne çıkar, olmasalar ne çıkar?"

"Eyi madem, Seyit Ali'yi götürün."

Kadınların haykırışı gecenin karasında yitti.

Yitüği yerde başka çığlıklar sökün etti, erkekçe, kadınca; kimi ince, kimi kalınca.

Ertesi gün ikindi üstü yığıldı Kerami'nin avlusuna.

İlkten Süleyman Dayı fırladı evden içeri, ardından kahveci Dursun, onun da ardından birkaç yaşlı başlı köylü.

"Hay senin efeliğine!" diye çıkışmaya durdu Süleyman Dayı, "Efelerin efesi kuzu kuzu yatarken, köylü sürüm sürüm süründürülür, köylünün anasından emdiği burnundan getirilir haberi var mı efemizin? Yunan gâvuru bilem bunca eziyeti bize etmemişken..."

Kerami'nin sessizliği, donmuşluğu, yüzünün acı büzülmüşlüğü rikkatini kabarttı Süleyman Dayının, çömeldi önüne, sesini yumuşattı:

"Bre evlât, Yunan zulmünden köylünü korurdun, canını dişine takar korurdun da, niye şimdi sessizleştin böyle, duvarlaştm ha niye? Daha mı azına gelir İsmet Paşa candarmasınm ettiği ki? Hiç daha az olur mu Kerami Efe oğlum, hiç olur mu?"

Kerami hep o taş duvar, sağır ve dilsiz. Anlayıp anlamadığı bile meçhul. Gözleri karşı köşeye yaslı, ak karışık bıyıkları süngü süngü dik, avuçları paralanası sıkılı; ama sessiz, ama duygusuz.

"Çul yok, çaput yok," diye aldı sözü Kahveci Dursun, "çoluk çocuk desen yan aç, yarı tok; kimimizin öküzü çıkarılmıştır, kimimizin süt ineği; kimimizin tepesinden kiremitleri sökülmüştür vergi borcu dümenine getirilip, kim

bilir hangi serserinin kursağına gömülmüştür. Şimdi de gelinmiş ille köylü halkevine toplansın denir. Toplanınca ne olacağı söylenmez. Aç karnımız doyar mı, yakacak odunumuz bulunmuş mu olunur, sönmeye yüz tutan ocağımız tutuşturulmuş mu olunur? Medenîleşeceğiz, Avropalılaşacağız diye bir tutturmadır tutturulmuş ki, bunlardan kelli adamların gözü dönmüş. Bunlar kana susa-

mışlar be hey Kerami kardaşım. Avropa Avropa diye sa-
yıklayıp gendi memleketlerim unutur olmuşlar."

"Kadınlarımızın ahi semayı tuttu," diye götürdü gerisi-
ni Süleyman Dayı, "er gişiler yerlerde süründü. Başefendi
olacak adam, hoca demeye dilimin varmadığı tekenin
evinde haşlama tavuk iftlenir, rakıyla tütsülenir, tövbeler
olsun gırtlağını..."

Sustu. Kerami kımıldamaya başlamıştı ufaktan. Gay-
rete getirmek için:

"Birşeyler söylesen ya, azıcık ne yapmaklığımız icab
ettiğini söylesen ya. Bilmez değiliz halini, ahvalini, belge-
miğine oturtulan o dipçikten sonra ne yapılabilir diyecek-
sen derim ki, sen alargamızda dur, yol göster yeter; tec-
rüben vardır, yol yordam bilmişliğin vardır. Dahası Davut
Ağa gibi bir yakının vardır."

Kerami'nin yüzü öylesine buruştu ki, Süleyman Dayı:

"Sözgelişi," dedi aceleyle, "bu belâyı başkaca nasıl sa-
vuşturmak hay Kerami, hay yiğit efem, nasıl? Medet Da-
vut Ağadan gelecekse eteklerine atılmalı da, yalvarıp ya-
karmak değil miyiz?"

"Ondan gelecek hayrın!" diye başladı bir köylü, "Gele-
cek hayrın canına yanayım ben. Gelmez, velâkin gelse da-
hi canına yanayım. Rezillik ise bu kadar olur, başkaca re-
zillik var mı derseniz Davut Ağaya çömezlenmektir derim,

yalvarmaya sıvanmaktır derim. Ötesi hepten ölümdür ve
böyle yaşamaktan, rezil olmaktan bin kat yeğdir."

* * *

"Tövbe olsun ki yapar Başefendi Beyim," diye bastı çe-
ne tetiğine Sümüklü Şevket, parmağını da zikzaklarla kı-
zıl sakalında gezdirerek, "yapar mı yapar. Herife adıylan
sanıylan Kerami Efe demişlerdir, madem ki köylüyü arka-
sında bulmuştur, sarılır eskiden olduğu gibi tüfeğe, düzer
çetesini, vurur dağbaşına. Bir vurdu muydu dağbaşma,
gayri yakalamayı felan unutun. Herbir kovuğu avucunun
içi gibi bilir."

Ağzı kuruyunca bir bardak rakı boca etti, ardından ta-
vuğun budunu koparıp yumuldu. Bir yandan çiğnerken,
devam etti konuşmaya:

"Bu adamları boş komaya gelmiyor Gumandan Beyim,
ne zaman küsüp silâha sarılacakları belli olmuyor. Bir
yol efeliğe sıvanmaya alışıktırlar ya, gayri o hasretin kuy-
ruğunda giderler. Ne demişler, alışmış kudurmuştan be-
terdir demişler. Kerami alışık buna, efelenmeye alışık,
belgemiğini kıkırdatmak dahi uslandırmamıştır, bir sürü
avâne toplamış, nasıl hökümat-ı cumhuriyemize karşı ko-
nulacağının hesabına oturmuştur."

Fırıldak Osman'a göz attı:
"Söylesene len, tas tamam böyle değil mi?"
Fırıldak Osman rakıyı gözleriyle içerek başını salladı:
"Duydum dedim ya işte, kulaklarımla duydum. Kocamış Süleyman, akıl sormaya vardı Kerami'ye, hemen bütün köylü ile birlikte; vardı da, sordu da. Kerami dedi ki; 'Gayri bu hökümat,' dedi, 'hepten yüzsüzlüğe sıvandı' dedi, 'bizim dahi yüzsüzlüğü ele alıp efeliğe sıvanmamızın vakti saatidir' dedi. 'İndirin tüfeğimi, getirin nagantımı,'

dedi, 'bunlara hadlerini bildirmeye varalım hele,' dedi, 'canlarına okuyalım da, el mi yaman biz mi, anlasınlar' dedi."
Sümüklü Şevket:
"İşte Gumandan Beyim," diye kaptı sözü, "Osman herbir melaneti duymuş, gayri senin bileceğin iştir, bundan ötesine muhtar aklım yetmez."
Başgedikli Hayri Beyin gözleri bulanıktı. .Hem rakıdan, hem duyduğu öfkeden.
"Bekliyordum zaten," dedi hırslı hırslı, "böyle bir halt işleyeceklerini biliyordum ve bekliyordum."
Sırıttı yumukça:
"Öyle bir canlarını yakacağım ki, doğduklarına pişman olacaklar."
"Olsunlar ya" dedi muhtar, sustu.
"Senin köy iyiden iyi çizgiden çıktı ha muhtar, senin köy çizgiden çıkmaylan gözden de düştü. Köy gözden düşer de muhtar gözde kalır mı? Bir vakit kalamaz."
"Aman gurban!" diye atıldı Sümüklü Şevket. "Bir tamam emirlerinizi yapmışım, can baş üstüne demişim, köylünün karıştırdığı haltları saatinde yetiştirmişim, daha nasıl muhtar olunur?"
"Orası senin bileceğin, köyün çizgiden çıktı diyorum. Benim demem demek Kaymakam Beyin demesi demektir, onun demesi Vali Beyin demesi demektir ki, götür ucunu İsmet Paşamıza kadar uzat. Şimdi bu köye ne yapmak lâzım gelir? Öküz işini yüzünüze gözünüze buladmız, bereket Kızan Mustafa'yı tıktık da içeri, ucuzundan paçayı kurtardık. Hiç değilse o kadarını akıl edebildiniz. Hadi söyle şimdi bu köye ne yapmak lâzım gelir? Hükümet-i

cumhuriyenin bütün zabitanını döküp, topları gürleterekten köyü yerle bir etmek lâzım gelmez mi?"
"Aman gurban Beyim, birkaç zibidi çıktı diye köyü topa tutmak..."
Kahkaha ile muhtarın sözünü kesti:

"Olur mu? diyeceksin, helbet olur. Asileri sindirmek
için birkaç köyü, hattâ birkaç şehri dahi topa tutmak var.
Ne olmuş bakalım Menemen'de? İki uyuz bir zabitimizi
şehit edince ne olmuş? Ferman erişmemiş mi Angara'lar-
dan? Menemen'i yakınız denmemiş mi? Binlerce kişi der-
dest edilip yüzlerce kişi asılmamış mı? Hepsi suçlu muy-
du sanıyorsun? Gözünü aç muhtar, hükümetin maksadı,
kıvılcımı ateş olmadan söndürmek, bir daha tutuşmama-
sı için de üstüne galon galon su sıkmak. Su sıkmak söz-
gelimi, aslı esası yıldırma harekâtına girişmek. Yıldırma
nedir, yıldırma gözdağıdır. Arada masumların, mazlumla-
rın da canını yakmaktır. Ki ilerde benzer bir hal zuhur
ederse bulaşmasınlar, gelsinler hükümete gammazlasın-
lar. Bunlar ince iş ki muhtar, senin kötü aklın ermez. As-
ker işi bunlar. Anladın mı?"

Cevap vermesine fırsat tanımadan devam etti:

"Sokaktan geçenleri düşün bir yol, çoğu masum, maz-
lum insanlar değil mi? Olsun. Arada birini içeri çekerim,
failini bulamadığım bazı suçları üzerine yıkıp 'Len,' de-
rim, 'fulan yerde, fulan zamanda böyle bir melanet işle-
mişsin, hakkında zorlu ihbar var' derim.

Aman yaman eder, dinler miyim? Yallah falakaya. Ço-
ğu suçu kabullenir, damı boylar. Bazıları sopaya oldu
olası dayanıklıdır, ayakları patlar, tabanları kan revan
olur, bütün vücudu balon gibi şişer de yine yok diye da-

yatır. Serbest bırakırım ben de. Vardığı yerde anlatır ka-
rakolhanenin ne menem yer olduğunu. İnce iş dedim ya,
senin aklın ermez. Aha geçen gün iki kişiyi çektim, bak-
tım üzerlerine yükleyebileceğim faili meçhul suç yok, kal-
mamış. Şuna buna yükleyerekten bitirmişiz. Boş bulun-
muş herifleri de getirmişiz. Suç bulamadık diye salıvere-
cek olsak ohoooo... Bizim karakol kumandan vekilliğimiz
kaç para, düşündüm ve dedim ki: 'Len karakolun önün-
den geçerken niye kötü kötü pencereme baktınız?' Bak-
madıklarına yemin billahlandılar ya ne fayda, doğru fala-
kaya gönderdim. Arap İzzeddin'i sardım başlarına. Ver Al-
lah ver, vur Allah vur! Ne sanırsın ya muhtar, bu işler
böyle böyle yürür işte. Kıvılcım parlamadan söndürmek
nasıl marifet ise kıvılcımın parlamaması için evvelden
tedbirin de en koyusundandır. Zira karakolda dayak yi-
yen kişi ebedî bu dayağı unutamaz ve ebedî başını hükü-
mete dikemez. Hele karşındaki köylü milleti midir, basa-
caksın! Köylü milleti iyilikten anlamaz. Ona günde üç
öğün sopa lâzım, üç öğün sopa, üç günde bir yemek; bak
nasıl yola gelir, bak nasıl yamulur da, itleşir de ayakları-

nın altında sürünmeye başlar. Etme gurban, gitme gurban diyerekten ufalır kalır."

Davut Ağanın armağanı olan kol saatine afilli bir göz attı, atmasıyla:

"Vıy!" diye fırlaması bir oldu. "Konuşuğa vurduk, zamanın ucunu kaçırdık. Sen geldiğinden bu yana bir saat gâvur oldu yahu, neredeyse hava kararacak. Kalk, kalk dedim hâlâ mı tıkınmaktasın? Tekme geliyor, kalk!"

Avluya çıktılar. Jandarmaları topladı. Hüseyin Onbaşıya tetikte durulmasını buyurdu. Yürüdüler. Yürürken için için seviniyor, artık karakol kumandanlığını çantada keklik sayıyordu. "Bu sefer de gelmezse canına yanarım,"

dedi kendi kendine, "büsbütün canına yanarım böyle işin."

Kerami'nin avlusuna geldiklerinde, bir kısım köylünün beklediğini gördüler. Başgedikli elindeki kırbacı ıslıklataraktan bağırdı uluorta:

"Ne arıyorsunuz len?"

"Hiç ne arayacağız?" dedi köylülerden biri.

"Bu avluda hiç aranmaz, şimdi hemencek dağılın ve karınızı, kızınızı alaraktan doğruca halkevine düşün. Gelmeyen olursa karışmam!"

Karşılık veren olmayınca, sesini homurtuya bulaştırdı:

"Hele gelmemeyi bir deneyin de bakın o zaman, bakın ki neler olacak, ne oyunlar gösterilecek."

Kimse kımıldamıyordu. Canı sıkıldı. Dağılmazlarsa iş kötüye gidebilirdi. Otoritesini jandarmalara ve köy halkına göstermesi gerekiyordu.

"Dağılsanıza, daha ne dineliyorsunuz?"

Süleyman Dayı evin kapısında gözüktü. Yanında Kahveci Dursun duruyor, üşümüş gibi ellerine hohluyordu.

Başgedikli, Süleyman Dayıya yiyecekmiş gibi baktı, oradan Laz Dursun'a. Kerami'yi aradı gözleri, ama görünürlerde yoktu. Belki de çoktan dağa çıkmıştı, belki etrafta bir yere sinmiş, eski avânesini yanına toplayıp eşkıyalığa sıvanmıştı. Öyle olmuşsa jandarmanın hali bitikti. Makaslamaya bir girme girmişti ki eh, kurtulmak mümkün olamazdı.

"Dağılın," dedi eskisinden daha yumuşak, "toplaşmanın âlemi yok, hemen dağılın."

Süleyman Dayı kollarını kaldırdı havaya:

"Başefendi," diye bağırdı, "dağılınca millet evlerine mi gidecek?"

"Yok derhal halkevine gidecekler."

"Akşam vakti he mi? Ne yapmaya gidilecek halkevine?"
"Sana gidilecek dendi ihtiyar, gidilecek denince gidilir, başka sual sorulmaz."
"Sorulur," diye diretti. Süleyman Dayı, "sualin esası bundan sonra sorulur. Eğer ki halkevinde herkese un, şeker, ne bileyim fasulya, ne bileyim tohumluk buğday, ekmeklik arpa, çay felan dağıtüacaksa, nah ilk evvela ben düşerim önüne, düşerim de ihtiyarlığıma bakmadan koşarak halkevine giderim. Ama..."
Sözün burasında, Süleyman dayı ile Laz Dursun'un arasından Kerami'nin yüzü çıktı, başı uzandı. İkisinin omuzuna atmıştı ellerini, belindeki ağrı yüzünden güç ayakta durabiliyordu.
"Kumandan Bey," diye konuştu. "Kumandan Bey, köylü haklıdır, sizin şu yaptığınız kitapta yazmaz, varın geldiğiniz yere dönün, varın başka işlerle uğraşın, köylünün karnı nasıl doyar, ocağı nasıl tutuşur araştırın; böyle etmeyin, ille halkevi diye tutturmayın."
Hayri Bey bakışlarının sivrisine taktı Kerami'yi, böğüre böğüre:
"Senin başının altından çıkmakta herbir şey, köylüyü ifsat etmektesin, efeliğe heveslenmektesin, milleti hükümete karşı getirmektesin. Yanında mı kalacaktı sanıyordun, inkılâp aleyhtarlığı yapman, hocanızın aleyhine atıp tutman, yanında mı kalacaktı? Duâ et ki Davut Ağamızın damadı bulundun... Yoksa..."
Sustu birden, susmasaydı Kerami susturacaktı, önce ürpermiş, önce titremiş sonra konuşmaya başlamıştı:

"Ben bunca yaşıma kadar Allah'tan gayrisinin koruyuculuğunu istemedim, bundan sonra da istemem. Ne belledin sen Başefendi, bu köylü dün Yunan gâvuruna kan küstürmüştür, geldiğine geleceğine pişman eyleyip gerisin geri sürmüştür. Böyle olsun diye mi, şu yaptığınız yapılsın diye mi? Geldiğiniz gibi namusunuzlan dönün dedim, zorla milleti bir yere süremezsiniz. Varsa halkevinin faydası, gelin tatlı tatlı anlatın, inandırın öyle gelelim. Yoksa bir vakit gelmeyiz."
Birkaç adım attı Başgedikli, ardından muhtar, ardından jandarmalar.
"Yani Davut Ağamızın koruyuculuğunu reddediyorsun anladığım kadarıyla, öyle mi?"
Kerami bir nefeste boşaldı:
"Reddediyorum!"
Anında jandarmalara döndü, Kerami'yi işaretleyerek:
"Yakalayın!"
Jandarmalardan önce köylüler davrandı. Nereden geldiler, nasıl onca acele edebildiler? Geldiler işte, jandar-

malardan evvel davranıp Kerami'nin önüne barajlandılar, duvara tosladı jandarmalar, insan duvarına. Toslayınca durakladılar.

Hayri Bey çılgın çılgın oldu:

"Süngü taakî"

Takıldı süngüler, ileri uzatıldı, birkaç köylünün göbeğine değdi, fakat kımıldama denen şey, şöyle azıcık alargalanma denen şey olmadı.

Papuç pahalıydı, geç farketti Hayri Bey. Az daha ileri gittiği takdirde kan leş giderdi her taraf. Köylü bir kararlı, bir azimli duvarlaşmıştı ki önünde, süngünün dahi tesir

edeceği şüpheliydi. Meğer Tapucu doğru söylemişti. Meğer iyi tanıyordu köylü milletini.

"Sonra görüşürüz" dedi boğuk boğuk.

Taktı jandarmaları arkasına, vurdu şehre.

Forsunu alaşağı ettiğinden Kerami'ye besbeter kinli, Süleyman Dayıya dolu dolu öfke, bütün köylüye kasırga. Vurdu şehre.

Takviye alıp dönecekti. Dönüp hadlerini bildirecekti. Kerami'yi de sürüyecekti, Süleyman'ı da, Laz Dursun'u da. Ardından bütün Seyitköy'ü ezecekti. Yalvartacaktı, ayaklarını yalatacaktr.

Yol ayırımından muhtara bastı emri:

"Yarın sabah erkenden karakola gel..."

Muhtar Sümüklü Şevket bir temenna çaktı, daldı evinin yoluna. Bunca yorgunluğa yarın sabah şehir yoluna düşme mecburiyeti de eklenince, keyfi hepten kaçtı.

Ve ertesi sabah merkebine bindiği gibi erkenden damladı karakola.

Boşa erken davranmıştı. Hayri Bey ancak öğleden sonra geldi.

Gelir gelmez de hazırlanmasnı söyledi. Takviye aldığını da. Seyitköy'ü perişan edeceğini de. İlk Kerami'den başlayacağını da.

"Aradan bir zaman geçse" diyecek oldu muhtar, lâfı ağzına tıkadı.

"Hemen gidilecek, yallah dışarı!"

Avlu ağzına kadar asker doluydu. Şaşkınca dikildi bir süre. Başgedikli çoktan atma atlamış, sokağa biriken halka doğru cakalı cakalı kırbaç sallamaya başlamıştı. Muhtarı hâlâ bakmır bulunca:

"Hadi sallanma muhtar," diye aksilendi, "bin merkebine."

Yağız atın yanında muhtarın merkebi pek çelimsiz kalıyordu. Çelimsiz melimsiz, ayağını yerden kesiyordu ya,

onca yolu yaya yürümesi gerekmiyordu ya, yine birşey sayılırdı.

"Çüüş," dedi kımıl kımıl eden eşeğine, "çüş be!"

Başgedikli sağ elini havaya kaldırmış, muhtarın merkebe binmesini bekliyordu. Beklediği olunca hızla havadaki elini indirdi:

"İleriii!" komutunu verdi.

O sıra Davut Ağa, hükümet konağında, Tapucuyla fiskosu koyulaştırmıştı. "Rap rap" sesleri duyunca, başını pencereye dikti, atlı Başgedikli ile merkepli muhtarı gördü, bir gülmedir tutturdu:

"Şuraya bak Tapucu Bey, şuraya bak!"

Tapucu Bey saygı değer misafirini bunca dalavereli işlerden alıp katılasıya güldürebilen şeyin ne olduğunu doğrusu merak etmişti. Gözlerini pencerenin dışına attı.

"Görmüyor musun Tapucu Bey, görmüyor musun?"

Kahkahaların arasında Davut Ağanın sesi boğuklaşmıştı.

"Görüyorum ya," dedi Tapucu, "Başgedikli yine bir ihbarı değerlendirmeye gidiyordur."

"Şu yanında giden eşekliyi?"

"Onu da görüyorum, lâkin kim olduğunu tanıyamadım. Herhalde hükümetin köylü muhbirlerinden olmalı."

Davut Ağa kahkahalarını zor bastırdı.

"Tıpkı Don Kişot'la Sanşo Pansa," dedi yerine otururken. "Don Kişot'u duymuşluğun var mı?"

Aval aval baktığını görünce:

"Yazık," diye devam etti konuşmasına, "azizim mutlaka okumalısın. Enfes bir şey."

Parmağını pencereye dikti:

"Aynen şu gördüğün manzara. Don Kişot atlı, uşağı Sanşo Pansa eşekli. İkisi de akıl fukarası"

Ne kadar önemli bir adam olduğunu göstermek için de hemen ilâve etti:

"Vaktiyle İsmet Paşadan dinlemiştim de pek sarmıştı, Parislerden eserin Fransızcasını getirtip okudum. Enfes azizim, enfes. Hayatımda okuduklarımın en güzeli. Fransızcanız varsa, Angara'ya döner dönmez kitabı adresinize gönderebilirim."

"Ne yazık ki yok efendim."

Yüzünü buruşturdu:

"Fena, çok fena! Aydın bir memurun Fransızca bilmemesi olacak şey değil. Şimdi bak, bu Avropalılar var ya, çok lisan bilirler. Bir kere her Avropa milleti Fransızcayı ana dili gibi konuşur, üstüne en azından iki üç lisan daha bilir. Birkaç lisanı da derdini anlatacak kadar kullanabilir. Bir de dön şu halimize bak! Yok azizim yok, boşu-

na uğraşıyoruz, bu milleti adam edemeyeceğiz. Dil bilmedikten sonra nasıl ilerlenir, nasıl ulaşılır muasır medeniyet seviyesine?" ?

Hayatında ilk defadır Fransızca bilmemenin ne büyük bir felâket olduğunu işiten Tapucu, ezile büzüle yerine oturdu. Meğer ki Fransızca bilmemekle kendi cehaletini ortaya koyduktan başka, milletin terakkisini önlemek gibi bir töhmeti de yüklenmiş oluyordu.

Üzgün üzgün başını iki yana salladı:

"Öğrenemedik işte," dedi özür dilercesine, "fakirlik, kıtlık, harb, kargaşa... Fırsat bulup doğru dürüst okuyamadık ki, nereden öğrenelim?"

"Yazık. Neyse biz işimize dönelim. Anlattığım gibi, Seyitköy'le Seymenler Köyü arasındaki mer'a her ne kadar iki köyün kullanmasına terkedilmiş olursa da aslında benim öz be öz malım. Devlet işlerinden şimdiye kadar fırsat bulup hakkımı arayamamışım, devlet işleriyle iştigal eylemek suç ise cezama razıyım. Binaenaleyh arazimin tekrar zilyetime terkini talep ediyorum. Ayrıca Seyitköy'de içme suyu olaraktan kullanılan suyun da öz be öz malım olduğunun tescilini talep ediyorum, iki keşifte takdir edileceği gibi suyun menbaı öz be öz arazimden çıkmakta olup, tarafımdan geçici bir süre için köylünün istifadesine sunulmuştur. Gayri, sulara benim ihtiyacım vardır. Varsın köylü dereye kadar zahmet edip suyunu temin cihetine gitsin."

"Bilirkişi çıkarmamız lâzım gelecek."

"Masrafını karşılamaya hazır ve nazırım Memduh Beyciğim. Ayrıca bilirkişi tayin edileceklerin adlarını ve adreslerini lütfederseniz beni ihya edersiniz."

'Teamül değil, ama arzu buyuruyorsanız takdim edebilirim. Bu işler için hazır bir heyetimiz var efendim. Titizlikle seçilmişlerdir. Angara'ya son derece bağlı ve itaatkârdırlar."

Davut Ağa memnun memnun güldü. Elini uzattı, Tapucu, uzanan ele önce isim listesini tutuşturdu, sonra da hararetle sıktı.

"Şey beyefendi," dedi mütereddit. "İki yıldır terfi bekliyorum, acaba."

"Hiç merağm olmasın," dedi Davut Ağa sözünü keserek, "Angara'ya döner dönmez ilk işim vekil beyle bu mevzuyu görüşmek olacak, söz veriyorum."

Biraz daha ufaldı Tapucu, ellerini oğuşturarak:

"Cüretimi mazur görün beyefendi, şu bizim kızın tayin meselesini."

"Tamam, tamam; onu da hallolmuş say."
"İhya ettiniz beyefendi, kulunuzu ihya ettiniz."
"Değmez canım, değmez."
Bir temenna çaktı, kapıya yürüdü.
Koridora çıkınca elindeki listeye bir göz attı, tombul yanaklarını gererek güldü:
"Kolay olacağa benziyor," dedi kendi kendine, "hele listedeki isimlere bir ziyafet çekeyim de."

* * *

Bulutlar kaymış, ikindi güneşinin ılıklığı yere abanmıştı. Jandarma kafilesi dereboyu patikasınden kestirme yol alıyordu. Muhtarın fikriydi. "Akşam düşmeden köye varmak için tek yol" demişti.
Jandarmalar karışık kuruşuk tarzda "Dağ Başını Duman Almış"ı söylüyorlardı. Ne insicam vardı, ne gönül rızası, yalnızca Başgedikli istiyor diye. Yoksa hem yürüyüp hem marş söylemek canlarını sıkıyordu.
Hayri Bey başıbozukluğa içerledi:
"Kesin be!" diye bağırdı, "Doğru dürüst söyleyemiyorsunuz, kaz kafalılar."
Muhtara döndü:
"Asker milletiyle uğraşmanın zorluğunu gördün ya

muhtar, herbiri ayrı telden çalıyor, aynı çizgiye sokmak deveye hendek atlatmaktan bir beter zor. Çoğu mektep görmemiş, hele cumhuriyet mekteplerinin kıyısından olsun geçmemişler. Bıraksam hâlâ "pâdişâhımız çok yaşa" diye ünleyecekler. Daha padişahlığın tarihe karışmışlığından haberleri yok."
Derenin şırıl şırıl türküsü hoşuna gitmişti. Sazlıkların yalellisi de caba. Fakat bir taşa tünemiş balık avlamaya çalışan çocuğu farkedince, derenin türküsünü de, sazlıkların yalellisini de unuttu, gemlere asıldı.
"Durun!"
Mola verildiğini sanan jandarmalar hemen yol kıyısına çömelmeye davrandılar. Başgedikli kırbacını ıslıklatarak havada döndürdü:
"Kalkın len! Yerlerinize."
Jandarmalar isteksizce yerlerini alırken muhtara döndü:
"Benim gördüğümü sen de görüyor musun muhtar?"
Sümüklü Şevket bakındı. Etrafta dikkatini çeken bir şey yoktu.
"Senin gözün bizde ne arasın ki Başefendi Beyim," diye yılıştı, "gurban olduğum asker gözü daha bir dikkatli bakar."

Hayri Bey kabardı, önce bıyığına attı parmaklarını, burdu, sonra ileri uzattı:

"Şurada birileri yok mu muhtar?"

Gösterilen istikamete bakınca kumandan vekilinin dikkatini çeken şeyin ne olduğunu anladı.

"Evet," dedi, "galiba bir çocuk."

"Balık avlıyor."

Muhtar "cık" etti.

"Yani balık avlamıyor mu sence, şu elindeki uzun değnek neyin nesi öyleyse? Eminim değneğe bir sicim bağlı, sicimin ucunda da olta var.

"Olsa bile balık avlayamaz" diye kestirdi muhtar.

Başefendi hırçınlaştı:

"Avlıyor, gözlerimle görüyorum. Sen ne yavelemektesin?"

"Gumandanım, yavelemekte değilim, eskiden iyi balık çıkardı bu dereden, eskiden dediğim işgalden evvel."

"Eeey!"

"Yunanlılar kökünü kazıdılar. Her gün üç beş dinamit atıp kırdılar, geçirdiler. Çoktandır balık malık arama derede."

"Ya bu çocuk?"

"Eğleniyor işte, çocuk değil mi?"

Bir an düşündü.

"Onu bunu bilmem," dedi. "Çocuğun avlanmak için izin kâğıdı yoksa yandı, kendisi çocuktur, belki paçayı birkaç şaplakla kurtarabilir, ama babası yandı, resmen yandı belle muhtar. Hüseyin Onbaşı!"

"Buyur gumandanım!"

"Şu çocuğu al gel bakalım, dikkat et elinde suç âleti var, saklamasına meydan verme."

"Başüstüne gumandanım!"

Yanma üç asker alıp koşar adım çocuğun üstüne gitti. Çocuk ürkmüştü. Jandarmalar hakkında şimdiye kadar

duydukları zaten onlardan korkması için yeterliydi. Üstelik koşarak kendisine doğru gelmeleri karşısında paniğe kapılmıştı. Kaçmaya davrandı. Fakat geç kalmıştı. Tazı gibi koşan Hüseyin Onbaşı kıs kıvrak yakaladı onu. Bir tokat aşketti:

"Kahpe dölüüü, kaçmaya kalkarsın ha!"

Mos mor kesildi çocuk. Dili tutuldu. Kas kaü kaldı.

Sürüye sürüye kumandan vekilinin önüne götürdüler.

"Söyle bakalım," diye sertlendi Başgedikli, "o up uzun değnekle dere kıyısında işin ne?"

Büyümüş gözlerle bir süre baktıktan sonra ağlamaya başladı çocuk.

"Zırlama" dedi Hüseyin Onbaşı, ense köküne bir şaplak indirdi.

Çocuk yere kapaklandı.

"Vur dedik mi len!" diye çıkıştı Başgedikli, "Hayvan herif. Elinin derecesine senin! Yerine göre tokat oturttuğunu bir yol görmüşlüğüm yok. büyük adama bebek tokadı çekersin bana mısın demez, küçüğü eşşek gibi tepersin, yere kapaklanır, kaldır len!"

Çocuğu koltuk altlarından yakalayıp dikti. Tokadın şiddetinden mi, yoksa korkudan mı bilinmez, dizleri tutmuyordu. Hüseyin Onbaşı bıraksa yığılacaktı yere,

"Tanıdık!" diye atıldı muhtar, "Bu şeyin oğlu, şeyin küçük oğlu, Kerami Efenin. Adı da şey..."

Hatırlayamayınca çocuğa sordu:

"Neydi len adın?"

Mecalsiz başını kaldırdı, muhtarı karşısında görünce sevindi bir yol. Ne olsa tanıdıktı, ne olsa köylüsüydü, da-

ha ötesi muhtanydı. Cesaretlendi, cesaretlenince dizlerinin dermanı geldi, toprağa kavi kavi bastı:

"Fatih," dedi, "Mehmet Fâtih..."

"Evet," diye lafı aldı Muhtar, "Mehmet Fatih'dir adı. Kerami'nin küçük oğlu."

"Âsi Kerami'nin öyle ya."

"Evet gumandanım, âsi Kerami'nin."

"Bir de büyük oğlu mu var, buna küçük dediğine göre."

"Var Payitahtta bahriyeli askeridir."

"Angara'da mı?"

"Yok Başefendi Beyim, İstanbul'da."

Köpürdü Hayri Bey:

"Utanmaza bakın utanmaza! Payitaht denince Angara'dır. Sen hangi devri yaşamaktasın muhtar? Tövbe olsun hükümet-i cumhuriyenin kulağına gidecek olsa âsidir, pâdişahçıdır diyerekten seni de sallandırır beni de."

Sümüklü Şevket alışkanlıkla elini burnuna götürdü:

"Aman gurban olayım gumandanım, ağzımızdan kaçtı işte, kulak dolgunluğuna geldim, yoksa alçak İstanbul'un payitaht olmaktan çıktığı, hain pâdişâhların sürüm sürüm sürüldüğü çokça vakittir, hiç bilmem olur mu?"

"Bilirsin de ne demeye diline sahip olmazsın ha muhtar, neyse duymamış olayım."

Çocuğa döndü:

"Şimdi gelelim esasa, sen ne yaptığının farkında mısın be çocuk? Kanunnamelere bir karşı geliş geldin ki, seni

mahpushane damı bile paklamaz."

Çocuğu bir titremedir aldı, mahpushane damının adı bile korkutuyordu.

"Balık avlamanın izne tabi olduğunu bilmez misin, kapı gibi iznin var mı bakalım ha?"

"Balık yok ki," diye mırıldandı çocuk, "sadece oynuyordum."

"Bakın nasıl da dili açıldı, nasıl da babası gibi horozlanmaya durdu, tam vaktidir bre Hüseyin Onbaşı, şimdi sille yapıştırmanın tam vaktidir, kepazelik edip zamansız vurursun da vakit gelince mal mal bakarsın. Ben mi attan inmeliyim, inip çizmelerimin altında bu küçük yılanın başını ezmeliyim, ezmeliyim de hükümet-i cumhuriyenin kanunlarına hürmeti belletmeliyim, hâlâ mı durursun, öküz!"

Hüseyin Onbaşı emri alır da hiç durur mu? Çocuğun suratı budur diye öyle bir sille oturtma oturttu ki, "şırrak" sesi dereboyunda yankılandı.

Hüseyin Onbaşının elinin altından kayarak yere düştü çocuk. Onbaşıya kalsa tekmeleyecekti, bir ayağını dahi kaldırmıştı, Başgedikliye bakıp işmar bekliyordu.

"Yeter," dedi, "kaldırın." •

Gerçi insafında hiçbir şavklanma yoktu, ama çocuk ölür de başına kalır diye korkuyordu.

"Kerami'nin suçlarına bir suç daha eklendi muhtar," dedi gözlerini devirerek, "bu çocuğun da hesabını vermek zorunda. Kaldırın dedim ya len, vay anasına be!"

Burnu kanıyordu. Hayri Beyle birlikte Sümüklü Şevket de korktu.

"Gurbanmız olayım kanı durdurun," dedi, "başını suya

sokunca durur. Bu halde köye götürürsek sar başına belâyı."

"Madem ki böyle parlak bir fikrin var muhtar, al çocuğu bildiğin gibi yap, başını mı sokacaksın suya, yoksa olduğu gibi dereye mi atacaksın; ne yaparsan yap, çocuk senin."

Aldı, dere kıyısına götürdü. Burnuna su tuttu.

"Çek," dedi, "çeksene!"

Kan durmayınca başını dereye soktu çıkardı, tekrar soktu. Bir on dakika uğraştı böyle, acıdı da haline, fukaranın ablakça yüzüne, köz köz yanaklarına bir sararmadır yerleşmişti, mecalsizce kaldırdığı göz kapaklarının gerisinde eskiden inci tanesi gibi oynaşan noktalar silinmiş, akı bollaşmıştı.

"Ölürse şart olsun varır hökümata her bi şeyi anlatı-

rım," diye mırıldandı kendi kendine. "Hökümat karakol gumandan vekilinden ibaret değil ya. Sahi yahu, üstelik derede balık da yok, oynuyor işte çocuk."

Arkasından gelen başgediklinin sesi mırıltılarını kesip biçti:

"Sallanma muhtar!"

Neyse ki kan durmuştu, biraz kendine gelmişti çocuk.

"Ne işin var hay oğul," dedi muhtar, "başka oyun mu kalmadı oynayacak? Yasakçılık oynarsın."

"Bilemedim muhtar emmi," diye karşılık verdi iniltili. "Şimdi bunlar dama tıkarlar mı beni?"

"Küçüklüğünden istifade edersin, dama mama girmezsin, korkma."

İnanamaz gibiydi:

"Essah mı?"

"Essah tabi, emminin yalancılığını mı duymuşsun ki sormaktasın. Essahm da essahı, korkma."

Çocuğu merkebine oturttu, dizginleri tuttu önden:

"Gidelim mi?" diye sordu Hayri Beye.

"Ne o, yürüyecek misin?"

"Farketmez, zaten köye geldik, çocuğun da adım atacak hali yok."

"Eh, sen bilirsin madem."

"Yürü" işareti verdi jandarmalara.

Tek tük evler başlayınca durdurdu.

"Tüfek çıkar!"

Omuzlarına asılı tüfekleri bir çırpıda çıkardılar.

"Süngü tak!"

Taktılar süngüleri. Süngüler ikindi geçkini güneşin ışığında yaldız yaldızdı, pırıl pırıl.

"İleri! Uygun adım arş!"

Güneş süngülenmiş gibi bulutların ardına yığıldı, süngü uçlarındaki pırıl pırıl yaldızlar silindi bir anda, yerini soğuk yanmalar aldı.

Kerami'nin avlusuna girdiler, biriktiler.

"Sarın evi" dedi kumandan vekili.

Kerami ikindi namazını kıldıktan sonra, seccadeye oturmuş Kur'an okuyordu. Tedirgindi. Hayri Beyin eski kini dün akşamki olaylarla mutlaka bilenmiş olacaktı. Mutlaka bir gün, bir gece çıkagelecek, hesaplaşmaya heveslenecekti. İstiyorsa gelsindi. Değil mi ki, herşeye boyun büken, göz göre göre kendisini ezdiren köylü ağırdan

kımıldamış, kanunî haklarını bir takım kişilerin keyiflerine terketme miskinliğini üstünden atmış ve kaya gibi Hayri Beyin önüne çıkmıştı. Değil mi ki, köylü silkinmeye

durmuştu, hakkını çiğnetmeyeceğini bağırmıştı. Cebren bir yere gelmeyeceğini ispat etmişti; üstyanı mühim değildi. Dış düşmanlara asla esir olmayan insanları, bazen iç despotlara boyun büker görmekten bıkmış usanmıştı nice zamandır, bıkmış usanmış ve usanmışlık içinde kendi dünyasına kapanmıştı.

Evde yapa yalnızdı.

Karısı az önce Hafsa Halaya kadar gitmişti.

"Gideyim mi?" dediğinde, "Elbette git," demişti Kerami, "biz karı koca birbirimize tutunarak ayakta kalmayı beceriyoruz, zavallı Hafsa Hala kime futunsun? Var git, gitmişken de ki, Allah'ın izniyle herşey düzelecek de, söyle tasalanmasın. Birkaç güne varmaz tamamen iyileşirim. İyileşir iyileşmez de bir çift öküz uydurmanın yoluna atılırım. Allah'ın izniyle bulurum da. Hoş bulamasam bile dert değil. Dün akşam benim köylümü görmeliydin, görmesen bile duymuşsun ya, tam kararlı; dediler ki, Tarlanızı da biz süreceğiz, tohumunu da biz atacağız,' dediler, 'hasadını yine biz kaldıracağız' dediler, 'komşuluk öldü mü, insanlık öldü mü?' dediler. Aynen anlat Hafsa Halaya, bundan böyle de herşey daha iyi olacak dedi, de."

Başgediklinin kof sesini duyana kadar Kur'an okumaya devam etti. Duyduktan sonra bile bir süre okudu.

Kendini İlâhî kitabın rahatlatıcılığından ayırmak istemiyordu. Ne çare, Başgediklinin kof sesi de dur durak bilmiyordu:

"Eşkiya Kerami, ellerini başının üstüne kaldır ve çık dışarı, yoksa ateş ettireceğim."

"Sadakallahül azîm" çekti. Belini tutarak doğruldu. Sendeleye sendeleye gitti, kapıyı açtı. İki elini kapı direğine yapıştırıp etrafa göz gezdirdi. Gördüklerine inanamaz gibiydi. Namluları kapıya dönmüş tüfeklerin uçlarına takılı süngüler soğuk soğuk parlıyordu.

Bir an hayali maziye kaydı, efelik günlerine.

Böyle bir ikindi vaktine...

İkindi vaktinin bu saatlerine...

Kızanlarıyla birlikte Kilistepe'ye konmuştu. Birlikte ikindi namazını kılmışlar, istirahate çekilmişlerdi.

Kendisi bir çalının siperine çömelmiş, Kur'an okuyordu.

Nöbet yerindeki Mustafa'nın çığlığı koptu:

"Geliyorlar! Venizelos'un uşakları geliyor!"

Fırlamıştı. "Sadakallahül azîm" demeye dahi fırsat bulamadan fırlamıştı. Tam o sırada bet bir ses yaylanmıştı kulaklarına:

"Âsiler, etrafınız çevrildi, teslim olun, yoksa ateş açacağız! Teslim olun, sağ kurtulamazsınız!"

Yunanlılar kendilerinden emin görünüyordu, herhalde

tuzağını zorlu kurmuştu. Fakat teslim olmadılar. Verdiler kurşunu, çemberi yardılar. İki şehide maloldu, ama sekiz kişi sağ ve salim kurtuldu.

Şimdi... Etrafta Venizelos'un uşaklarından eser yoktu. Fakat şu parlayan süngüler, şu tehditle üstüne çevrilmiş namlular neyin işaretiydi?

"Ne istiyorsunuz?" diye sordu şaşkınlığının tepe yerinden.

Başgedikli yaklaşmak için bir adım attı ya, içeride başkalarının da bulunabileceği düşüncesiyle, hemen gerisin geriye gitti.

"Hepiniz çıkın," dedi, "ellerinizi de başınızın üstüne kavuşturun."

Ellerine ilk defa dikkat etti, kapı direklerine tutunmuş görünce köpürdü.

"Kavuştur ellerini dedim, başının üstüne; kıpırdarsan beynini dağıtırım!"

Kerami acı acı güldü. Muhtarı farketmişti aralarında, sırtı ona dönüktü, ama arkadan tanımıştı.

"Yeni bir komplo ha!" diye söylendi esefle.

Sonra sesini yükseltti:

"Ellerimi başımın üstüne kavuşturamam, çünkü tutunmasam yıkılırım."

"Kaldır dedim, kaldır len!"

İçindeki fırtınanın yoğunluğunda uyuştu, bir an ve dalıp nagantı kaparak, bütün kurşunları herifin iki başının ortası budur diye boşaltarak bir kahkaha atmak ve ondan sonra ölüm gelse de güle oynaya kollarına atılmak hissiyle kavruldu, yandı. Kendisini güç belâ tuttu. Yapamayacağını biliyordu. Belkemiğindeki arıza yüzünden seri hareket edememesi bir yana, böyle bir hareket şimdiye kadar ruhunu yücelttiğine inandığı değer ölçülerini tepe taklak götürürdü.

Kuvvetinin üstünde, bir kat üstünde bir gayret harcayarak ellerini yavaş yavaş direklerden aldı. Önce bir elini,

sonra öbür elini. Yalpaladı, ama yıkılmadı. Yaşlı bir çınar gibi fırtınanın koynunda veya zelzelenin orta boğumunda sallandı, sallandı; kopmadı. Başının üstüne koydu ellerini.

"Yapın bakalım, ne yapacaksanız" dedi, dikildi.

Olanı biteni pek anlamayan oğlu Mehmet Fatih, babasının bu halini görünce muhtarın elinden bir silkinişte kurtulduğu gibi yanma fırladı.

"Babaaa!"

Bacaklarına sarıldı.

"Korkma oğul," dedi Kerami, "korkma sakın. Hazret-i Bilâl'in başına gelenleri anlatmıştım hani, say ki küçük bir benzeri de bizim başımıza geliyor, korkma!"

Ağlamak istiyor, fakat kendine yediremiyordu. Gurundan değil, asla kendisi için de değil; memleketinin bazıları tarafından düşürülmüş haline doyasıya ağlamak istiyordu. Belki hafifler, belki rahatlardı. Fakat yanlış anlaşılırdı, korktu da ağladı, kendine acındırmak için ağladı denirdi. Pek durdu. Göz yaşlarını gözlerinde dondurdu, sonra gerisin geri gönlüne akıttı bir tamam.

Jandarmalar tetikte, yaklaşmışlardı. Çekine çekine üstünü yokladılar. Teşbih ve takkeden başka bir şey yoktu. Başgedikliye doğru salladılar bunları.

"Alıkoyun," dedi. "Mürteci kerata, bir de isyan tasarlar."

Sokuldu:

"Şeriat devletini yıktık!" diye bağırdı bangır bangır, "Kurulmasına da izin vermeyeceğiz! Söyle, içerde yalnız mısın?"

"Evet yalnızım."

"Yalanını yakalayım da doğduğuna bin pişman edeyim seni."

Jandarmalara dönüp emretti:

"Evi arayın. Fare deliğine kadar her yeri iyiden iyi arayın. Birşey bulana mükâfat izni var."

Daldılar eve.

Az sonra biri nagantı getirdi.

"Bakın gumandan vekilim, bir tabanca!"

"Kumandan vekili değil len, kumandanım diyeceksin."

"Başüstüne gumandanım."

"Ver şunu."

Çekti aldı jandarmanın elinden, kaldırdı, Kerami'nin gözüne tuttu, evirdi çevirdi.

"Bununla mı isyan edecektin hay deli, bir nagantla yalnızca, öyle mi?"

Beline soktu tabancayı.

Kerami kas katı bekliyordu. Sanki göçmüş, ruhunu kaybetmiş, hissini yitirmişti. Sadece bakıyordu, öyle kas katı, gördüğü bir meçhul.

"Bakın bakın gumandanım, koca bir kitap."

"Ne kitabı?" diye sordu jandarmaya.

"Bilmem," dedi, "eski hurufat."

"Ver bakalım."

Aldı, açtı. Sayfaların yalnızca bir tarafında yazılar vardı, diğer tarafı bom boştu.

"Ha," dedi Hayri Bey, sırıttı. "Şimdi yandın işte efe

bozması."

Kitabı kapattı. Orta parmağını kütleştirip "tak tak" vurdu kapağına.

"Ne arıyor len bu kitap sende?"

Kerami kaya gibi dim dikti:

"O birşey aramıyor, ben kitapta birşeyler arıyorum."

"Ne gibi şeyler bakalım."

Hayri Bey tuttu kitabı Kerami'nin burnuna kaldırdı.

"Adı ne bu kitabın?"

"Mesnevî-i Nuriye."

Şaşkın şaşkın gözünü kırptı:

"Hangi Nuriye, hangi Nuriye?"

Kerami cevap vermedi, sadece başını iki yana atmakla iktifa etti. Hayri Bey bu hareketine bile kızdı, cıyak cıyak:

"Yasak!" diye bağırdı, "Bu kitap yasaktır! Nuriye muriye diye beni kandıramazsın. Bilmişliğim, görmüşlüğüm, geçirmişliğim vardır. Bunu o Isparta'daki hocanız yazıyor bilmez miyim? İhtilâl hazırlıyor bilmez miyim? Bilir de canınıza okumaz mıyım topunuzun."

Sinirli sinirli arkaya seslendi:

"Onbaşı!"

Hüseyin Onbaşı seğirtti, yanıbaşında hazırola çakıldı.

"Emret gumtanım!"

"Yaklaş yaklaş, şöyle yanıma sokul."

Başgedikliye fazla sokulmaya gelmezdi ya, madem ki emrediyordu eh, yaklaşmak zorundaydı.

Başgedikli kulağına eğildi:

"Bil bakalım, şu elimde tuttuğum şey nedir?"

Gülümsedi, bunu çocuklar bile bilirdi.

"Kitaptır gumtanım," dedi, "Mushafa benziyor."

"Yok Mushaf değil, çok yasak bir kitaptır; İsmet Paşa Efendimiz nasıl tahtından indirilir, nasıl boynu vurulur gibi şeyler yazıyor."

"Tövbe" dedi Onbaşı.

"Evet, dahası karakollar nasıl bombalanır, jandarmalar nasıl tuzağa düşürülür yazıyor."

"Bunlar hepten âsi ha?"

"Hepten ya, âsinin de âsisi bunlar. Bu kitaptan öğrenip karakolumuzu başımıza geçireceklerdi, bilmem nerede bizi tuzaklara düşürüp kıtır kıtır keseceklerdi. Bereket vaktinde davranıp malûmat kitaplarını ele geçirmişiz."

Bir. tamam kandırdığına aklı kesince, kitabı kaldırdı yere attı.

Kitapla birlikte Kerami'nin yüreği de yere düştü.

"Süngüle ha Hüseyin Onbaşı, süngüle ha!"

Hüseyin Onbaşı ne yaptığının farkında olmadan bastı

süngüyü. Kitabın sayfalarıyla beraber Kerami'nin yüreğine de girdi süngü ucu, hart hart etti, yüreğini yırttı.

Başgedikli sırıtarak Kerami'den yana döndü. Bıraktığı gibi değildi. Gözleri bütün bütün belenmiş, yüzü korkunç bir hal almıştı. Delice bakıyor, bakışlarındaki ateşi üstüne döküyordu.

Ürktü birden, bu gözlerin lâvına tutulmaktan korktu, geri geri gitmeye davrandı.

Davranmasıyla Kerami bütün hıncını, bütün küskünlüğünü, imanının can noktasına inen süngü darbelerinin acısını tek kelimeyle yığarak atıldı:

"Alçak!"

Gırtlağına sarıldı anında, parmaklarını kastı. Hayri Bey hırıltılı bir soluk halinde:

"Bırak," dedi, "gebertirim!"

Kerami bırakamıyordu, bırakmaya da niyetli görünmüyordu. O yaralı adam, o güç ayakta duran adam kitabına yapılan hakaret karşısında birden aslan kesilmişti. Beyninde düğüm düğüm karanlık, gözlerinde sicim sicim yaş ve parmaklarında şimdiye kadar bilmediği bir kuvvet vardı. Sıkıyor, devamlı sıkıyordu.

Jandarmalar şaşkınlıktan kımıldayamıyorlardı. Bir yandan kitabın tekmelenişi, süngülenişi; diğer yandan Kerami'nin beklenmedik bir çeviklikle atılışı hepsini kas katı dondurmuştu. Başgediklinin dizleri ağırdan bükülüyordu. Birden belindeki tabancayı hatırladı. Güç hal çekti, Kerami'nin karnına doğrulttu, var kuvvetini toplayıp parmağını kastı.

Kof bir patlama duyuldu, hemen ardından Kerami'nin parmakları gevşedi ve ağır ağır bacakları büküldü. Up uzun yere serildi.

Mehmet Fatih:

"Babaaaa!" diye atıldı, "babaaaa!"

Hıçkırarak üzerine kapandı.

Başgedikli derin derin soluklandı. Korkudan fır dönen kanlı gözlerini etrafta dolaştırdı, jandarmalar hâlâ şaşkın şaşkın bakıp duruyorlardı.

"Namussuzlar," diye böğürdü, "kımıldasanıza!"

Jandarmalardan biri usulca kitabı yerden aldı, kimsenin kendisiyle meşgul bulunmamasından faydalanarak, heybesine soktu. Gözleri buğu tutmuş, rengi hepten kül rengine dönmüştü. Bir kıyıya çekildi, sırtını döndü arkadaşlarına, gözlerinin buğusunu dağların ardına saldı:

"Gâvur yapmaz böyle," dedi, "yapmaz böyle, gâvur olmakla bu derece adamlıktan çıkmaz."

Silâh sesi bazı evlerden duyulmuş, duyan dışarı uğra-

mıştı. Kimi sesin geldiği tarafı tespit edememiş, kimi tes-
pit edip Kerami'nin avlusuna gelmişti. Hayri Bey gelenleri
görünce telâşa uğradı. Bakındı süngülettiği kitabı görme-
ye, yoktu. Telâşı yavaştan savuşturdu. Herhalde jandar-
malardan biri kaldırmıştı. Köylü kısmı görmesin diye.
Görmesin de galeyana gelmesin diye. "Afferin ki zorlu af-
ferin, iyi düşündü çocuk."

Köylülerin göz bebeklerinde biriken kötü bakışlara
içerledi:

"Dağıtın," dedi jandarmalara, "hepsini sürün!"

Jandarmalar davranırken, köylülerin gözündeki parıl-
tılar dellendi, dellenince Başgediklide şafak attı. Gelmeyle
iyi etmediğini düşündü, muhtara uysaydı keşke, etrafın
biraz yatışmasını bekleseydi; dün terör, bugün terör, çok
gelmiş, köylü sıkışmıştı belli; kedi bile sıkışınca insanın
gözüne...

"Durun!" dedi jandarmalara ellerini havaya kaldırıp,
"Birşey yapmanız lâzım gelmez, bunlar bizim efendileri-
mizdir, 'Köylü milletin efendisidir' denmiş. Dinleyin efen-
diler! Aha muhtarınız, aha da vatan evlâtları jandarma
kardaşlarınız. İnanmazsanız tek tek hepsine sorun. Bu
bizim Kerami kardaşımız gırtlağımıza sarıldıydı, canımızı
kurtarmak için tetiğe... Yok, ben basmadım, tabanca
elimdeydi zati, boğuşurken patladı. Patlayınca da yara-
landı."

' Muhtara döndü. Mehmet Fâtih'i babasının üstünden
koparmaya çalışıyordu.

Yanına sokuldu:

"Ölmüş mü?" diye sordu.

"Yok," dedi muhtar, korku dolu sesiyle, "boynunun
şahdamarı atıyor, doktora yetiştirirsek kurtulur belki."

Derin bir nefes çekti, biraz aklı başına oturmuştu.

"Birazcık yaralı işte," dedi köylülere, "doktora götür-
meniz lâzım. Esasında ölümü hak etti, ama biz resmî
adamlarız, görevimiz sizi korumak; canınızı, malınızı ko-
rumak, yaralılarınızı hastaneye kaldırmak. Görevimizi ya-
pacağız. Hemen bir kağnı çekin buraya, hemen."

Önce bakıştılar. Kerami'nin sadece yaralı oluşu yürek-
lerine biraz olsun su serpmişti. Kalabalık olsalar belki di-
reneceklerdi dün akşam direndikleri gibi, ama köylünün
ekseriyeti tarladaydı, jandarma kısmı da bolca gelmişti
bu sefer. Eh madem Kerami de ölmemişti, eh madem öl-
meyecekti, eh; kağnı getirmeliydiler.

Getirdiler hemen avluya çektiler. Uzattılar Kerami'yi
üstüne. Hafif gözlerini araladı bir an, belki karısının yu-
muşak çehresini aradı, belki oğlunun mazlum yüzünü,
bulamadı; bulamayınca sıkı sıkıya yumdu tekrar.

Gıcırdata gıcırdata döndü tekerlekler. Kağnı sarsılarak

yola çıktı. Her sarsılmada Kerami'nin kanı biraz daha ak- tı, canı biraz daha çıktı. Ve, ana yola indikleri anda...

"Bitti" dedi Muhtar.

Başı bir jandarmanın kucağında duruyordu.

Süngülenmiş kitabı kimseye belli etmeden koynuna sokan jandarmanın.

Gözlerinde yaş tanelerinin nemli bulutlarını hiç eksik etmeyen jandarmanın.

Yola koyulduklarından beri dudakları kımıl kımıldı.

Jandarmadan köşe bucak kaçarak Kur'ânı hıfzetmişti vaktiyle.

Muhtarın, "Bitti" sesini duyuncaya kadar okudu.

Bir ürperdi, bir sarsıldı, tâ ruhunun en ücra yerlerini öfke bulutu sardı.

Gözünün nemi yayıldı, soğudu, damlaya dönüştü, ya- naklarından yol yol aktı, iz iz aktı.

Güneş denizin mavisinde kaybolmuştu.

Ufuk kızıl yıldızlarla parlaktı.

Hıçkırığını yuttu. Cebinden ak-pak bir mendil çıkarıp Kerami'nin çenesini bağladı. Bağlarken kimseye sezdir- meden kır yüklü saçlarını da okşadı.

ALTINCI BÖLÜM

"Şu muhtarımız olacak alçak, sümüklü böceklerin en sümüklüsü!" derken çipil çipil, kahvedekilere bir daha baktı Süleyman Dayı; "Bununkisi, ay oğullarım, namus- suzluğun yüz göbek öteye geçmişi, yahu gözlerinin önün- de Kerami Efe gibi bir yiğitler yiğidi kıyılır da, kılını kıpır- datmamak olur mu, hangi kitapta yeri var böyle bir vic- dansızlığın?"

Kahveci Dursun dolanıp duruyordu o masadan bu masaya, Süleyman Dayının söylediklerini de can kulağıy- la dinliyordu:

"Eşeklik kitabında Süleyman Dayı," diyerek cevap ye- tiştirdi, "bakalım hangi öküzün boynuzuna girip gendini kurtaracak bundan sonra? Rahmetli Kerami Efenin yiğit oğlu Ömer askerden firar eylemiş denir, hal bu kertede ise, vay sümüklü böceğin haline, vay ki vay!"

"Hiçbir kötülük yerde kalmaz," diye lâfa karıştı Şeydi Ali, "bana yaptıkları da kalmayacak. Bu yaşımda falakaya uzattılar. Vur ha ettiler sopanın zorlusunu çıplak ayacık-

larıma, daha halkevlerine karşı çıkacak mısın bakalım di- ye sora sora, sınta sırıta. Birşey söyleyim mi size, halkevi meselesine yaktılar topumuzu, beni de Kerami Efeyi de, diğerlerini de. Şimdi görürler günlerini, herhalde yiğit

Ömer geziye heveslenerekten askerliğinin bitimine yakın firar etmiş değildir. Yüreğinin yangını hepten lâvlanmış olmalı, baba acısı bastırmış olmalı yiğidi, babasına kıyanların burnundan fitil fitil getirmezse, yuf olsun!"

"Eşkiyalığa mı soyunacak?" diye sordu Mollaların Kemal.

Süleyman Dayı:

"Yok," dedi alaycı, "oynaşa soyunacak. Ne demektesin hay akılsız oğlum, babanı evinden çıkarıp dan diye vursunlar, yüreğin dayansın, vuran hökümat adamıdır diye yan gelesin yatasın. Yiğit Ömer'in yapacağı iş mi?"

İç çekti:

"Kerami Efe öldü ya, ölümüyle bizi bir kere daha kurtardı. Sağken kurtardığı gibi ölürken yine kurtardı. Ona ziyarete gitmemizden kelli evi basmışlar, vurulunca telâşlanıp cümlemizi toplayaraktan köyü bir güzel ateşe vermekten çekinmişler. Hâdise büyür diye korkmuşlar. Anlayacağınız bir can yetmiş onlara şimdilik, bir can yetmiş."

"Garip Meryem," dedi Dursun, "fukara kadın, zora geldiğinden babasıyla bile gitmeye razı oldu, velâkin mezarlıktan yana nazar ataraktan, o ne ağlayıştı öyle uşaklar? Gözü patladı da bütün yaşlar gendiliğinden akmaya durdu sandım."

"Kocasının mezarını bırakmamalıydı," diye fikir yürüttü Mollaların Kemal, "Meryem'den böylesi beklenirdi. Kerami Efenin ocağını söndürmemeliydi."

"Ben pirelenmekteyim kim ne derse desin."

"Neden o Şeydi Ali Ağam?"

"Çünkü bu işler Davut Ağa olacak herifin başının altından çıktı gibi gelir. Kızını Angara'ya götürmeye razı edemeyince kocasının canına okuttu, tutunduğu dalı kırdı anlayacağınız, fukara Meryem çaresiz kalınca ne yapacak, takılıp babasının ardına, dilediği yere gidecek."

"Essah," diye atıldı Süleyman Dayı, "olur mu olur. Davut Ağadan herşey beklenir. İki köyün merasını kaşla göz arasında gaspetti de ruhumuz duydu mu? Lâkin meraya ayak basmaya yeltensinde görsün. Bacaklarını kırarım alimallah!"

"Unutur gidersin," dedi Laz Dursun, "Davut Ağa takımı minareyi çalmadan evvel kılıfını hazırlamakta ustadır, kervanı ürkütmeden arabasını yürütmeyi bilir. Bir zaman hiç ayak basmaz, kimseye de kiralamaz, haber saldığı gibi, 'Her ne kadar tapulu malımsa da köylülere duyduğum muhabbet ve sevgi yüzünden kullanmalarına izin veriyorum' der, biz ölünce gelir, ya satışını yapar, veya oturur dilediği gibi kullanır. Herifin tapulu malı olunca kimin ne diyeceği kalır?"

Süleyman Dayı değneğini döşemeye çaktı:
"O dünyaya kazık mı çaktı bre! Biz öleceğiz de o sağ mı kalacak, senet sepet mi yapmış Azrail Aleyhisselamlan? Tövbeler olsun."
"Oğulları da yok."
'Torunları var" dedi Kahveci Dursun.
"Yani Ömer'le Fatih mi? Kerami'nin oğulları onlar, böyle şey yapmazlar."
"Şimdilik, sonrasının ne getireceği bilinir mi? Süleyman Dayı, dünya öylesine çabuk değişmeye başlamış,

uşaklar kısa zamanda öylesine tanınmazlaşmış ki, bundan sonrasını ancak Allah bilebilir."
Korucuyu eşikte farkedince sustu, kötü kötü baktı.
"Ne vardı korucu, sana bu kaveye ayak basılmayacak denmedi mi? Bir sana, bir de Çakır'ın Memiş'e, Fırıldak Osman'a ve sümüklü muhtarına bu kave yasak!"
İnadına içeri girdi korucu, tüfeğin dipçiğini döşeme tahtalarında takırdataraktan Laz Dursun'un karşısına geçti:
"Kim yasaklayabilirmiş bakalım?" diye kasıldı, "Bugüne bugün karşında hökümat adamı var, bundan kelli bana yasak olamaz, zaten de muhtarın emriylen geldim; dinleyin bakalım. Kerami'nin oğlu Ömer askerden kaçtı, buralara düşerse derhal ihbarlanacak, kimse yardım etmeyecek, yiyecek felan vermeyecek, veren duyulursa..."
"Eeey, ne olurmuş duyulursa?"
"Çekil önümden Kahveci Dursun, hökümat adamının önünü kesmişliğin cezası azimdir, dama tıkılırsın."
Gözleri çakır çakır oldu Dursun'un, ateşin Karadeniz kanı lâvlandı, kıpkırmızı kesildi; çolağını kapıya uzatıp:
"Defol! Söyleyeceğini söyledin, şimdi defol!"
Korucunun bir sıkımlık canını bir lâhzada almaya hazırdı. Gözünü tüfeğine mıhlamıştı. Şöyle kıpırdatmaya yeltenir yeltenmez dalacaktı. Kullanmasına fırsat vermeden gırtlağına çöreklenecekti.
Süleyman Dayı muhtemel bir hâdiseyi bastırmak telaşıyla:
"Bırak be Dursun oğlum," dedi araya girmeye davranarak, "gendine gel iki gözüm."
Dursun öfkeden çatallaşmış sesiyle:

"Alarga dur Süleyman Dayı," dedi, "seni de kırarım; ne demektir efelerin efesi kardaşımm oğlu hakkında ileri geri konuşmak? Koruluk çakalının ağzını yırtmak vacip olmuştur."
Korucu, postun pahalı olduğunu farketmekte gecikmedi. Kahvedeki sekiz kişi de yamalı yamalı bakıyordu.

Gözlerde öfke kıvılcımları, yüzlerde kararlılık vardı. Diş çakmaları da cabası. Ayan beyan ortada ki, pabuç pahalıydı. Böyle olunca, bir punduna getirip sıvışmak akıllılıktı. Ama bir gözdağı atmadan çekip gitmek hükümet adamlığına hiç mi hiç yaraşmazdı.

Parmağını Dursun'un yüzüne doğru salladı:

"Bunun hesabını vereceksin Dursun, fitil fitil burnundan getirmezsem bana da korucu Rıfat demesinler. Bunun hesabını..."

Sözünü bitirmeye kalmadı, arkadan mengene gibi kuvvetli iki kol korucuyu sarmalamış, lâhzada tüfek elden gitmişti.

"Hesap verme sırası sende koru köpeği!"

Kahvede çıt yoktu. Her yana şaşkınlığın en koyusu bulaşmıştı. Kerami Efenin Ömer ne zaman içeri girmiş, ne zaman korucuyu sarmalamış, lâhzada tüfeğini nasıl kapmış anlayamamışlar, aval aval bakakalmışlardı.

İlk kendine gelen Kahveci Dursun oldu:

"Vay be!" diye coştu, "Yiğit Ömer yeğenim, vay be!"

Korucu bu ismi duyunca tökezledi, beti benzi attı birden, dizlerinin bağı çözüldü.

"Ömer" diye inledi.

"Ömer ya, dön hele yüzünü, nicedir mâh cemaline hasretiz, hele bir görelim de..."

Ağır ağır döndü. Gözlerinde korkunun en dehşetlisi belirmişti, yalvarı yalvarı:

"Benim günahım yok ki," dedi, "babanı vuran Başefendinin gendisidir, benim hiç günahım yok Ömer kardaş."

"Yoksa amenna, lâkin suçlunun adı gelsin. Bilmezlenirsen gendin düşün gerisini, keyfe mayeşa askerliği yakmış değiliz."

"Başefendinin gendisidir Ömer kardaş."

Dişlerini vm vm öttürdü Ömer, ıslık ıslık sordu:

"Ya muhtar, onun da mı günahı yok diyeceksin? Hele bir de bak nasıl tepik gelir, az önce konuştuklarını duydum, tam ve tekmil duydum, bana kimse kapısını açmayacakmış da, cezası azîm imiş de, muhtarın emri varmış da... Tüh ki yedi sülâlesine kadar; köylü hepten öldü belledin, öyle ya, sümüklünün biri muhtar, diğeri korucu, bir başkası bilmem ne... Bunların adam safına karıştığı yerde adamlığın lâfı mı olur, peki ama Seyitköy'ün yiğitlerine ne oldu? Tek babam mı yiğitti, ölünce yiğitlik de bitti mi?"

Yaş oturmuştu gözlerine, dokunsalar ağlayacaktı:

"Nasıl kıydılar, nasıl kıydınız ha babama, yiğit babama nasıl kıydınız? Kime ne zararı olduğu görülmüştür? Bunun hesabı sorulmaz olur mu hiç, adalet yerini bulma-

dan yaşanır mı?"
"Sor gurban olduğum Ömer yeğenim, zorlusundan sor ama!" diye atıldı Dursun.
"Zorlusu lâzım değil, her bi iş yolunca olmalı, bu korucu bülbül gibi şakımak hemen, muhtarın yerini söylemeli ki, şenlik başlamalı. Hadi korucubaşı, tetikteki parmağıma söz geçiremiyorum. Söyle, Şevket neredir?"
Tüfeğin kapkara namlusunda duran parmağı titriyor-

du. Tetiği bir çekecek olursa, kuşça canı gitti giderdi. Çekerdi de, gözlerinin belenmesinden belli ki çekerdi, yüzünün kanlanmasından belli ki...
"Dur!" dedi inlemeli, "Muhtar şimdi evde, baban vurulduğunda Başefendi ile beraberdi, ama benim günahım yok."
Ölüm korkusu diğer bütün korkuları silmiş süpürmüş, mapushane damı bile gözünde can kurtaran olup çıkmıştı.
"Lâkin, başka rezillikte bezim var. Kızan Mustafa'yı boşa yakmaklıkta bezim var. Öküz işinde anlayacağın, öşürdür, vergi borcudur diye ahırlardan çıkarılan öküzler satılır, parası üleşilirdi. O tarakta bezim var yiğit Ömer, şeytana uydum bir yol, kandırıldım, Mustafa'nın da başını yaktım. Seymenler'e öküzü götürürken gördüydü de, gammazlamasın diye o gece ahırına bağladıydık, çaldı diye de iftira saldıydık ardına, bir cahilliktir ettik işte yiğit Ömer, bağışlarsın."
Kahvedekilerin tamamı şaştı bu işe:
"Vıy ki vıy!" dedi Dursun, "Bu kadarını doğrusu ummuyordum."
Süleyman Dayı:
"Ya," dedi, "bu kadarı eşeklik kitabında bilem yazmaz. Dinle Ömer oğlum, bu köpeğe kıyma, senin esas işin babanı öldürenlerle, korucu dediğin maskaranın tekidir, elini kirli kanına bulama, tutalım kulağından karakolhaneye çekelim, gayri adalet nasıl tecelli edecekse etsin."
"Hangi adalet?" dedi Ömer, "Karakolhanede adaletin sözü mü edilebilir? Başefendinin gendisi bu işlere ortak olduktan sonra, hangi adaleti demektesin hay Süleyman Dayı?"

Süleyman Dayı ayağa kalktı, gitti Ömer'in elini tuttu:
"Adalet dendi ise Başefendinin adaleti denmedi ya oğul, onun üstünde kaymakam vardır, vali vardır, hakim, hükema vardır, gider onlara anlatırız derdimizi; söylesene koru serserisi, burada anlattıklarının tamamını hakim efendilere de anlatmaya hazır mısın?"
Baş eğdi:

"Tamamının da ötesini, bütün bildiklerimi anlatmaya razıyım ve hazırım; götürün beni huzurlarına."

"İşte duydun Ömer, kuşça canını bağışla korucunun, karşılığında Kızan Mustafa'mızı alalım, say ki bunu bağışlamaktan Kızan Mustafa'yı bağışlamış olacaksın."

Durdu, düşündü ve dosdoğru buldu:

"Size teslim bu," dedi korucuyu gösterip, "varın bildiğiniz gibi yapın, nere isterseniz ora götürün, amma diğer işi gendim halledeceğim. Evvelden muhtar, ardından Başefendi ile tahsildar, başka kim varsa onlar. Şimdilik sağlıkla kalın."

Vurdu gitti Sümüklü Şevket'in evine. Fakat geç kalmıştı. Fırıldak Osman, Ömer'den önce davranmış, haberi muhtara yetiştirmişti. Muhtarın;

"Vay, bu ne iştir!" demesiyle sofradan fırlaması ve Başgedikliden imdat dilenmek üzere şehir yolunu tutması bir oldu.

Durmadan merkebi tepikliyor, Ömer'e basılmamak için değişik yollardan gidiyordu.

Beyni korkunun cenderesine sıkışmıştı. Yolboyu bir kurtuluş çaresi aradığı halde bulamadı. Sanki düşünce sistemi bozulmuş, tek bir noktaya takılı kalmıştı: Başgedikli ile görüşmek. Güya çeşitli plânlar kuruyor, ama herbiri döne dolana aynı yere çıkıyordu. Mutlaka Başgedikli

ile görüşmek. Elbet bir çaresini bulurdu. Elinde şu kadar jandarma askeri vardı. Salardı yiğit Ömer'in ardı sıra, yakalardı. Bu kadarlık işi yapardı hatırına, ne olsa ortaktılar, dahası dostlukları kadimdi, öküz işinden ona da yüklüce pay çıkarmıştı her zaman. Şimdi sıra onda idi, koruyuculuğuna muhtaçtı, "Beni korumalısın gurban olduğum Başefendi Beyim," diyecekti, "bu Ömer, babasının ölüm işini kurcalamaya başladı, altından benle sen çıkarız, korucu can korkusuna öküz işini anlattı, bunun dahi altından benle sen çıkarız; düştüm ocağına Başefendi, hem beni kurtar, hem gendini" diyecekti.

Dedi demesine, başgedikli de dinledi dinlemesine, fakat...

"Fazlaca ümitlenmeyesin muhtar, gayri suyumuz ısındı bizim."

"Hayrola gurban olduğum Başefendi."

"Hayır değil şer muhtar, hem de şerrin en zorlusundan. Bil bakalım bu sabah ne olmuştur?"

"Aman, kötü birşey mi?"

Ümitsizce başını salladı:

"Kerami'nin dostu olan üsteğmen vardı ya, hani namazlı niyazlı bir gerici, hani sürmüştük ya burdan?"

"Bildim...."

"Dönüyor."
"Aman etme!"
"Hem de yüzbaşı rütbesiyle dönüyor. Bugün, yarın damlar ve alır elimizdeki bütün selâhiyeti. Bu sabah yukardan tayin emri geldi."
Masaya bir yumruk aşketti:
"Canına yandığımın! Kumandanlık uğruna saçını sü-

purge eyle, en olmadık işlere bulaş, tutsunlar bir gericiyi başına sarsınlar. Yaramaz muhtar yaramaz! Bizim millete de, hükümete de iyilik yaramaz!"
Sümüklü Şevket çöktü, bitti:
"Şimdi ne olacak?"
"Başının çaresine bakacaksın. Kerami'nin Ömer askerden kaçıp eşkiyalığa sıvanmışsa, senin ellerin armut toplamıyor ya. Yüzbaşı gelene kadar işini bitir, gel benden bir de zorlu aferin al, kitabına uydurayım ve seni bir dakika bile nezarette tutmayayım. Velakin yüzbaşı gelinceye kadar, dakika ötesine geçti mi karışmam, ne halin varsa görürsün. Benden bu kadar."
Şaştı, bocaladı:
"Hep hep bu kadarcık mı?"
Elini çenesine götürüp kaşıdı:
"Dur bakalım, yanma Hüseyin Onbaşıyı da katardım ya, acemilerden birini alıp Seymenlere gitti. Orada bul onu, seninle gelmeye kandır. Kandırabilirsen yaşadın. Hüseyin Onbaşı deyip geçme ha, pireyi gözünden mıhlar. Verir hakkını kaçak Ömer'in."
"Bu kadar mı gurban olduğum Başefendim?"
Kalktı ayağa, dikildi:
"Bu kadar," dedi sertleşerek, "babamın adı Hıdır, elimden gelen budur. Sen ne söylemektesin yahu, biz kumandanlık beklerken başımıza kuma gelir, bundan sonra ne olacağını kimse bilemez, zaten eli kulağında diyorlar. Demokratlar iktidara gelecek diyorlar, işte topumuzun suyu o vakit ısınacak muhtar, hemen bul Hüseyin Onbaşıyı, düş yola. Gayri elinden geleni yap, harca yiğit Ömer'i, başka bir diyeceğim yok."

Sümüklü Şevket, karakol kapısından yamrı yumru çıktı. Ümitsizlik kıran kırana oturmuştu yüreğine, korku tutuğu olmuştu. Ayakları birbirine dolanıyor, doğru düzgün yürüyemiyordu. Merkebe zor bindi. Ama nereye gidecekti? Köy yolunda yiğit Ömer pusu kurmuş olabilirdi. Böyle yan yapıldak gider görünce, alnının ortası budur diyerekten kurşunu yapıştırması içten bile değildi. Hem köye gidip de ne yapacaktı sanki? En iyisi Seymenler'e yönelmekti. Başgedikli, Hüseyin Onbaşıyı orada bulabile-

ceğini söylemişti, onu bulması lâzımdı. En az kendisi kadar bu işin içinde olan onbaşıyı ve Seymenler'in muhtarını bulmalıydı. Tek başına Ömer'i haklayabileceğine aklı yatmıyordu. Ama üç kişi olunca iş değişirdi. Bir yerde kıstırır, canına okurlardı.

Düşüne düşüne, ama parmağı hep tetikte, gözü yol boyu fıldır ha fıldır, Seymenler'e ulaştı. Ve rahat bir soluk bıraktı. Merkebi Seymenler'in muhtarı Rauf Ağanın avlusuna sürdü.

Onbaşıdan başka Tahsildar Cevdet de Rauf Ağanın misafiriydi. Sümüklü Şevket'in şaşkın şaşkın kapıda dinelmesine güldüler:

"Girsene gurban," dedi Tahsildar Cevdet, "şimdi biz seni konuşurduk. Hele otur."

Sarsak birkaç adımda içeri girdi, minderlerden birine attı kendini:

"Bittim," dedi, "ben de bittim, siz de bittiniz ağalar."

Devam edecekti ya, gözü Hüseyin Onbaşının yanında oturan jandarmaya takıldı, sustu. Onbaşı hemen anladı susmasının sebebini, döndü jandarma arkadaşına:

"Accık dışarı çık hele gardaş," dedi, "çağırınca gelirsin."

Hiçbir şeyden haberi olmayan jandarma eri çıkar çıkmaz dökülmeye durdu Sümüklü Şevket. Hiç fasıla vermeden anlattı durumu.

"Benim günahım ne?" diye sordu onbaşı, "Gocuk mocuk almaya karakola geldiğinde birkaç para verdin diye yakacak mısın çıramı?"

Şevket başını iki yana salladı:

"Ondan kelli değil hay akılsız, öküz işinden kelli yanıyoruz; ötesi, gelecek olan yüzbaşının ne yapacağı bilinmez pek, ardını arkasını sen düşün. Bilirsin ki dindardır, din kitabını süngülediğin de kulağına bir giderse eh, gayri ölümlerden ölüm beğen."

Onbaşı bütün telâş, atıldı:

"Benim süngülediğimi de söylerler mi aman ağam, söylerse essah ki bittim. Lakin kabahat Başefendide değil mi, ha öyle değil mi? 'Süngüle Hüseyin Onbaşı' dedi süngüledim, yok desem o kara belâ beni süngületirdi, dahası din kitabı olduğunu bilmiyordum, isyan kitabıdır dediydi bana."

"Orasını bilmem," dedi Şevket müphem müphem gülüp, "yüzbaşı geldiğinde varır huzuruna çıkar, böylece anlatır mısın, anlatırsan inanır da salıverir mi seni, yoksa bir başka çare mi düşünürsün?"

"Aman bir çare, yoksam bittim!"

Tahsildar Cevdet'in kulakları düşmüştü, Rauf Ağa

kırk yıl birden ihtiyarlamış gibiydi, Onbaşı inim inim inliyordu:

"Gayri karakolhaneye dönemem, belkim yüzbaşı gelmiştir ve işe vaziyet etmiştir bile, üstelik Kerami Efenin de dostudur, üstelik dindardır; din kitabı süngülediğim

kulağına gittiyse iflah olmam. Birşey söyleyin ağalar, gurbanlar bir yol buluverin, ne yapmaklığımız' lâzımdır?"

Neden sonra Tahsildar Cevdet bir çare attı ortaya:

"Hiçbirimiz senden iyi durumda değiliz Onbaşı, mızmızı bırak, ne olacaksak birlikte olacağız, anca beraber kanca beraber, beraber başladık beraber bitireceğiz her bir işi. Teslim olduk mu kurtuluş çaresi yoktur, biteriz. Derim ki, hazır ortalık bulaşık iken, seçim gargaşası çıkmış iken, hökümet gendi derdine düşmüş iken vurmalı, çıkmalı dağa. Gayri bizi paklasa paklasa eşkıyalık paklar."

Rauf Ağa hiç yakın gelmedi bu fikre:

"Hay, bu yaşta eşkiyalık ha!" dedi ellerini öne uzatıp, "Olacak şey mi yahu! Çoluk, çocuk; davar, inek meydanlarda mı kalsın? Yokum ağalar, ben bu işte yokum. Lâkin size de gitmen demem. Cezama razıyım, belkim bir af çıkar da paçayı kurtarırım. Hani yakında seçim var ya, seçimin eli kulağında ya hani, Demokratlar kazanırsa mutlak ki af çıkarırlar, ben de kurtulurum."

"Ölme eşeğim ölme," diye alay etti Şevket, "o vakte kadar yeni yüzbaşı iflahını keser, canına okur. Hem seçim olacağı nereden belli sanki? İsmet Paşa öyle kolayından tahtı kaptırır mı, mührü teslim etmeye yanaşır mı? Bakma Amerikanya zoruyla seçime yakın gitmiştir, tahtı verir mi bellersin?"

"Vermez mi?"

"Asla, vermez, 46'da yaptığı gibi bir seçim daha yapar belki, hatırlamıyor musunuz, köyümüz silme Demokrat atüydı, ama silme Halk çıktıydı, sonunda İsmet Paşa yine tahta yan gelip yattıydı, unuttunuz mu?"

Bir sigara sarması mola verdikten sonra devam etti:

"Diyelim verdi, bir iyi demine gelip tahtı verdi diyelim,

Demokratlar da af çıkardılar, iyi ya işte, silahı bırakır yüze ineriz, ettiklerimiz de yanımıza kalır."

"Vakit kaybediyoruz," dedi Tahsildar Cevdet, "Rauf Ağa sende kaç tüfek var."

"İki tüfek, bir lügerim var."

"Hele getir, eşkiyalığa sıvanmadığından işine yaramaz, ücreti mukabili alalım."

Getirdiği tüfeklerle tabancayı okkaladı:

"Pek anlamam ya fena şeylere benzemezler, fişekleri de gelsin hele, fişekleri."

Bir torba da mermi getirdi kucağına koydu.

"Yani kararın karar mı Rauf Ağa, essahtan bizimle gelmiyor musun?"

"Kusura bakılmasın ağalar, dağa çıkmaktansa mapushane damını yeğliyorum gendi hesabıma."

Tilki suratını gererek sırıttı:

"Eh, sen bilirsin. Bari biraz nevale hazırla, baskınlara geçene kadar karnımızı doyuralım."

"Olur, hazırlarım."

Rauf Ağa çıkınca:

"Yani bu adamı bırakacağız mı?" dedi Onbaşı ile Şevket'e. "Bir de dışardaki candarma var."

"Candarmayı gerisin geri gönderelim," dedi Onbaşı, "Rauf Ağa dersen anlatabileceği çok şey var. Benim için hava hoş gerçi, öküz işine fazlaca karışmamışım, lâkin sizi şap gibi yakabilir."

"Dağa çıkmakla peşin yakıyoruz zaten gendimizi. Anlatsa ne olacak, anlatmasa ne olacak? Korucunun anlattıkları yeter de artar bile."

"Öyle deme," diye çıkıştı Cevdet, "hiç deme öyle. Korucu tek gişi, şahitler ikileşirse hepten amanımız kesilir."

"Doğru yahu, düşünememiştim."

Rauf Ağa koca iki çıkını önlerine bıraktı.

"Gayri sizlere uğurola ağalar" dedi.

"Oldu mu ya Rauf Ağa," diye yılıştı Sümüklü Şevket, "bunca hukukumuz vardır, hiç değilse en azından köy çıkışına kadar uğurlamaca yok mu? Orada silah ve nevalenin karşılığını da öderiz."

İstemeye istemeye razı oldu.

"Gidelim öyleyse" dedi.

Bu adamlardan ne kadar erken kurtulabilirse, kendisi için o kadar iyi olacaktı.

Hüseyin Onbaşı jandarma arkadaşına bir kâğıt uzattı.

"Tez elden bunu karakol gumandanına ulaştır, ardımız sıra takviye çıkarsın, biz eşkiya kıstırmaya gidiyoruz."

İnandı çocukcağız. Hemen yola koyuldu.

Ve kafile köy çıkışına geldi dayandı.

"Eee," dedi Rauf Ağa, "vedalaşalım gayri."

Tahsildar Nemrut Cevdet sırıttı:

"Hadi bakalım," dedi Hüseyin Onbaşıya, "sen bu işlerde tecrübelisin."

Ne demek istediğini hemen anladı. Kaldırdığı gibi tüfeğin kara namlusunu, Rauf Ağanın göğsüne yasladı, bastı tetiğe.

"Güle güle Rauf Ağa," dedi, "selametlen."
Arkalarına bakmadan yürüdüler.

* * *

Ertesi gün yeni yüzbaşı karakola geldi.
Gelir gelmez de Seymenler muhtarı Rauf Ağanın katili olayıyla karşılaştı. Başgedikliye göre parasına tamahen kıymışlardı muhtara, böyle vak'alar bölgede sık görülürdü, çoğu da faili meçhul kalırdı. Bir şüpheli üstünde duruluyordu.
"Kim?" diye sordu yüzbaşı.
"Ömer adında bir asker kaçağı efendim."
"Hangi köyden?"
"Seyitköy'den Kerami Efenin oğlu."
Yüzbaşı sıçradı birden, tavana tepti şaşkınca:
"Kerami Efenin Ömer ha! Kaçtı diyorsun. Askerden kaçü diyorsun, kaçtı ve adam vurdu diyorsun."
"Sadece şüpheleniyoruz efendim."
Duyduklarına inanmakta güçlük çekiyordu yüzbaşı, orduya onca saygılı adamın oğlu ordudan kaçsın. Peki ama Kerami Efe ne derdi bu işe?"
"Hemen Kerami Efeyi çağırın buraya, bu hususu kendisiyle görüşmek istiyorum."
Başgedikli suçlu suçlu indirdi gözlerini:
"Sizlere ömür kumandanım, Kerami Efe rahmetlik oldu."
Gencecik yüzbaşının al yanaklarındaki kan birden çekildi, göz bebekleri buğu tuttu, kaskatı bir sesle:
"Nasıl?" dedi.
Hayri Bey işine geldiği gibi anlattı olayı. Konuşurken devamlı gözlerini kaçırması, suçlu suçlu kıvranması yüzbaşıyı şüphelendirmişti. Ama belli etmedi. Bu işin üstünde duracaktı. Şimdilik Seyitköy'ün muhtarı kimse onunla görüşmek istediğini söyledi. Başgedikli kıpkırmızı oldu.

"Jandarma çıkarıp çağırtayım efendim," dedi, "gelsin."
Yüzbaşı şüphe sağanağına tutulmuştu. Başgediklinin kızanp bozarmasından birşeylerin döndüğünü seziyor, fakat ne olduğunu kestiremiyordu. Kalktı ayağa:
"Dur bakalım," dedi, "bizzat gideceğim."
Başgedikli cipi hazırlamak için önden çıktı, Yüzbaşı da çıkmak üzereyken, kapı vuruldu. Hüseyin Onbaşının süngülediği kitabı kimseye sezdirmeden saklayan jandarma eri girdi odaya. Gözyaşlarını sala sala kitabı Yüzbaşının masasına bıraktı.
"Nedir bu?" diye sordu Yüzbaşı.
Görür görmez tanımıştı oysa, bir vakitler Kerami Efe ile birlikte okudukları kitaptı. Her kelimesinde bir gerçek,

her satırında bir hikmet taşıyan kitap. Eline aldı, gözleriyle sardı sarmaladı ve orta yerindeki hoyrat deliği farketti. Boğulacak gibi oldu.

"Nedir dedim?"

"Bir din kitabıdır kumandanım, üstündeki yara ise bir süngü yarasıdır, Başgediklinin emriyle Hüseyin Onbaşı indirmiştir darbeyi. Kerami Efe de dayanamamış atılmıştır ve Başgediklinin kurşununa gelmiştir."

Nefesi daraldı, göğsüne bastırdı kitabı, çöktü koltuğuna:

"Anlat!" diye soludu, "Herşeyi anlat."

Yarım saat kadar başbaşa konuştular. Yüzbaşı çeneleri kenet kenet odasından dışarı çıktı. Gözlerinde lâvların yakıcılığı vardı. Ne olduğunu anlamasına fırsat bırakmadan, Hayri Beyi nezarete soktu, başına da bir nöbetçi dikti, yanma iki jandarma alarak cipe atladı.

"Sür," dedi şoföre, "Seymenler Köyüne sür."

Rauf Ağanın karısını buldu, konuştu.

"Odada bir sürü lafladıktan sonra tüfekleri aldılar" dedi kadın, "kocam erzak tedariği yaptırdı bana, ne var ne yok çıkınlattı, onu da yanlarına aldılar ve hep birlikte gittiler. Bu işi onlar yaptı. O Nemrut, o Sümüklü, bir de Onbaşı denen kepaze yaptı. Birlik olup yiğidime kıydılar. Kıyılsınlar da dilim dilim olsunlar inşaallah."

Oradan Seyitköy'e geçti, eskiden tanıdığı Süleyman Dayıyı çekti bir köşeye, bütün bildiklerini anlatmasını istedi.

İç çekti Süleyman Dayı:

"Anlatmaklan bitecek gibi mi hay Yüzbaşı oğlum, zulmün bu kertesini biz işgalde bile yaşamamışız dersem anlarsın gerisini. İnan olsun ki yaşamamışız. Ettiler edebildiklerini, bir tamam ve bir tekmil ettiler. Ümidimiz gayri Demokratlara kaldı, gelirlerse belki düzelir diye bütün köy, bütün köylü beklemede; canımız hukukumuzda beklemedeyiz Yüzbaşı oğlum."

Bir bir herşeyi dökmesini istedi Yüzbaşı, Süleyman Dayı da döktü ki döktü, bütün bildiklerini sıraladı.

"Böyle iken böyle" dedi sustu neden sonra.

"Şu yiğit Ömer'i de anlatsana."

"Ha, o da var ya, unutmuşum. Dün geldi kaveye, gözlerimizin önünde Korucu Rıfat'ı bülbül gibi öttürdü. Meğer ne dümenler dönermiş de haberimiz yokmuş. Meğer öşürdür, vergi borcudur diyerekten ahırlardan çıkarılan öküzler, inekler bu mendeburların kursağına inermiş."

"Korucu mu söyledi bunları?"

"He ya, zora geldikte o eşşek başı söyledi, inanmazsan Dursun'a sor, Şeydi Ali'ye sor, ne bileyim kime sorarsan

sor. Dün o saat kavede bulunanların tekmili duymuştur."

"Korucuya ne yaptınız peki?"
"Ne yapılır? Asalım keselim diyen olduysa da kimse kılma dokunmadı. Gün akşama kavuşmaya durduğundan şehre de götüremedik. Kapadık Kızan Mustafa'nın ahırına, başına da Mollaların Kemal'i diktik. Madem geldin, al götür onu başımızdan ve gayri Kızan Mustafa'yı da selbes bırak."
"Ömer nerede şimdi, Ömer?"
Süleyman Dayı dağlardan yana dikti başını:
"Oralardadır herhal," dedi iç çekti, "fıkaralara rahat huzur verilmedi, burada verilmeyeni dağlarda arıyor o, ne günlere kaldık ya Rabbim!"
Ayrıldı oradan, korucuyu yanına alıp cipe atladı. Götürdü, tıktı nezarete. Eğleşmedi, doğruca savcıya uğrayıp bir kâğıt aldı, oradan mapushaneye gitti, Kızan Mustafa'yı buldu.
"Ömer'i kurtarsan kurtarsan sen kurtarırsın Kızan Mustafa," diye başladı, "askerden kaçmış eşkiyalığa bulaşmış. Rauf Ağa cinayetini de sırtına atmaya çabalarlar. Kurtarsan kurtarsan sen kurtarırsın Kızan Mustafa, dağların eski kurdusun. Kerami Efeyle dostluğun var, git Ömer'i bul. Seni tanırım, bütün dağları avucunun içi gibi bilirsin, istersen mutlaka bulursun Ömer'i, bulur da kurtarırsın. Savcı beyden izin aldım sana, bir de tüfek vereceğim eline, vur git dağlara, Ömer'i bul, adaletin noksansız yerine gelmesine yardımcı ol. Bir deliliğe bulaşmadan önüne geç. Ardı sıra çıkanlar var. Sümüklü Şevket, Tahsildar, bir de karakol kaçağı Onbaşı. Onlara kısılırsa Ömer, aman vermezler. Hadi göreyim yiğit Mustafa, baba dostluğunu ispat et, hadi göreyim."

Hiç konuşmadan Yüzbaşıyı dinledi, sonra uzattığı mavzeri aldı, kütüklüğü sardı beline.
"Sağlıkla kal," dedi gülümseyerek. "Yüzbaşım, merağınız olmasın, öküzün boynuzuna girse evelallah bulacağım yiğit Ömer'i, babasına ettikleri gancıklığı ona edemeyecekler, gönlünüzü ferah tutun."
El sıkışıp ayrıldılar.
Kızan Mustafa vurdu dereboyuna doğru, kestirmeden.

yedinci bolum
Dereboyu kuytusunda akşam vakti iki gölge karşılaşınca aynı anda tüfeğe davrandılar.
"Yakarım!" dedi biri.
"Kıpırdama ha!" dedi öbürü.
Öyle kaldılar birbirine bakaraktan, tetiğe bir türlü par-

makları gitmedi, kıyamadılar.

Sonra sonra basılma korkusu yavaştan dağıldı, endişeli bekleyiş son buldu, mantıkla hafıza kolkola girdi.

"Vay be Mustafa, sen Kızan Mustafa Ağam değil misin?"

"Vay be Ömer, Kerami Efemin oğlu, vay!"

Birbirlerini kucakladılar, sıkı sıkıya.

"Askerliği yaktığını duydum da Ömer, inanamadım, yapmaz dedim gendi gendime, yapmamalı dedim. İnşaallah tezkeredir bu Ömer, yeğenim, inşaallah söylenenler doğru değildir ha."

"Ne söylendi ki Mustafa Ağam?"

"Kaçmışsın, babamın ahini yere komam diyerekten kaçmışsın, eşkıyalığa sıvanmışsın dendi."

Boynunu büktü Ömer, tüfeğinin tipçiğini yere dayadı, abandı üstüne:

"Zorlu yemin içmişim Kızan Mustafa Ağam, herbir dediğini yapayım, bu hususta varma üstüme, yeminimi ölsem bozamam. Anama bilem sözüm var, mektuplan herbir şeyi baştan sona anlattığında beynim karıncalandı. Mustafa Ağam, baştan doruğa dondum ve dedim ki, anama çevirdiğim mektupta, anam dedim, her kim babama gadretti ise söke söke ödeteceğim dedim, ödetmezsem dedim ak pak sütün bana haram olsun, dedim."

Kızan Mustafa, Ömer'in koluna girdi. Bu yoldan onu çeviremeyeceğini lâhzadan anlamıştı. Şimdi tutup Yüzbaşıyla anlaştım, seni korumaya çıktım dese koruyuculuğunu kabullenmezdi. "Mapushaneden kaçmış gibi yapmalı," diye geçirdi içinden, "böylece itimadını kazanmalı ve bir deliliğe sıvandığında önünü almalı, başkaca çare yok."

"Seni kınayanın alnını karışlarım Ömer yeğenim, alnını karışlarım bilmiş ol! Bunlar bana da gadrettiler bildin mi? Belkim anlatmışlardır."

"He, korucuyu konuşturdum."

"Mazlumdum, altında kalır ezilir diyerekten işlemediğim azîm bir günahı sırtıma yıktılar, zorlu iftiraya tuttular beni, dama tıktılar. Dayanılası değil yeğen Ömer, önce falaka, böğürte böğürte dayakladılar, ardından dama tıktılar. Kaçtım Ömer, en sonunda dayanamadım kaçtun, baba dostum, şimdi de gördüğün gibi işte..."

"Yoksa?" dedi Ömer şaşkınca, "Sen de mi Kızan Ağam?"

"Ya," dedi Kızan Mustafa mahzun mahzun, "eşkiyalığa

sıvandık. Allah bilir ya eşkiyalık kötü, devlete âsi olmak insanı ündurmaz, velâkin keyfemâyeşa olmuyor ki, zorlu-

yorlar. Can kurtarma derdine veya intikam alma belâsına
dağda soluklanıyor insan. Yoksa keyfe olur mu? Sen şim-
di keyfine mi bitti bitecek askerliği yakaraktan tüfeği
omuzlamışsın?"

"Keyif ne demek Kızan Ağam, hiç keyifle olacak iş mi-
dir bu iş?"

"Benim de demem o ya zaten, keyfe olacak iş değil.
Zorluyorlar, zorlanan kedi ne yapar; adamın gözüne da-
lar, benimkisi de seninkisi de o hesap yiğit Ömer, bizi zo-
ra getirdiler, darlattılar. Oysa nelere katlandıydık değil
mi? Elde avuçta olmadığı halde ver dendi, vergi istendi;
yol vergisi, arazi vergisi, hayvan vergisi meyve vergisi; ak-
lına ne gelirse, verdik. Avropalılaşma dümeniyle halkevle-
rine tıktılar, tıkıldık. Sıbyan okutmayı yasakladılar, yut-
tuk. Bir gün iftira çamuruna bulayıp dama atmasalardı
sabır taşının çatlamasına aldırmadan sabrederdim gendi
hesabıma; bir bildikleri vardır derdim, benim köylü ka-
fam almasa da mutlaka okumuş yazmış hökümat adam-
larının bir bildikleri vardır derdim, karışmazdım. Kısmet
böyle imiş dostumun oğlu, kısmet denince akan sular du-
rur öyle değil mi? Yürüyelim Ömer, buralarda fazla eğleş-
mek eyi değildir, bildin mi Rauf Ağayı gebertmişler. Sey-
menler'in muhtarıydı hani, bildin mi?"

"Bildim, bilinmez mi?"

"Zımbalamışlar alnının ortalığından. Kim dersen Başe-
fendiye göre sen yapmışsın işi."

Hopladı Ömer:

"Ne?"

"Celallenme hemen, Başefendinin gamı kasaveti suçu

senin sırtına yıkıp sıyrılmak. Çünkü o işi kimin yaptığını
çok eyi biliyor."

"Kim?"

"Sümüklü zibidisiyle arkadaşları tabiî. Yüzbaşı dedi
ki..."

Sustu birden, Yüzbaşıdan bahsetmeyecekti sözde, ağ-
zından kaçırdığı için pişman oldu, te'vile çalıştı.

"Yüzbaşı gelmiş de karakolhaneye, gencecik, insan
evlâdı. Rahmetli babanın da kadim arkadaşı. Hatırlaya-
caksın, hani birlikte oturur kitap okurlardı, hani nama-
zında niyazında bir üsteğmen vardı, sürmüşlerdi evvelen,
ama işini yaptı,- üstelik de yüzbaşı oldu geldi. Gelmiş ya-
ni, gardiyanlardan biri anlattıydı, dermiş ki karakolu dü-
zene koyacağım, haklıyı haksızı ayıracağım dermiş. Koru-
cuyu da almış içeri dediler, eline sağlık Ömer yeğenim,
korucuyu bülbül gibi öttürmüşsün, her melaneti ortaya
döktürmüşsün."

"Peki, öküz işi anlaşıldığına göre niye kaçtın?"

Ne cevap verecekti? Vakit kazanmak için öksürüğe vurdu. Öksürürken de düşündü. Vereceği cevabı bulunca rahatladı, güldü:

"Sigaradan meret," dedi, "iki sene kadar oldu boşladığımız, amma o boşlamıyor, arada sırada öksürüğe tutuyor hâlâ. Sen ne dediydin, niye kaçtığımı sorduydun öyle mi? Yiğit Ömer, seni asker ocağından koparan şey beni de mapushane damından kopardı işte, intikam sevdasına yakalandık. Neden dersen candarmanın, Şevket sümüklüsünü yakalayabileceğine inancım yoktur. Üstelik de biliyor musun, korucunun içeri tıkıldğmı kaçtıktan sonra öğrendim, Çoban Rüstem'e rastladım da yolda, o anlattı. İyi öttürmüşsün, gayri paçayı kurtaramazmış, aferin sa-

na, çok sağol yiğit Ömer. Üzgünüm yine de, efelikten eşkıyalığa düşüş ne belâ demekteyim için için."

Dağlara dikti elini, geniş bir daire çizdi:

"Rahmetli efe babanla buraları karış karış gezmişiz vaktiyle, avucumu tanıdığım kadar tanırım dağlan. Acemi eşkiyanın sığınabileceği yerleri de bilirim, ustasının sığınabileceği kuytuları da; şimdi seni öyle bir yere götüreceğim ki, memleketin bütün candarması birleşse gelse ve yıllarca dağı taşı arasa yine bulamaz."

Bir saat kadar yürüdüler. Kızan Mustafa durmadan konuşuyor, Ömer'i kötü düşüncelerden koparıp almaya çalışıyordu. Aklına ne geldiyse anlattı. Ömer ya hep sustu, yahut "he" demekle yetindi. Kızan Mustafa, Ömer'i düşüncelerinden koparamadığını anladı. Durdu yol ortasında, döndü, baktı ay ışığında Ömer'in altın suyuna banmış gibi parlayan yüzüne, iç çekti:

"Bırak dertlenmeyi yeğen, ölenle ölünmez ki. Ölüneydi, inanolsun babanın yerine bin kere ölmüştüm çoktan, unutmaya çalış, eyisi mi unutmaya çalış."

Ömer, yangın yerinde çıplak ayakla gezinir gibi buruşuk buruşuk soluklandı:

"Unutmak elde mi Kızan Mustafa Ağam," dedi, "nasıl unutmalı? Baba bu, hele de benim babam gibisini kolayından unutmak olur mu? Ne zaman unutabilirim diyeyim mi? Ne zaman ki o Sümüklüyü iki kaşının arasından zımbalayacağım, Onbaşıyı zımbalayacağım ve Başefendiyi; herşey Başefendinin marifeti imiş Kızan Ağam, karakolhaneyi ticarethaneye çeviren o imiş, dahası ne uğruna bilmem ama, galiba yukarıya yaranma uğruna can alıcılık yapan da o imiş. Hele Şevket'i bir bulayım da, üstyanı

kolaydır, kara namluyu gırtlağına gömdüğüm an, şakımaya başlar nasılsa."

Yumruğunu elinin ayasına patlatü:

"İki kaşının ortasından mıhlamazsam bana da Kerami Efenin oğlu demesinler. Nasılsa kaybedecek bir şeyim yoktur. Anam dedemle bile gitmiştir, kardaşımı beraber götürmüştür; eh, gayri ben ölsem de olur, kalsam da olur."

Kin soluyordu sivri sivri, Kızan Mustafa'yı bile sokmuştu:'

"Bu ateşi iyi bilirim," dedi, "lâkin sabır yine de esastır Ömer yeğenim. Diyelim ki sümüklüyü iki kaşının ortasından zımbaladın, diyelim ki diğerlerini de, kin ateşin söndü, ondan gerisi başka bir ateşin başıdır ki, cehennem ateşinden kalır yanı yoktur. Yanarsın Ömer, ömrün bulan yanarsın. Dedim ya, insan evlâdı bir Yüzbaşı gelmiş, babanın da birinci arkadaşı, bulur Sümüklü takımının gırtlağına çöreklenir. Cezası neyse verirler. Sen de kıyıda durur intikamının adalet eliyle almışını seyredersin."

"Alınır mı?"

"Hem de zorlusundan, devlet adına vergi toplama dümeniyle hayvanlara el koyup satmanın suçu azimdir, üstelik işin içinde Rauf Ağanın katli var, anlayacağın öyle kolaylıklan salmazlar bunları, en azından..."

Düşündü, mapushanede yatmanın ne demek olduğunu bildiği için, kendince bir ceza biçti:

"Şöyle böyle bir yirmi beş yıl yatarlar, ölürler belle."

Ömer hayretle başını dikti:

"Babam yirmi yıl sonra, hattâ elli yıl sonra dirilip tekrar yanımıza döner mi dersin Kızan Mustafa Ağam?"

"Elli yıl bile az ha sence?"

"Yüz yıl desen yine az! Babamı öldürdüler, onların mapushane damına tıkılmaları babamı diriltmez ki, eh, diriltmeyince de bunları babamın yanma göndermekliğim lâzım; bunu bilirim, bunu söylerim."

"İyiden iyi yerleştirdin ha kafana!"

"Çekiçle çakaraktan, bir daha sökülmeyesine, öyle çaktım. Sen istersen yüze in Kızan Ağam, ineyim mi dersen in derim, bana gelince zaten yandım, askerlikten kaçmakla bittim zaten, bir bittikten sonra ikinci bir bitiş yok ki, neyi bekleyim, neyi umayım?"

Eliyle yardı mehtabı:

"Neyi ha!" dedi, bitirdi.

"Bunca mı yanıksın?"

"Öyle..."

Bir süre daha gittiler. Kızan Mustafa ayrı şeyler düşündü, Ömer ayrı şeyler. Ama düşünceleri bir yere geldi, yığıldı; yol tıkandı sanki, ileriye götüremeyince birbirlerinden habersiz iç çektiler ve aynı soruyu beyinlerinin kıvrımlarına taktılar:

"Peki şimdi ne yapacağız?"

Kızan Mustafa sessiz sorusuna yüksek sesle cevap verdi:

"Şurada bildiğim bir kuytu olacak," dedi yolun sağını işaretleyerek, "iyidir, düşman gözlerden bizi saklar. Torbamda nevale de var, oturur yeriz. Yarına Allah Kerim."

Çalıların arasında iyice gözden saklı mağarayı eliyle koymuş gibi buldu, gülümsedi:

"Yıllar geçti, ama unutmamışım. Unutmak da ne sanki, dünmüş gibi hatırımda herşey. Mağaranın rutubetini aynı tazelikte iliklerimde duyuyorum. Hay gidi, yaşlı bir

zeybek vardı aramızda, Koca Kerem derdik, pireyi gözünden mıhlayan yaman bir atıcı; rutubet fena dokunurdu," başlardı her gelişinde tir tir titremeye, 'Hey büyük Rabbim,' derdi, 'gâvur kurşunu beni öldüremez de, şu rutubet bitirecek.' Sıtması vardı fukaranın dalağı nah şu kaya gibi şişerdi. Dediği oldu, gâvur kurşunuyla gitmedi hakikat, sıtmadan, rutubetten gitti. Allah gani gani rahmet eylesin."

Bir koca ateş yaktılar. Başına çömelip kuru ekmeğe köy peynirini kaük yapülar.

Yemekten sonra Kızan Mustafa:

"Biliyor musun yeğen," dedi, "çok tuhafıma gidiyor. Şu halimizi söylemekteyim, ne umduk ne bulduk? Vatanı kurtaralım, hür vatanımızda gönlümüzce yaşayalım dedik, canımızı dişimize taktık, Yunan gâvuruyla vuruştuk. Lâkin inanır mısın, bir gün olsun gönlümüzce yaşayamadık. Ne bileyim, herşey birden tersine döndü, her sabah uyandığımda çok defa gendi gendime sormuşumdur: 'Len Kızan Mustafa, burası neresi, bil bakalım neresi?' Hoca hocalıktan çıkmış, elif-be yok, ezan dersen ezandan gayri herşeye benzemekte, şu karşı köyde bir yatır var bilirsin, köylü şefaat diler, dara geldikte, olur yahut olmaz bilemem orasını, tuttular kapattılar. Türbe ziyareti yasak! Hiç "yasak olur mu, olursa niçin olur? Cevap vereni bulamazsın. Yasak dendi mi yakın gitmece yok. Gidersen yandın bil. İlk duyduğumda bir şaşma şaştım, bir apışma apıştım, 'Yanlışlığın var emmioğlu,' dedim, yasak haberini getirene, 'hiç yatıra varıp şefaat dilemek, bir Elhamdü hibe etmek yasak olur mu, kime ne kötülüğü görülmüştür ki?' Güldü, 'Ya Kazasker Ağa Camiinin kime kötülüğü görülmüş ki?' dedi, 'Önce minaresini yıktılar, ardından depo yaptılar. Ya İstanbul'daki Ayasofya Camiinin ne kötü-

lüğü görülmüştü ki, Fatih Mehmed Sultanımızın vasiyetine rağmen camilikten çıkardılar.' Doğru sözün nesine ne demeli yeğen, sustum kaldım. Susmaylan kurtulurum sandım. Ne gezer! Bir başka bahane buldular, saldılar so-

payı; vay ki hökümatın öküzünü niye çalmışım? Çalmadım demek para eder mi, neye yarar? Bunlar çalmadığımı benden daha iyi bilmekteler, foyalarını ortaya dökerim diye kuşkulanmaktalar. Tövbeler olsun, korucu ile karşılaşınca şüphelenmeye şüphelendim de bulup çıkaramadım. Babana anlatmayı kurdum sabah açar açmaz, nelerin döndüğünü bulup çıkarabilir miydi, başlarını belâlara salabilir miydi? Belki, rahmetli baban akıllıydı çokça, her müşkülümü, her derdimi gider danışırdım, teey kızanlık günlerinden kalma bir alışkanlıkla; öküz meselesini de danışacaktım, yol yordam, usul erkân soracaktım, bırakmadılar, sabahın köründe yüklendiler kapıma..."

Birden sustu, ellerini kulaklarının arkasına kepçe gibi tutarak:

"Duydun mu sen de?"

"Yoo, ses felan mı?"

Dikkatle etrafı dinlediği için cevap vermedi. Sonra ellerini kulaklarının arkasından çekti aldı, acımsı bir gülüşle:

"Tetikte olacaksın" diye konuştu, "dağ adamıysan dâima tetikte olacaksın, bir hışırtı duyar gibi oldum demin, it olur, tilki olur, kuş olur; bir aksilik insan da olur, dost yahut düşman; vaktinde ayıracaksın, gelen dost mudur düşman mıdır, vaktinde ayıramadın mı yaşayamazsın."

"Öyle," dedi Ömer tasdik ederek, "yaşayamazsın."

Kızan Mustafa ateşe birkaç odun sürdü, yalımlar yüzünde kıvraklandı, mağaranın girintili çıkıntılı duvarla-

rmda yalpalandı ordan, Kızan Mustafa her oyuğa tanıdık bir yüzle bakar gibi biraz hasret, biraz kasavetle baktı bir zaman.

"Yatsak mı Ömer, olmaz işin uyku gelir hakkından, en iyisi yatalım. Hele sabah olsun hayrolsun, bakarsın köyden iyi bir haber erişmiş, bakarsın Nemrut'la Sümüklü gebertilmiş."

"Onbaşı da var."

"Ya, unutmuşum. Belli olur mu, bakarsın topunu yakalamışlar, her bi melanetlerini söyletmişler, bize de haber salmışlar; 'Gelin, gayri dağlarda kalmaklığm lüzumu yoktur' diyerekten."

"Döner gider miyiz?"

Kızan Mustafa ateşin yalımlarında Ömer'i dikkatlice süzdü, sesindeki yanıklık kararlılığının işareti olacaktı. Yoklaya yoklaya:

"Bilinmez ki," dedi, "şimdiden bilinmez. Bu Yüzbaşıyı eski tanımışlardanım. Canım sen de tanırsın, babanla..."

"Evet" dedi kesti sözünü Ömer.

"İyi ya işte, tam tamına ordumuza lâyık bir asker ki, haklıya hakkını, haksıza cezasını vermekte usta. Böyle olunca, haber de salınca, dönmek lâzım gelmez mi sence? Babana gadredenler cezalanınca intikamın alınmış olmaz mı?"

"Olmaz," dedi Ömer hırçınlaşarak, "hökümat alsa alsa çalman öküzlerin intikamını alır, benimkisi bambaşka. Şu askeriye tüfeğinin namlusuna bağlı kinim, babamın kanını yere komam ben, andım var, yemin içmişim."

"Kinin en zorlusunu yüreğine doldurmuşsun yiğit Ömer, şu ateşin közünden beter kavurur, bilirim."

"Bilirsin de daha ne demeye üstüme gelirsin Kızan Ağam? Gurban olduğum zorlama beni, onlara kıyamaz-

sam inan gendime kıyarım. İstersen dön geri, çık Yüzbaşıya, bir hatadır ettim de, bilmedim de, madem ki halden anlayan biridir, madem ki insan evlâdıdır ve eski tanımışlardandır, hâlinden anlayacak mutlaka, var git sen."

Kızan Mustafa başını iki yana salladı, ateşin yalımları bir o yüzünde gezindi bir bu yüzünde; sonra duruldu:

"Bırakmaca yok," dedi tuhaf tuhaf gülerek, "ayrılmaca yazmaz kitabımızda. Sen bana babanın yadigârısın. Baban benim öz be öz kardaşım sayılırdı, öyle bellemiştim, intikam almacaksa benimkisi de alınmalı. Gayri uyuyalım, sabah namazından sonra yola düşeriz. Sümüklü Şevketin gidebileceği bütün yerleri biliyorum. Bu dağlarda elimden uçan kurtulsa bile kaçan kurtulmaz, yarın elimle koymuş gibi bulacağım inanolsun. Şimdi uyuyalım."

Kaputlarına sarınıp ateşin kıyısına kıvrıldılar. .

Bir zaman geçti öyle.

Ömer intikam ateşinin ortasında filizlenen hasret tomurcuğunu kırmaya yürek dayandıramadı. Ne zamandır cesaret edip soramadığı şeyi soruverdi birden:

"Cemile, Kızan Ağam, iyi mi?"

Uyumamıştı daha, birinci seslenmede duydu.

"Kahveci Dursun'un Cemile'sini mi demektesin yiğit Ömer?"

Ömer bütün utancını kaputun altına sakladı, boğuk boğuk:

"He" dedi.

"Ondan yana tasan olmasın, seni beklemektedir, gönlünü ferah tut."

Birden rahatladığını hissetti. Yumdu gözlerini.

* * *

Aynı gece...

Seyitköy karanlığın koyuluğuna yaslanmış uyuyordu.

Üç gölge sinsice köye girdi, Fırıldak Osman'ın evine sokuldu. Gölgelerden biri evin kapısını tıkırdattı. Karşılık alamayınca, kısık kısık seslendi:

"Hişt Osman, Fırıldak Osman hişt!"

Uzaktan bir köpek havlaması geldi sadece, evden çıt çıkmadı. Adam kızdı, yumrukladı kapıyı:

"Osman dedim len, geberdin mi?"

Uykulu bir ses:

"Kim var?"

"Elinin körü, Şevket Ağan var kapıda, aç hele."

Fırıldak Osman yataktan çıktı. Söylene söylene kapıya gitti, tam sürgüyü çekerken duraladı. Acaba açmakla iyi mi ediyordu? Omuz silkti. Eşkiya takımı açılmayan kapıları kırmasını bilirdi. İstediklerini zorla yaptırmasını da. İyisi kapıyı açmalı, ne istediklerini öğrenmeli, sonrası için bir karara varmalıydı.

Kapı açılır açılmaz Nemrut Cevdet'in sesi top gibi eşiğe düştü:

"Len Osman, bu ne uykusu koruk herif, hadi gidiyoruz?"

Oldukça şaşırdı, gecenin bir vakti yataktan kalkıp nereye gidilebilirdi? Ne söyleyeceğini kestiremedi.

"Bakma len," diye aksileşti Onbaşı, "gidiyoruz denince bakınmak lâzım gelmez, hemen hazırlanıp tüfeği omuzlayarak öne düşmek lâzım gelir. Hadi yallah!"

Tüfeğin kara namlusunu da Osman'ın göğsüne iyice yaslamıştı, sözlerinden çok bu hareketi tesir etti.

"Can baş üstüne," dedi Osman, "gidelim, velâkin bende tüfek müfek araman. Vaktiyle satıp kuru ekmeğimize katık ettik."

Tüfeği olmayınca salıverirler diye düşünmüştü. Ama düşündüğü olmadı.

"Bizde fazladan bir tüfek var," dedi Şevket, "sallanma da hazırlan, düş önümüze."

Çaresiz giyindi. Düştü önlerine. Yolda;

"Nereye ağalar?" diye sordu.

"Önce Çakır'ın Memiş'e," dedi Şevket, "ne kadar kalabalıklaşırsak o kadar iyidir. Memiş'le bile beş ediyoruz. Eh, bu kadan da yeter."

Fırıldak Osman fena kısmıştı. Düşünüyordu, ama kurtuluş yolunu bulamıyordu. Vaktiyle bu adamlarla birlik ettiği için kendini lanetledi. Artık çok geçti. Kimse eşkiya olmak isteyip istemediğini sormamıştı bile, düş önümüze denmiş, eline bir tüfek tutuşturulmuştu. İtiraza yeltense Onbaşının göğsüne yasladığı namlu havlanmaya durur, saniyesinde canını öte dünyaya götürürdü.

"Ne yapmaya gidiyoruz?" dedi ürkek ürkek.

Onbaşı kısık bir kahkaha salıverdi, Şevket'e:

"Ha Şevket Ağam, ne sormakta seninki duyar mısın?"
"Duydum," diye karşılık verdi Şevket, "anlatıver sevabına."
"Anlatayım, eşkiya kısmı ne yapmaya gider akılsız Osman, elbette ki basmaya gider, nevale düzmek için basması lâzım geldiğinden basar, anladın mı? Basmışken de zorlu basar, hem intikam derdine, hem kârına, anladın mı?"
"He ya," dedi Osman; pek birşey anlayamamıştı oysa.
Dayandılar Memiş'in kapısına. Kapıya çıkmakta fazla gecikmedi. Zaten uyumuyordu. Bir kere uykusu çözülmüş, çözülmesiyle de sanki dünyanın bütün dertleri başına üşüşmüştü.
"Hayırdır," dedi çıkar çıkmaz, karanlığın gerisindeki

yüzleri seçmeye çalışarak, "Şevket Ağam sen misin, hayırdır inşaallah."
"Hayır, şer," diye aksilendi Şevket, "giyin ve düzül bakalım önümüze."
"Ne olacak ki?"
"Elinin körü olacak, düzül dedik a! Çene yarıştırıp durma öyle, giyin, tüfeğin varsa al gel. Yoksa katık belâsına Osman gibi okuttun mu ha, tüfeğini diyorum, sattın mı?"
"Cık," etti. "Velâkin düşünmüyor değildim, yeni Yüzbaşı bu akşam adam saldı köye, herkes tüfeğini karakolhaneye teslim etsin diye, ayrıca bundan böyle kimsenin öküzü möküzü ahırından çıkarılmayacak, damından kiremit alınmayacak diye."
Giyindi döndü hemen, tüfeğini çaprazlama omuzuna asmıştı.
"Nasıl öküzü möküzü çıkarılmazmış bakalım," diye kızdı Tahsildar Cevdet, "öküz çıkarmamak elinde mi sanki? Hükümet ne bulursanız onu alın diye buyurmuş, yüzbaşıdır diye emre uymayacak mı? Angara'nm kanununu değiştirmek bir yüzbaşıya mı kalmıştır?"
"Bilmem ki," dedi Memiş, "onun orasını bilmem, şimdi nereye gitmekteyiz?"
Şevket dişlerini vurdu:
"Süleyman Dayı ile vaktiyle bir hesabımız vardı da... Gitmişken Kahveci Dursun'a uğramamış hiç-olmaz."
Sözün gerisini sırıtığına gömdü, sustu.
Horozlar koro halinde geceyarısı ötüşüne durmuşlardı.

SEKİZİNCİ BOLUM

"Cemile mi?" dedi Kahveci Dursun nefes nefese, "Süleyman Dayının samanlığıyla evi tutuşunca, köylü dediğin koptuk, boşaldık yangın yerine düştük, düşmez olay-

dık! Evleri boşaltmakmış niyetleri belli, daldılar, kocakarıya bir dipçik yerleştirdiler, can kızım Cemile'yi alıp gittiler."

Soluk almak için durunca, Kızan Mustafa diş çakıp, göz beleyerekten:

"Vay namussuz ırz düşmanları" dedi.

Ömer dudaklarını ısırmaya ara verdi:

"Cemile'yi ha, kaçırdılar öyle mi? O Sümüklü ile Nemrut ortaklaşa kaçırdılar, belkim Onbaşı da yanlarında, onlar ha! Cemile'yi!"

Daldı askerlik öncesi günlerine. Mazi kuyusundan kova kova hatıra çekmeye davrandı.

Cemile'ye gönlü akmıştı ki, ne akış. Yaş yirmiye gelip apar topar askere çağrılmasaydı şimdi çoktan evlenmiş olurlardı. "Oğlum askere gidiyor" dediğinde Cemile'nin bakışlarında nasıl nemlikler oynaştığını, nasıl birden kolu kanadı kırılır gibi olduğunu annesi anlatmıştı, "Dilersen nişanlayalım" demişti. Kendisi bunu istememişti. "Gidişin geri gelmeyişi de var, el kızını ardımızdan ağlatmayalım" demişti anasına.

Dursun'un sesine toparlandı, yanık yanık anlatıyordu:

"Sizi aramadığım yer kalmadı, Süleyman Dayı eskiden saklandığınız her bi yeri tarif etti etmesine, yine de buluncaya kadar akla karayı seçtim. Candarma işe vaziyet etmiş, velâkin onların bulmalarından ümitli değilim uşaklar, candarma milleti bu gibi işleri pek kavi tutmaz, varayım size karışayım, kızımı bulayım, intikamımı da alayım diye vurdum yollara. Orası senin, burası benim, dolana dolana nihayet buldum, buldum Allah'ıma şükür. Şimdi bir lâf edin, Sümüklü'yü kıstırmaya var mısınız?"

"Varız helbet," diye atıldı Ömer. "Bu namussuzluğu yanlarına bırakmak olacak iş mi? Köyü ateşe vermek ne demek, köylüyü soymak, kızlarını dağa kaldırmak ne demek? Tövbeler olsun böyle bir belâyı Yunan gâvuru bile açmış değil başımıza."

Kızan Mustafa güldü, tüfeğinin namlusunu okşaya okşaya:

"Sanki bildin de Yunan gâvurunun yaptıklarını Ömer yeğenim," dedi, "gördün de sanki. Hay, onlar neler yapmışlar neler, anlatmaya dursam ciğerin kopar."

"Görmekten iyi bilirim Kızan Mustafa Ağam, dinleye dinleye büyümüşüm, ninni olmuş bana bilir misin Yunan

mezalimi? Annem ninni yapmıştır, uykum arasında bile

mırıldanmıştır. Böyle rezilliği yapsa yapsa gâvur yapar misaline getirmekteyim."

Elini sallayıp sözlerinin sonunu anlayışına bıraktı.

Laz Dursun;

"Geliyor musunuz?" diye sordu bir daha.

"Evet, dendi ya sana," diye parladı Kızan Mustafa; "Ömer yeğenim geliyoruz dedi ya. Yallah düş bakalım önümüze, dağlara vuralım bir yol, nerede kıstıracağımı iyi bilirim. Bir ara bizimle dağda kalmıştı sümüklü olacak rezil, meğer Yunan gâvuruna gammazlamaya niyetlenmiş de casus gelmiş, .o zamanlar saklandığımız mağaralardan gayrisini bilmez, gezdiğimiz dağlardan gayrisini bilmez; şöyle hem yürüyelim, hem biraz düşüneyim, hatırlamaya çalışayım; göreceksiniz elimle koymuş gibi şak bulacağım adamları. Gerisi tüfeklerin namlularına bağlı artık, inşaallah kızcağıza bir rezillik etmezler, etmeye aman zaman bulamadan kıstırırız. Düşün, hadi, kestirmeden gideceğiz."

* * *

Çiçekler bile suskunluğa gömülmüştü. Bazen uzaktan uzağa bir guguk kuşunun üçerleme ötüşü geliyordu. Biraz sonra o da sustu.

"Bu sessizlik deli divane edecek beni," diye çözüldü Fırıldak Osman, "yahu ne bir rüzgâr hışırtısı, ne bir köpek havlaması. Bunda bir iş olmalı diyorum Çakır'ın Memiş, gün ortasında sessizlik iyi değildir, bir seferinde böyle olmuştu, ardından Yunanlılar İzmir'e girmişlerdi, bir keresinde yine böyle olmuştu, ertesi gün Yunanlılar köye gir-

mislerdi; aynıyla olmuş işleri nakletmedeyim sana, durdun burnunu karıştırıyorsun, yahu dinlesene."

Çakır'ın Memiş lıkır lıkır güldü, parmağını burnunun en derin yerlerine doğru salladı, döndürdü:

"Sen korkmaktasın arkadaş" dedi.

"Ya sen?"

"Doğrusunu istersen ben de, ne zorları vardı geldiler evlerimizden kaldırıp yanlarına aldılar, bir yol sorar değil mi insan: Yahu arkadaş gelmek ister misin?' Töbe olsun hayır derdim. Ne zorum olsun dağa çıkayım, ne zorum arkadaş? Adam vurmacam yok, kız kaçırmacam yok. Tüh, şimdi kızı da sardılar mı başımıza, yandık bil. Laz Dursun ardımıza bir düşme düşer ki, belkim bütün köyü ayaklandırarak düşer, belkim de Kızan Mustafa'yı bulur onunla düşer. İkisi de pireyi gözünden vuran yaman nişancılar. Onlar olmazsa candarmalar olur, bir kıstırma kıstırdılar mı eh, nefes almaya komazlar adamı."

Yine lıkır lıkır güldü.

"Tahsildar Cevdet vaktiyle Cemileyi görmüş ve beğen-

miş, köyü basmışken bir yol onu da kaldırayım demiş. Bir kötülük etmeye durursa şimdi, alimallah çakarım."
Esnedi. Yan gözle de arkadaşına baktı.
"Bana ne," dedi sonra, "niye çakayım, kız benim kızım değil, ne yaparlarsa yapsınlar."
"Yazık be, Seyitköy'ün kızı değil mi?"
"Seyitköy'ün kızı."
"Ama Seyitköylü olmayan Tahsildar Cevdet kaçırıyor."
Azıcık düşündü, kasketini itip başını kaşıdı:
"Essahtan."

"Bu durumda vaziyete göre davranmamız lâzımdır. Kızı bırakmalı. Yok ille zorbalığa sıvanırsa, dersini vermeliyiz. Böylece paçayı da kurtarırız belki, isteğimizle dağa çıkmadık, bizi dahi kaçırdılar deriz ki, doğrusu budur zaten. Onlarla köyde iken işbirliğimiz vardı, vardı ama dağa çıkma pazarlığına kurulmamıştık; mecburi sürüklediler, cebren eşkiya yaptılar. Arkadaş biz şimdi düpe düz eşkıyayız ki, teneşir paklar paklasa paklasa, yahut kusurumuzu tamirin yolunu bulmalıyız."
Sümüklü Şevketle Nemrut Cevdet alargada oturmuş fısıldaşmakta idiler. Bundan istifade Memiş ve Osman bir şeyler tasarlamaya koyulmuşlardı. Onbaşı eskisi Hüseyin nöbet kolluyordu, kızı tıktıkları mağaranın ağzında.
"Yolboyu düşündüm bilir misin?" dedi Çakır'ın Memiş. "Düşündüm taşındım, ama kolay bir kurtuluş çaresi aklıma gelmedi."
"Şimdi geliyor mu?" diye sordu Fırıldak Osman, korkusu daha beter artmış, yüzü balmumu rengine banmıştı. "Geliyorsa aman kurban, deyiver, ne yapmamız icabediyor."
"Davranmamız helbet, yıkalım tüfekleri üzerlerine, 'Len kıpranmayın' diyelim. Kızı alıp savuşalım."
"İnanolsun ikisine de dişim keser, tüfek kullanmakta bizden beter acemi ikisi de, lâkin onbaşı bozması var ya, felâket atıcı, üstelik onlardan açıkta, biz davranınca veriştirir ardımız sıra, kızı kurtaralım derken postu deldiririz. Bak ne yapalım arkadaş, varalım Onbaşıya diyelim ki nöbeti bize bırak diyelim, sen azıcık dinlen diyelim, yutarsa öbür ikisinin yanma gidecektir, o zaman davranırız, olur mu?"

Çakır'ın Memiş sümkürdü, elini pantolonuna sildi:
"Korkuyorum," dedi kızararak, "ama başka çare yok, şimdiye kadar ettiklerimizi de köylüye affettirebiliriz belkim, kızı kurtarırsak sırtımızı sıvazlarlar. Süleyman Dayı öldü mü dersin?"
Gözleri belendi Fırıldak Osman'ın, aynı sahneyi yeni-

den yaşar gibiydi.

Samanlığını ateşe verdikten sonra serenderin dört yanına sipere yatmışlardı. Yangın sarmaya durunca Süleyman Dayı gecelik entariyle kapıya fırlamış, samanlığa doğru delice koşmaya başlamıştı. Bir yandan da acı acı bağırıyordu:

"Yangın vaaaa! Yangın vaaaaaa!"

Önce Sümüklü Şevket ateş etti, ama vuramamıştı besbelli, Süleyman Dayı hâlâ bağırıyor, hâlâ aynı hızla koşuyordu. Bu sefer Tahsildar Cevdet tetiği çekti, o da ıskalayınca, Onbaşı bastı tetiğe, Süleyman Dayı birden durdu, şöyle bir döndü, sonra yere çakıldı.

"İnşaallah ölmemiştir," diye cevap verdi arkadaşının sorusuna, neden sonra, "sevmem adamı, ama ölmesini de istemem."

Kaçmışlardı hemen, ara yollardan köy ortasına vurmuşlardı. Millet hem yangını duymuştu, hem de silâh seslerini. Birbirlerini çağıraraktan yangın yerine seğirtmişlerdi. Laz Dursun yangına gitmemiş olsaydı, kızını zor kaçırırlardı, yine de zor olmuştu ya. Doğrusu yaman kızdı Cemile, erkeklere taş çıkartır şekilde karşı koymuştu; beş kişi zor tutmuşlar, zor kaçırmışlardı. Ellerini ayaklarını bağlamışlar, ağzına da tıkaç koymuşlardı, dağa gelene kadar gık diyememişti.

Fırıldak Osman ağır ağır kalktı, tüfeğini kavradı sıkıca, mekanizmayı yıkıp dolu mu diye baktı, doluydu.

"Kalk," dedi arkadaşına bakmadan, "anca beraber kanca beraber, gidiyoruz Onbaşıya, nöbeti devralacağız."

Onbaşı fazla nazlanmadı. El sarması cigaradan iki ağız dolusu çekerek mağaraya doğru üfürdü, sırıttı:

"Sulanmak yok ha," dedi, Tahsildar Ağam gebertir kör olayım, böyle efendi efendi dineleceksiniz."

Fırıldak Osman kendisine karşı duyduğu nefreti de sesine döküp:

"Yok" dedi.

Onbaşı tahsildarla muhtarın yanına döndü.

İki arkadaş mağaranın girişinde başbaşa kaldılar.

On dakika beraber hiç konuşmadan, hatta bakışmadan beklediler. İkisinin de gözü üç kişilik grupta saplı kalmıştı. Sık kahkaha atıyorlar; arada mağaraya doğru bir işaret çakıp çirkin hareketler yapıyorlardı.

"Pisler," dedi Memiş dayanamayarak, "hemen şimdi o işi yapmazsak ömrüm billah yapamam arkadaş, davran!"

Davrandılar. Yıktılar tüfekleri üzerlerine. Osman sesi yetesiye bağırdı:

"Kıpranmayın!"

Afalladılar bir an, bakmdılar, sonra göz göze geldiler. Nemrut Cevdet:

"Ne var çocuklar," dedi, "eşkiyalık oynamanın sırası mı şimdi. İndirin şu zımbırtıları."

"Zımbırtı değil bu halis tüfektir," diye karşılık verdi Fırıldak Osman, "yetti gayri ettikleriniz be, kancık gibi ardı-

nızdan sürüklediğiniz yetti bizi, davranma Onbaşı, gözün tüfekte, ama hiç niyetin olmasın, bu mesafeden seğirtmem kurşunu, ilk sen geberirsin."

"Yahu," diye aldı sözü Onbaşı, "neyledik ki size yahu, şunun şurası can ciğer arkadaşız yahu, niye ayranınız kabarır?"

Cevabı Memiş yetiştirdi:

"Onun orası seni alâkadar etmez, köyü yakmaya yaktınız, Süleyman Dayıyı vurmaya vurdunuz, peki Cemile kızı niye sardınız başınıza, niye kaldırdınız dağa? Bak Şevket Ağa, sende azıcık köylü gayreti kaldıysa eğer, bu kızı salarsın gider, Seyitköy'ün muhtarlığını yapmışsın, şu Tahsildar domuzu köyün namusuna sataşır da yardımcı olursun, hangi kitapta yeri vardır böylesine bir namussuzluğun?"

"Yanlış belleme," dedi muhtar sözünü kesip, "yanlış belleme aslanım. Bu kızın kılma bile zarar gelmeyecek. Bizim esas hesabımız kızın babasıylan, söylemez miydin 'Bu Laz Dursun iyice azıttı, durmadan aleyhimize verir veriştirir,' diye, 'yola getirmek lâzımdır' diye, söylenmez miydin?"

"Söylemekle..."

"Böyle bir işe getirip bir yol intikam almak vardı Dursun'dan, biz ona yangınız, kızını neyleyelim? Gendisini bulalım derken kız çıktı karşımıza, elimiz boş dönmeyelim diye tuttuk getirdik."

"Getirirken ettiğiniz o çirkin lâflar."

"Ha onlar mı? Bre kuzum amma da alıngansın, lâf etmekle ne lâzım gelir, her erkek az buçuk atar tutar, ille

yapacağından değil, gönlünü avutmaca söyler bunları, hepsi bu. Hadi indirin de tüfekleri..."

Memiş indirecek gibi oldu, olur olmaz da Onbaşı tüfeğini yasladığı yere doğru kaydı çaktırmadan, lâfa tutmak için de;

"Muhtar Ağa haklıdır," dedi, "aynen söylediği gibi olmuştur, kıza zarar gelmeyecek dediyse gelmeyecek, biz lâzım olmadı mı adam vuruculardan, kız kaçırıcılardan değiliz, esas derdimiz..." --

Atıldı. Tüfeği kavradığı gibi bastı tetiğe, dan!

Çakır'm Memiş iki büklüm oldu, tüfek elinden düştü, gözleri büyüdü, akı çıktı.

"Domuz!" dedi yıkılırken.

Onbaşı, Fırıldak Osman'ın şaşmasını fırsat belleyip bir daha tetiğe bastı, dan! Omuzu başından çaktı Osman'ı, fırıldak gibi dönüşüne kahkahalarla güldü. Yere düşünce vardı yanına, dişlerini sıkıp bir tekme salladı.

"Serseri herif! Daha tüfeği tutmasını belleyememiş üstümüze eşkiya kesilir. Ben kıza bakmaya gidiyorum ağalar, piliyi pırtıyı düzün, yallah yola."

"Nereye?" diye sordu Muhtar uykudan uyanır gibi.

"Bilir miyim," dedi Onbaşı aksi aksi, "sen götüreceksin, buraları çok iyi bildiğini söylemiştin, candarma iz sürmeye çıkmışsa, silâh sesini duymuş olabilir."

Sarardılar.

"Ya!"

"Ya'sı bu işte, ben olmasam ikiniz de gebermiştiniz, duâ edin bana, dağ adamlığı öyle öküz değiş tokuşuna benzemez, bundan sonra ne dersem onu yapacağınız anlaşıldı mı? Yan çizmeye kalkarsanız..."

Tüfeğinin namlusunu üzerlerine çevirdi.

"Garışmam" diye bitirdi sözünü.

"Niye ki o gurban olayım," dedi Sümüklü Şevket kalkmaya çabalarken, "sen ben var mıdır aramızda, hepimiz kardaş gibi değil miyiz?"

"Olmaz," diye diretti Onbaşı, "kardaşlık ayrı iş. Bu dağlarda kalacaksak bir reyis lâzım, ne derse yapılmalı, yoksa başıbozukluktan geberir gideriz."

Tahsildar;

"Bir reis intihap edelim madem" diye konuştu çekinerek.

"Hoh," etti Onbaşı. Tüfeği üzerlerinden çekmeden;

"İsmet Paşa intihabından olsun ama," dedi, "gendi gendimi ortaya koydum; başkaca namzet olmadığından, kazandım gurbanlar, öyle değil mi?"

Namluyu hepten yıkmış, mekanizmayı da çekmişti, emniyeti açık öylece tutuyordu tüfeği.

Sümüklü Şevket:

"Ben reyimi verdim, gitti, senden iyisi bu dağ başında değil ya, kocca İzmir'i tarasalar bulunmaz."

"Ya," dedi Cevdet dişlerinin arasından, "şart olsun senden iyisi, Muhtarın dediği gibi, tıpkı, kocca İzmir'de bulunmaz. Ben dahi..."

"Yetti!" diye kesti sözünü Onbaşı, "Arkadan da gözüm vardır bilesiniz, mızıkçılık etmece yok, oldu mu zımbaladım belleyin. Bundan kelli uslu uslu oturmaca da yok, anlaşıldı mı?"

Muhtar:

"Ne yapacağız?"

"Her eşkiyanm yaptığını yapacağız gurban, ev basacaz, köy yakacaz, zengini de fukarayı da soyup sovana çevirecez, bey gibi yaşayacaz işte. Ha, ispiyon da bellemeliyiz köylerde, bugünkü işi yarına bırakma demişler. Kalkın yürüyün!"
"Kız," dedi Cevdet, "o ne olacak?"
Onbaşı kara kara sırıttı:
"Bu gece kalsın hele," dedi "göççek gibi oynatalım, keyfimizi dehleyelim, sonra düşünürüz, belkim salar, belkim vururuz, icabına göre."
"Bu namussuz," dedi içinden Cevdet, "bu rezil, niyeti bozmuş bes belli, kızı yar edeceğe benzemez bana, gendini düşünür, ne ettim de yanıma kattım, ah kafa!"
"Benim derdim bir başkaca," diye sürdürdü Onbaşı, "esas karakolun yeni gumandanıdır ocağımıza incir diken, bir yerde helbet garşıma çıkacak, yemin içmişim zımbalamadan rahat yüzü görmeyecem."
"Doğru düzgün tanımıyorsun bile" dedi Tahsildar Cevdet.
"Tanımak icap etmez, tanıyıp da ne yapacam, ocağıma gaç incir diktiğini mi soracam? Bes belli değel mi? Başgedikliyi mutlaka içeri tıktırır, Başgedikli tıkılınca bize ne yapmak düşer, intikam almak düşer. İşte o gadar. Neysem ne, Tahsildar Cevdet, sen kızı kovuktan al, bağırtayım mağırtayım deme, gözünü patlatırım! Sen de Şevket, gideceğimiz yola düş. Ardından gelecez."
"Peki" dedi Cevdet.
"Olur," dedi Muhtar. "Alacadağ'a varalım."

"Pek pek bir saat," dedi Kızan Mustafa, fikir yürüttü, "ezilen otlar daha doğrulamamışlar. Bir saat, bilemedin iki saat öncesine kadar namussuzlar burada imişler."
İzleri yoklaya yoklaya yürüdü:
"Vay!" dedi durdu.
"Ne oldu?"
"Ne olsun efemin oğlu, Çakır'm Memiş'i zımbalamışlar. Vay be, şuradaki de..."
Yüzü koyun yatıyordu, gitti, çevirdi:
"Tahmin etmiştim zati," dedi, "Fırıldak Osman!"
"Ölmüş mü?" dedi Dursun, burnundan soluyordu.
Kızan Mustafa üstünkörü muayene etti.
"Yok, ölmemiş ama kolu gitmiş. Gayri bu kol hiç bir vakit kolluk yapmaz."
Ömer çömelmiş, Çakır'ın Memiş'in kalbini dinliyordu:
"Bitti," dedi, "askeriyede öğrenmiştim böyle göğüs dinlemeyi, atmıyor."
Laz Dursun tüfeği doğrultmuştu Fırıldak Osman'a.
"Alarga dur bakalım bir yol," dedi Kızan Mustafa'ya,

"şunu bitirmekliğim lâzımdır."
Ömer atıldı, çekti aldı tüfeğini.
"Gurban ağam gendine gel, yüreğinin yangınını anlıyo-
rum, ama bir yaralı herifi öldürmeylen eline geçecek olan
nedir?"
Kanlı gözlerini Ömer'e çevirdi:
"Eyleme Ömer, efenin oğlu etme, kin solumadayım
görmez misin, şunun kanında..."
"Kinini mi söndüreceksin ağam, hiç olur mu? Biz ka-
tilliğe sıvanmadık, biz katilleri vurmaya sıvandık."

"Eyi ya işte, nah katil! Ver tüfeğimi Ömer, ver ki bak
ne hallere koyacağım namussuzu."
Kızan Mustafa münakaşaya hiç karışmadı, meşguldü,
Osman'ın gömleğini yırtmış, yarasını sarıyordu. İşi bitin-
ce Ömer'e döndü:
"Mataranda su olacaktı değil mi?"
Ömer uzattı matarayı, Kızan Mustafa su serpti maraz-
lının yüzüne, alnını ovdu.
"Bari eğleşmeyelim," dedi Laz Dursun, "benim kızımı
götürürler siz umursamazsınız."
"Umursamamak olur mu Dursun Ağam," dedi Ömer,
"senin yürek yangınından bir beteri şuramda, içimde; hiç
umursamamak olur mu? Velâkin 'Gâvur bile olsa yaralı
adamı ölüme bırakıp gitmek yiğitlik kitabında yazmaz' di-
ye belletmişler askeriyede, namusluluk icabatmdandır di-
yerekten, insanlık icabatmdandır diyerek..."
Laz Dursun çimenlerin üstüne çöktü:
"Dünya nasıl değiştiyse askerlik de öyle değişti canına
yandığımın," diye söylendi, "gâvur olsa bile tedavi edilmeli
imiş de, insanlık icabatındanmış da, estek ile köstek. Ee-
eh..."
Yaralı, gözlerini aralamıştı. Bir süre hiç kırpmadan ba-
kışlarını Kızan Mustafa'nın yüzünde tuttu. Sonra:
"Kızan," dedi, "sen misin?"
Kızan Mustafa cevap vermedi.
Anladı kusurunu Fırıldak Osman. Cevap vermemekte
haklıydı. Birkaç ay önce muhtara sığınıp Mustafa'ya gad-
retmişti. Yıllardır kullandığı suyun yolunu değiştirmiş,
kendi tarlasına aktarmıştı. Bu yüzden kavgalaşmışlardı.

Gözlerini başka tarafa yıktı:
"Kızan, çatıştık biz," dedi, "Memiş iyi mi, Memiş?"
Cevap beklemedi bu sefer:
"Çatıştık ya, Memiş'le ben kızı kurtarmayı denedik, bu
işlerin acemisi olduğumuzdan ikimizi de Onbaşı olacak

rezil zımbaladı. Giderlerken Sümüklünün, 'Alacadağ'a' dediğini duydum, sonra bayılmışım."

Tek eliyle yapıştı Mustafa'nın eline:

"Beni burada bırakmayın ha, büyüklük gösterin de olmaz mı, bırakmayın ha. Bırakırsanız bittim, 'Bitersen ne lâzım gelir?' diyeceksin, 'Bir mikrop eksilir köyden' diyeceksin; haklısın. Ama kızı kurtarmaya çalıştım ya, bu yüzden zımbalandım ya, son eyiliğime mukabil bırakmayın buralarda beni, bir eyilik de siz ediverin, bırakmayın ha."

Ömer:

"Şimdi vaktimiz yok," dedi, "alırdık da vaktimiz yok, sabah burada oluruz, korkma bir kol yarasından ölmez insan."

"Korkarım," dedi Fırıldak Osman, "gece yek başıma korkarım ve korkudan ölürüm. Bırakmayın. Yaradan bitmezsem korkudan, korkudan bitmezsem yaradan, ölür giderim inanın ki."

Omuzuna doladı Osman'ın kolunu Kızan Mustafa, kaldırdı. Mağaraya kadar taşıdı, kaputunu yere serdi, uzattı üstüne. Tek kelam etmeden dışarı yürüdü.

"Sağol," dedi Fırıldak Osman, "sağol Mustafa kardaş, burası daha iyice, çok sağol."

Dışarı çıktı.

"Haydin bakalım," dedi arkadaşlarına, "şimdi doğru Alacadağ'a gidiyoruz. Bir buçuk, bilemediniz iki saatlik yol, davranın."

İkindi namazını iki dağın arasında kıvrana kıvrana akan bir ırmak kıyısında kıldılar.

"Ötesi yakın," dedi Kızan Mustafa, "ama yol dik, hem de çalılık. Dikkatli yürümek lâzım."

Laz Dursun sabırsızlanıyordu:

"Yürürüz, bu hırsla Cehenneme olsa yürürüm gendi payıma, lâkin sizi zorlayamam, bana gösterin bulundukları yeri."

"Tamam," dedi sözünü biçti Kızan Mustafa, "mızmızı bıraksan iyi edersin, birlikte gidiyoruz dedik, yola düştük, yürüyün."

Yolda anlattı Alacadağ'ı:

"İyi sığmaktır, suyu da var, buz gibi pınar suyu, içmeklen doyamaz insan. Kayaların ardı siperlenmeye bire bir, kudretten kazılmış siperler diyeyim de iyi anlayın. Vaktiyle Çakırcalı Efe bir tabura karşı vuruştu bu dağda, burnu bile kanamadı. Vaziyet etmelerine bırakmayacağız, aniden tepelerine indik indik, inemedik hava alırız. Kuş gibi avlarlar bizi."

"Hele bir bulalım da" dedi Laz Dursun.

"Senin sabırsızlanmaya hakkın var, ama sabırsızlığı-

nın çerağma hem bizi, hem kızını, hem de gendini yakmaya hakkın yok Dursun Ağa, böyle bilmiş ol; bir taşkınlığa yumulma, ömrün billah yanarsın sonra."

"Korkma Kızan Mustafa, dünün çocuğu değiliz, nerede ne yapılacağını evelallah bilenlerdeniz."

"Öyle de, içinin tütsüsüne kapılmayasm diye söylemekteyim bunları, zamansız bizi farkederlerse kızı gendilerine siper yaparaktan ellerimizi kollarımızı bağlarlar, gözümüzün içine kıkırdaya kıkırdaya çeker giderler, arkalarından tükürmekle kalmz."

"Korkma dedik a Kızan Mustafa, korkma aslanım, ne diyorsan olacak, yeter ki kızı bulalım."

"Buluruz evelallah, hiç tasan olmasın."

Yol, yoldan başka herşeye benziyordu. Yıllar öncesi efeler, candarmalar, Yunanlılar işleye işleye bir patika açmışlardı gerçi, ama o yıllar öncesiydi. Çoktan çalılar sarmış sarmalamış, gözden ırak etmişti. Yürümek hayli zor oluyordu. Umduklarından daha geç vardılar bu yüzden, nerdeyse gün kavuşmuştu.

"Şimdi olabildiğimizce yavaş olacağız," dedi Kızan Mustafa, "tüfekleri de hazır tutacağız. Gözcü mözcü koymuşlarsa, gafil avlanmayalım. Şuralarda bir ağaç olacaktı, hah, orda işte, yirmi beş yıl daha ihtiyarlamış hepsi hepsi, tırmanıp etrafa bir göz atayım, tedbirde kusur caiz değildir. Kerami Efe rahmetli böyle derdi."

Kırk yaşın ötesinde bir adam gibi değil de, yirmilik delikanlı gibi ağaca tırmandı.

"Göz açıp kapayana kadar," dedi Laz Dursun şaşırarak, "bu Kızan Mustafa'da çok iş var daha, çok."

Birazdan aşağı inip yanlarına geldi:

"Tepedeler," diye anlattı, "gündüz gözüyle yanlarına gitmek olmaz, burada bekleyeceğiz, gün kavuşup karanlık zifti çökünce basacağız."

"Aman Kızan, Cemile'yi de gördün mü?"

"Bu mesafeden kadını erkeği nasıl ayırmalı ki Dursun Ağa, gözlerim keskin dediysem, dürbünlü demedim ya. Ama nerde olacak başka, mutlaka ordadır."

Çömeldiler yere, diz dize oturdular.

Laz Dursun sabırsızdı. İkide bir kalkıyor, elleri arkasında yeri tekmeleyerek geziniyor, sonra tekrar oturuyor, ama çok geçmeden yine kalkıyordu.

"Kız evlât babası olmak zordur," dedi Kızan Mustafa, "erkeğin derdi bir ise kızmki bindir, böyle olmadık dertler açar insanın başına, dur da uğraş işin yoksa, dağ dağ gez bulacağım diye, zordur dedik ya!"

Ömer'in yalımlanan gözlerinde bir sır buldu, yakaladı

ustalıkla, gülümsemeye vurdu:
"Dursun'dan bes beter zor seninkisi Ömer yeğenim, nah kafamın tası ki, tas değil mermer demiri, nasıl da unutmuşum."
"Ney unutmuşun?"
"Sevdalı olduğunu, ah tortu beynim, yoğurt tortusu, nasıl da unutmuşum, yanık Ömer dendiydi ya bir zamanlar adına, Kerem misali dillerde gezindiydin ya, ah kafam!"
Hiç seslenmedi Ömer, kalktı, hâlâ gezinen Dursun'un yanına yürüdü.
Kızan Mustafa baktı, baktı arkalarından:
"Bereket sık çalılık," dedi, "ah acemiler ah, ördek gibi avlanırdınız şimdi, ördek gibi."
Güneş ağırdan tepelerin ardına çekti başını, nemli bulutlar dağ başına yığıldı.
"Haydin," dedi gezinip duran arkadaşlarına, "akşamı

kılalım, sonrasında yola düzülmek var, alaca kara ile gittik gittik, j^oksa perişanız. Hava bulutlu, ay çıkmayacağa benziyor, zif karasında da yol bulunmaz."
Koştu Laz Dursun, ardından Ömer. Akşamı kıldılar ve hemen yola çıktılar. Temkinli, dikkatli ve tetikte. Bir yere geldiler, durdular. Kızan Mustafa:
"Hava biraz daha kararsın çok yakmlarındayız."
"İyi ya işte Kızan, basalım!"
"Acele yok Dursun Ağa, söz vermişsin ki acele etmem diyerekten, sözünde dur."
Boynunu büktü.
"İyi madem" dedi, sustu.
On dakika kadar geçti aradan, yine Kızan Mustafa:
"Ateş yaktılar," diye konuştu, "duman kokusu alıyorum."
Ömer takdirkâr bakışlarını ona çevirdi:
"Yamansın Kızan Ağam, yamanın da yamanısın, görmeden ne yapüklarını bilmek zor iş..."
"Zor ya, dağ adamları bilmek mecburiyetinde; her zaman düşman görülmez, bazı bazı sezilir. Rahmetli babandan öğrenmişiz, birazını da Demirci Efe'den."
Tepede bir şavklanma olunca başını dikti:
"Bayağı bir çoban ateşi yaktılar, keyif çatmaya hazırlamyorlardır."
Gerçekten de keyif çatmaya hazırlanıyorlardı. Ateşi yakmışlar, cigaraları tellendirmişler, ateşin etrafına dizilmişlerdi. Cemile bir ağaca bağlıydı. Kin yüklü gözlerle bakıyor, arada gözlerini melale banıp gökyüzüne kaldırıyor,

âdeta nemli bulutların kendisini kurtarmasını bekliyordu.

"Şu kızı getirin baham, göççek oynasın."

Onbaşının bet sesiyle iliklerine kadar ürperdi genç kız; yanma sokulan Sümüklü Şevket'e bir tekme savurdu:

"Utanmaz rezil, arlanmaz köpek, bir de muhtar olacaksın!"

Tam yüzünü hedefleyip tükürdü.

"Alçak herif!"

Hiç aldırmadan iplerini çözdü, debelenmeye durunca bir kolunu tuttu sırtına yapıştırdı.

"Köçek oynayacaksın," dedi sırıtarak, "Onbaşımız istiyor."

Ateşin yanma sürükledi.

"Naz ediyor," dedi Onbaşıya yaranmak için, "oynamam diye naz ediyor. Eh, getirmek benden, oynatmak senden Onbaşım, al hayrını gör."

Üstüne savurdu.

Kızın muvazenesi bozulmuş, az daha ateşe kapaklanıyordu, Tahsildar Cevdet vaktinde fırlayıp yakaladı, birlikte Onbaşının kıyısına yuvarlandılar. Kız silkindi elinden, kendini öteye yuvarladı ve...

Bir anda ortalık karıştı.

Kızan Mustafa tam vaktinde verdi kumandayı:

"Fırlayın!"

Eşkiyalar toparlanamadan sarıldılar.

"Kıpranman!" diye gürledi Kızan Mustafa.

Donup kaldılar.

"Kalkın yavaştan yavaştan, Onbaşı seni iyi tanırım, kahpeliğe bulaşırsan kana da bulaştın belle."

Cemile gözlerine inanamıyordu. Koşup babasının kollarına atılmak istiyordu, ama bir türlü yapamıyordu. Sanki felç olmuştu, eli ayağı tutmuyordu.

"Baba!" diye bağırdı olduğu yerden.

"Kızım," diye karşılık verdi Laz Dursun, "beri gel."

Yavaş yavaş toparlandı. Doğruldu. Yürümesini yeni öğrenen çocuklar gibi önce sarsak adımlar attı babasına doğru. Laz Dursun fırlamak için bir hareket yapınca Kızan Mustafa:

"Kımıldama," dedi çaktı olduğu yere, "fırsat gözlerler zaten, o fırsatı vermeyelim. Kız gendi gelsin."

Bir adım, bir adım daha... ""' -"\

Birden Onbaşı atıldı kızın ayaklarına doğru.

Kızı tutacak, kendine siper yapıp düşmanlarına karşı kullanacaktı. Onlar kızı feda etmeyi göze alamayacaklarından resmen canlarına okuyacakü.

Bu niyetle atıldı can derdine...

Bir silâh aynı anda patladı.
Onbaşı fıldır döndü, fıldır döndü, sonra ateşin ortasına kapaklandı.
"Kaldırın herifi," dedi arkadan gür bir ses, "belki gebermemiştir."
Ömer şaşkın, baktı arkasına; duyduğu ne Laz Dursun'un sesiydi, ne Kızan Mustafa'nın.
Cemile babasına sıkı sıkıya sarılmış, çözülen yüreğinin bütün hicranını gözlerinin selinde boşaltmaya geçmişti.

Kızan Mustafa memnun memnun gülümsedi. Arkadan akseden sesin sırrını çözmüştü.
"Kumandan," dedi, "tam vaktinde yetiştiniz beyim."
Çalılıkların arasından çıkan jandarma Yüzbaşısına elini uzattı:
"İyi misiniz?" dedi Yüzbaşı, "Yaralımız yok ya."
"Hamdolsun," diye cevap verdi Kızan Mustafa, "bizden yok, onlardan Onbaşı eskisinin durumu fena, kim çekmişse tetiği tam vaktinde çekmiş.
Yüzbaşı üçer beşer çalılıkların arasından çıkan jandarmalara doğru seslendi:
"Mehmet Çavuş!"
"Buyur Yüzbaşım."
"Hele gel, Kızan Mustafa Ağan atıcılığına baygın, görsün de sevinsin."
Uzun boylu, karayağız bir jandarma çavuşu geldi çakıldı yanlarına, askerce bir selâm verdi.
"İşte," dedi Yüzbaşı, "Mehmet Çavuş bu; gözleri kedi gözü gibidir, gece meçe demez görür, nişancılığını dersen eh, az evvel şahit olundu."
Kızan Mustafa, Çavuşun elini tuttu, sıktı:
"Sağol," dedi, "o kurşun insanı sağ komaz."
"Yo," diye itiraz etti çavuş, "öldüresiye atmadım, eminim yaşıyordur."
O sırada sıhhiye erinin sesi geldi:
"Yaşıyor Yüzbaşım, kurşun sol omuzu delmiş sadece, yaşıyor."
"Yamanın da yamanısın ha," dedi Kızan Mustafa, Çavuşa; "helâl olsun!"

Ömer yabanî duyguların cenderesine kısmış, bocalıyordu. Bir Yüzbaşı ile Kızan Mustafa'nın sohbete dalışlarına bakıyor, bir jandarmalara göz atıyor, kaçmak yahut kalmak arasında müthiş tereddütler geçiriyordu. Kaç kere tüfeğini Sümüklü Şevket'e, yaralı Onbaşıya ve eski Tahsildara çevirmişti, ama tetiği bir türlü çekememişti. Ne zamandır bu anın hayalini kurduğunu düşünerek

şaştı; pısırıklığı tutmuştu besbelli, tekrar tüfeği kaldırdı, fakat yine indirdi. Sonunda adamları vuramayacağını anladı, olduğu yere çöktü:

"Lanet olsun!" dedi, yıkık yıkık, "Bana da lanet olsun."

Kızan Mustafa'nın yanma geldiğini duymadı bile. Jandarmalara yitik yitik bakıyordu. Onbaşının yarasını sarmışlar, diğerlerinin bileklerine kelepçeyi vurmuşlardı.

"Ömer," dedi Kızan Mustafa, "bana kızdın mı?"

"Ha," diye sıçradı, "ne dedin?"

"Kızdın mı dedim."

Düşündü. Kafasının içi bomboştu, bir türlü derleyip toparlayamıyor, düşüncelerini yoluna koyamıyordu.

"Kızmak... Nereden çıktı bu?"

"Hani Yüzbaşıyla ortaklaşa çıktım ya, onlarla yaptığım anlaşmayı sana demedim ya, yürürken iz kalsın diye ağaçlara çentik açtım, çayır çimen kopardım ya, o izleri takiple Yüzbaşı, takımını yürütüp bizi vaktinde buldu ya, ondan kelli..."

Tuhaf tuhaf baktı yüzüne, ama bir şey söylemedi.

"Dedi ki Yüzbaşı," diye devam etti Kızan Mustafa, "Kim olsa Ömer'in yaptığını yapardı,' dedi, 'ama artık dağda kalmasına lüzum yok' dedi, 'bizimle gelsin, muamelesini

yapalım, kitabına da uyduralım' dedi. 'Hiç bir ceza terettüb ettirmeyeceğime namusum üzerine söz veririm' dedi. 'Babasını babamdan öte severdim, hem de sayardım; Ömer de öz kardaşım sayılır, yerinde ben dahi olsam yüzbaşılığıma bakmaz Ömer'in yaptığını yapardım' dedi."

Ömer, Yüzbaşıyı görmek için başını çevirdi.

Çömelmiş, kollarını bileklerinin üstüne kadar sıvamış, abdest alıyordu. Büyülendi birden, hayal görüp görmediğini anlamak için gözlerini kırpıştırdı, ayağa kalktı, sonra birkaç adım attı Yüzbaşıya doğru

"Yüzbaşım..."

Sadece baktı, ayaklarını yıkamayı bitirene kadar cevap vermedi.

"Evet Ömer," dedi sonra, "iyi misin?"

"Sağhğ ınıza, Yüzbaşım, duacıyım, iyiyim Yüzbaşım,^ ^ sağolun. Siz..."

Toparlanamıyordu, ne diyeceğini bulamıyordu. Bir daha davrandı:

"Siz Yüzbaşım... Siz..."

Yüzbaşı gülümseyerek bakıyordu Ömer'e:

"Evet Ömer..."

"Namaz mı kılacaksınız?"

Sanki dünyanın en girift, en cevapsız sorusunu attı, rahatladı.

"Elbette," dedi Yüzbaşı, "namaz kılacağım."

Suçlu suçlu önüne indirdi gözlerini:

"Şimdiye kadar gizli kıldığım yetti, artık açıktan açığa kılacağım. Bu yüzden sürülürsem sürüleyim, atılırsam atılayım, razıyım."

İçi ısındı Ömer'in, az daha Yüzbaşının boynuna atılacaktı. Hâlâ üstünde asker elbiseleri bulunduğunu hatırladı birden, sert bir selâm çakü:

"Emrinizdeyim Yüzbaşım."

Yüzbaşı kalktı, elini Ömer'in omuzuna koydu:

"Bir yolunu bulacağım," dedi, "gerekirse birliğine kadar gidip terhisini alacağım. Hiç merakın olmasın."

Ömer merak etmiyordu, bundan sonra ne olursa ol-^sun fazla umurunda değildi, gerekirse askerliği yeniden yapardı.

"Sağolun" dedi.

Yüzbaşı namaza durunca Cemile ile babasının yanına gitti, çimenlere oturmuş, hasret gideriyorlardı.

"Geçmiş olsun," dedi, "ikinize de geçmiş olsun."

Laz Dursun:

"Hele çöm şöyle, bir geçmiş olsuna kurtuluş yok, otur hele."

Oturdu Ömer. Cemile'ye bakmaya ürker gibiydi, yüzü al al olmuştu, çoban ateşinin kıvrak ışığında hepten alabanıyordu.

"Ben" dedi, sustu. .„

Laz Dursun kızına döndü:

"Tanıdın mı Ömer'i, kız Cemile tanıdın mı dedim? Meryem Teyzenin Ömer'i canım, ha?"

Cemile'nin hali Ömer'inkinden pek farklı değildi. Yüzü daha kızarık, Ömer geldi geleli bakışları pabuçlarına çekikti.

"Tanıdım," dedi fısıldadı, "tanınmaz mı?"

'Tanıdın da niye hoşgeldin dememektesin, ayıp Cemile, seni böyle mi yetiştirdim?"

Ağırdan başını kaldırdı, kaçamak bir bakış attı Ömer'e:

"Hoşgeldin Ömer."

"Sağol Cemile."

Yine sustular.

Jandarmalar gitmek üzere hazırlıkta idiler. Bir süre onları seyredip oyalandılar.

"Anan iyidir inşaallah," dedi Laz Dursun, başladı konuşmaya, "çok özledik, bir daha gelmez mi?"

Silkindi Ömer:

"Çok çekti," dedi, "tutunduğu bütün dallar kırıldı, gelmesine yine gelir, ama ben burda kalırsam gelir."

Cemile sorgu dolu gözlerini ilktir uzun uzun Ömer'in

yüzünde tuttu:
"Kalmayacak mısın?"
Bir odun parçası oldu Ömer, meşgul görünmek için yeri eşmeye koyuldu.
"Pek bilmiyorum, köyü bırakmak zor, köyde kalmak da zor, insanı rahat oturtmuyorlar."
Laz Dursun patladı:
"Artık karakolhane kumandanı değişti ya, gurban olduğum namazında niyazında, eski üsteğmenim yüzbaşı oldu geldi ya, gayri neyin rahatsızlığıdır senin demekte olduğun hay Ömer?"
"Bütün bunlar doğru da Dursun Dayı, bir iki adamla düzelecek gibi değil ki. Nereye kadar güçleri yeter bunla-

nn? Mesele bir köyün kurtuluşu olsa, ne yapar yapar kurtarırız; esas mesele, Dursun Dayı, bütün vatanın kurtuluşu."
Laz Dursun gülmeye davrandı, ama gülemedi.
"Nice yıl önce kurtarmamış mıyız vatanı?"
Ömer elindeki değneği çat diye ortadan kırdı.
"Bilmem!"
Kızan Mustafa gelmişti yanlarına, oturdu:
"Hay Kızan," dedi Laz Dursun, "ülen ettin edeceğin gadarını. İnsan bir yol fısıldar be, böyle iken böyledir durumun vaziyeti, siz yüreğinizi serin tutun, esasen askeriyeden oldum, çetecileri yakalamaya sıvandım diyerekten; fakat sen ne yapmaktasın, işlerini gizliden gizliye çevirmektesin. Arkadaşlığın hangi kitabına sığar bu?"
"Kusura bakma," dedi Kızan Mustafa, "Yüzbaşıya sözüm vardı. Ömer'in bir terslik etmesinden korkuyordu, 'Göz kulak ol,' dedi, 'ayrıyeten eşkiyanm izini sür,' dedi, 'esas suçluları yakalamamıza yardım et,' dedi, 'bu dağları çok iyi bilirsin, yallah göster gendini,' dedi, 'askeriyeye bunca iyiliğin dokunmuştur, vatan yoluna baş koymuşluğun vardır, bir daha yardım et' dedi, olur yardım ederim dedim, senin gibisine can gurban dedim. Ömer'e desem yardımımı kabuUenmezdi belki, yüreği intikam ateşine yangındı, mecburi sırrı sakladım."
"Anlıyorum," dedi Laz Dursun, "yine de mimledim seni arkadaş. Bizden başka gizli saklın var gibi geliyor."
Sonunda bir kahkaha attı:
"Neyse, işler yoluna girdi sayılır. Yüzbaşı da namazı bitirdiğine göre, yola düşüyoruz."

Gözlerini askerlerin arasına soktu:
"Bu candarma milletini ne zamandır bu kadar sevimli görmemiştim, hay gurban olduğum Allah, kimsenin ettiğini yanına kâr bırakmaman ne güzel."

Yüzbaşının emri sözün burasına girdi, saplandı:

"Haydi toparlanın, gidiyoruz!"

"Gidelim ya," dedi Laz Dursun ayağa kalkarken, "gidelim çakır gözlü Yüzbaşım, haydin gidelim."

Yolun yarısında, Kızan Mustafa, Ömer'i dirsekledi:

"Azıcık alarga dur hele, Laz Dursun'a diyeceklerim var."

"Yanımda diyemez misin?"

"Yürü dedik a, ne diretmektesin, yürü!"

Ömer ilerledikten sonra Laz Dursun'u çekti kıyıya:

"Bak ağa," dedi, "demir sıcak iken dövülür derler, var mısın demiri şuracıkta dövmeye?"

Dursun şaşırdı azıcık, şaşırınca yaptığı gibi gülmeye verdi:

"Ne demiri hay Kızan, ortada demir mi var?"

"Kızgın demir yerine iki dağlı yürek var Laz Dursun, soğutmamaya ne dersin?"

"Yahu muammayı bıraksana uşak!"

"Sözün kısası Ömer için kızın Cemile'yi..."

"Höst," dedi Laz Dursun, "yol ortasında demir memir diyerekten beni faka bastırmaya kalkma, kurnazlığına da senin! Demirmiş de, kızgınmış da, dövülürmüş; başlatma şimdi demirin sıcağından! İnsan gibi eve gelinir; Dursun Ağa denilir, Allah'ın emri, Peygamberin kavlıylan kerimen

Cemile'yi oğlumuz Ömer'e zevce olarak istiyoruz, rızanı talep ederiz denilir. Böyle yol ortasında, böyle karanlığın koynunda ve sarp kayalar üstünde... Höst!"

"Peki Dursun Ağa, farzet ki evine gelmişiz, aynını söylemişiz, ne cevap verilir?"

"Cevap, kısmetse olur yollu verilir. Adettir Kızan Mustafa, kız evi biraz naza çeker gendini, yol yordam böyle."

"Ey, nazdan sonra ne olur?"

Kesik kesik güldü:

"Düğün olur gurban, buncağınızı benden mi öğreneceksin, kazık kadar adam olmuşluğuna bakmadan?"

El sıkıştılar.

"Mübarek ola," dedi Kızan Mustafa, "kademli ola."

"Yine mi? Faka bastırma dedik, umurunda değil. Hele eve gel de. Hem bakalım oğlanın gönlü var mı, kızın gönlü var mı? Hele soruşturalım da..."

"Ben soruşturdum Dursun Ağa, bakışlarını gördüm, dağ başında bayıla bayıla he diyorlardı."

"Öyleyse bize ne demek düşer. Hadi hadi, madem böyle, hayırlı olsun, uğurlu olsun. Zaten bilmişliğim eski, bunca istediler kızı, dönüp de bakmamam ondan kellidir, Cemile ile Ömer'in sevdalanmasını bilmişliğimden kelli-

dir."

Yüzbaşı arkadan yetişti, gülerek:

"Ne fiskosu bu," dedi, "hayrolsun."

Kızan Mustafa:

"Büyük hayır Yüzbaşını, yakında zatınızı düğüne bekleriz."

Birkaç cümle ile özetledikten sonra,

"Onlar erdi muradına" dedi bitirdi Kızan.

Yüzbaşının gözleri karanlık ufka çakıldı, oradan tek-tük yıldızlara doğru kalktı:

"Ya millet?" dedi için için, "Ne zaman murada erecek, ne zaman köprübaşındaki bekleyiş sona erip yolbaşını tutacak ve yolun en doğrusunda, en güzelinde ne zaman buluşacak?"

Bir temenni solukladı:

"Yakında inşaallah."

Davut Ağaya felç geldiğini anasının telgrafından öğrendi Ömer, öğrenir öğrenmez de soluğu Ankara'da aldı.

Fakat geç kalmıştı. Gittiğinde Davut Ağanın saray yavrusu evi acının doruğunda hıçkırıyordu. Koca Davut Ağa felç geldiğinin dördüncü günü göçmüştü. Anasını acısının ortasında bırakamazdı. Kardeşiyle birlikte köye getirdi.

Meryem'in dönüşü köyde davul zurna ile karşılandı. Sevinç bütün köyü avuçladı, sevdi okşadı, ninniledi. İlk iş olarak Kerami Efenin kabrini ziyaret ettiler. Kabrin başında diz çökmüş dua eden ak sakallı ihtiyarı bir zaman bulup çıkaramadılar. Neden sonra ihtiyar doğruldu; Meryem'e, oradan oğullarına baktı. Kocamış gözlerinde oynaşan yaş damlacıklarını elinin tersiyle silerek:

"Siz," dedi, "galiba Meryem Hanımsınız."

Hıçkırıklarını yemenisinin yenine gömdü Meryem:

"Evet," dedi, "ya siz?"

İlk defa dikkatle baktı karşısındaki çehreye, bu gözler, bu açık alın, bu irade yüklü dudaklar...

"Aman Allahım, Hafız Murat!"

"Benim Meryem Hanım, yıllar önce köyü terkedip giden, fakat gittiği her yerde eski dostlarını, arkadaşlarını candaşlarını arayan Hafız Murat. Çok geç, ama başınız sağolsun."

"Demek döndün Hafız Murat."

"Ya, en sonunda döndüm. Lâkin ne fayda, yüreğimin en büyük parçasını toprak olmuş buldum. Haberin var mı bilmem Meryem bacı, Kerami kardaşımla arada bir mektuplaşırdık. Hal hatır sorar, satırlara derdimizi yığardık. Baktım mektupların cevabı gelmez oldu. Derken öl-

düğünü duydum."
Yaş damlaları sakalından yere aktı, irade yüklü dudakları kıvrılıp büzüldü.
"Ya bunlar kim?"
Ömer'le Mehmet Fatih'i işmarlıyordu.
"Oğullarımdır," dedi Meryem, "sen gittiğinde büyüğü beşikte bir bebekti. Çok zaman geçti Murat kardaş, çok zaman geçti ve çok şey değişti."
Ömer'e döndü:
"Tanımazsın oğul, Hafız Murat, babanın en yakın arkadaşıydı. Millî Mücadele boyunca çekmedikleri kalmadı ikisinin de, lâkin dayandılar, bugünleri hazırladılar bize. Hadi elini öpün."
Ömer babasının elini öper gibi hissetti kendini, bu hissi daha fazla tatmak için üç kere öptü, üç kere alnına koydu, sonra tuttu avucunun içinde.
"Döndüğünüze pek sevindik Murat Amca," dedi, "babamın yarısına olsun kavuşmuş gibiyim Murat Amca, gayri aramızda kalın ha, köyde kalın, olmaz mı?"

Başını iki yana salladı Hafız Murat:
"Allah isterse oğul," dedi, "isterse kalırım. Lâkin köyden gidişimin sebepleri izale olmamış ki daha, olmayınca kalıp da ne etmeli? Ezan eski haline gelmemiş ki, elif-be okutmak serbest olmamış ki, medresem açılmamış ki, bilmem bu durumda kalsam mı, gitsem mi iyi?"
"Kal helbet," diye atıldı Meryem, "bu dediklerin olacak yakında, Angara'dan yeni geldik. Babamı gömdük de öyle geldik..."
"Davut Ağayı mı, öldü ha?"
Sesinde sevinç mi, üzüntü mü olduğu anlaşılmıyordu, belki de ikisi birden vardı, belki sadece ilgisizlik.
"Evet öldü."
Hafız Murat başını dikleştirdi: j-
"Başın sağolsun derken Kerami kardaşımm ölümünü kasdetmiştim ha bacım, babana alma ha, olur mu? Babana alma, kusura da kalma, olur mu?"
Ufka çevirdi bakışlarını, bulut kümelerine gülümsedi:
"Büyük Allah'ım, en sonunda Davut Ağalar da olurmuş meğer, ey büyük Rabbim!"
Meryem iyi duyamamıştı Hafız Murat'ın mırıltı halinde söylediklerini.
"Anlayamadım Murat kardaş!"
"Yok birşey, Angara dedindi de, ne olmuştur acaba?"
"Evet, Angara bildiğin Angara değil şimdilerde, herkes Demokratları konuşmakta ve seçimi kazanacaklarına mutlak suretle inanmakta. Adnan Menderes der ki, 'Ezan eski ezan olacak, elif-be'yi isteyen okutacak, türbeler açılacak, dahi mekteplere yetesiye din dersleri konulacak.'

Herkes bunlar olacak gözüyle bakar gayri, olunca da köyde kalırsın herhalde, kalır mısın?"

"Kalınmaz mı bacım, imam bile olurum eskisi gibi/Biliyor musunuz, gittim gideli imamlığı da bıraktım, yani herşey burada kaldı. Neden derseniz, ezanı şimdiki halinde okumamak için bıraktım, okuyabilirsem yine imamlığa dönerim."

Birlikte köye yürüdüler.

Hafız Murat'ı tanıyan sarıldı, tanımayanlar yaşlılardan dinledi onu, hürmet doldular.

Oturdular Dursun'un kahvesinde, eski günleri andılar. Kerami'nin efeliğini konuştular. Yunanlıların zulmünü ve dinden, diyanetten koparılan çocukların gelecekte ne olacaklarını.

Sonra Hafız Murat'a nereden geldiğini sordular, şimdiye kadar nerelerde kaldığım da.

"Gezdim," dedi, "hemen hemen bütün memleketi gezdim, son olarak İsparta'da idim, Üstadımı görmeye gitmiştim, hamdolsun emelime nail oldum, mübarek ellerini öpme şerefine erdim."

"Bildim," diye atıldı Süleyman Dayı, "Isparta'daki büyük Hocayı demektesin, Kerami Efe rahmetli kaç kere gitmeye davrandı, varıp mübarek ellerini öpüp hayır duasını alayım dedi, ama olmadı bir türlü, nasip değilmiş anlayacağınız, iki parayı bir araya getirip İsparta'ya gidemedi işte, nasip olmayınca... Peki ne dedi sana, Demokratlar iktidara gelebilecekler mi, sordun mu bunu?"

"Ya, sordum. Daha doğrusu ziyaretine giderken kafamda bunu sormak vardı, lâkin heyecanımdan! unutmu-

şum, o hatırlattı. Tasan olmasın dedi, zulüm çemberinin kırılması vaktidir dedi, Demokratları desteklemek vazifemizdir dedi, bütün tanıdıklarına söyle desteklesinler dedi.

"Kazanacak mı, onu söylesene..."

Mollaların Kemal'in sabırsızlığına Süleyman Dayı çıkışarak mukabelede bulundu:

"Haylaz oğul, senin aklın nerede ha? Ağzına gurban olduğum Hocaefendi, zulüm çemberinin kırılması vaktidir dedi ya, bu ne demeye gelir, keyfin zulmü bitecek demeye gelmez mi? Böyle demeye geldiğinde Demokratlar kazanacak neticesi çıkmaz mı? Murat Hocam, anlat biraz daha, Isparta'daki Hocaefendi Hazretlerini anlat, yanındakileri anlat, Kerami Efe rahmetlisi de anlatırdı bazen, bazen de kitabından okurdu bize, lâkin ne olsa senin görmüşlüğün var, daha eyi anlatırsın."

Anlattı. Sonra bir kitap çıkardı heybesinden, Kur'ân yazısıyla yazılı. Sayfaların bir tarafı yazılı, bir tarafı boş.

Görünce kahvedekiler bir tuhaf oldular.
"Kerami Efe rahmetlisinin bize okuduklarından," dedi Şeydi Ali, "Başefendinin süngülettiklerinden, hey büyük Allah'ım, sen bildiğin gibi yap onları, din kitabını süngüleyenleri ve dahi süngületenleri..."
Süleyman Dayı:
"Yaptı ya gurban olduğum," diye cevap yetiştirdi, "Başefendi gendini mapushanenin helasına astı ya, öbür soysuzlar da bir bir belasını buldu ya, daha ne olsun? Yandan lâf yetiştirmeyi de bırakın hele, Hafız Murat oğlumuzu dinleyelim, Hocaefendimiz konuşsun susalım da, hadisene Murat oğlum, konuştur Hocaefendi Hazretlerini, an-

lamadıklarmızı da geçiverme, ne dernek istiyor açıkla olur mu, bir sözünü dahi kaçırıverme ha."

Köy çalkalandı...
Yalnız köy değil, bütün memleket çalkalandı.
Ömer müjdeyi alır almaz fırladı çıktı minareye, sesini var gücüyle bağırmaya başladı:
"Ey milleeet! Zulüm halkaları kırıldı, Halk Partisi devrildiiii!"
Hafsa Hala evinde abdest almış, ikindi ezanını bekliyordu. Ezan yerine Ömer'in çığlıklarını duyunca, dışarı uğradı. Bastonuna dayanmış yol ortasında dinelen Şeydi Ali'ye:
"Nedir?" diye sordu. "Artık ezan bu halde mi okunacak?"
Şeydi Ali şen bir kahkaha attı:
"Kulakların da kocamış senin Hafsa Hala, şu cayırtının ezana benzer yanı var mı?"
"Ne bileyim ben, sanki şimdiki ezanın ezana benzer yanı varmış gibi, ne bileyim, bu sefer akıllarına başka türlüsü esmiş, başka türlü okutmaya başlamışlardır belledim, peki ne olmaktadır?"
"Demokratlar iktidara gelmektedir, daha ne olsun, İsmet Paşa çatır çatır yıkılmaktadır. Halk Fırkası göçmektedir anlayacağın Hafsa Hala, göçmektedir."
Sözünün burasında sildi gözlerini, Hafsa Hala ise heyecanına ihtiyar bacaklarını dayandıramadı, olduğu yerde çömeldi, bıraktı gözlerinin yaşını kara toprağa.
"Böyle... birde... Yunanlıların... İzmir'in Kordonboyun-

dan gelen denize dehlendiklerini... duyduğumda, sevinmiştim Şeydi Ali. Bir de... Kerami Efemiz işgal plânlarını... Yunan karakolhanesinden yürüttüğünde.... sevinmiştim Şeydi Ali."

Sesinin yanpırılığmı dindirmek için biraz bekledi, göğsündeki tıkırtılara tuttu elini, bastırdı.

"Bir de ezanı eski haline çevirirlerse böyle sevinebilirim ancak, başka ne olsun. O günleri de görsem gayri ölüm ne ki. Gelecekse gelse, alacaksa alsa; tek o günleri bir görsem de..."

"Azıcık daha gayret," dedi Şeydi Ali, "eli kulağındadır, hele Demokratlar tahtı bir teslim alsınlar, ilk iş ezanı ezan gibi okutmak olacak."

"Ya nereden belli ki?" diye sordu kuşkulu, "Söz verip üstüne yatarlarsa..."

"Yatmazlar, esasen yatamazlar; bir yol söz verilmiştir ve tutulacaktır. Din üzerindeki yasaklamalar kalkacaktır, depo mepo yapılan camiler ibâdete açılacaktır. Adnan Beyi İzmir nutkunda görecektin ki; o zaman şüphenin kırığı bilem kalmazdı içinde. Gözünü sevdiğim, masayı yumruklaya yumruklaya bir söz verme verdi Hafsa Hala, bir verdi ki, ben o vakit ağlamışım ağlayacağım kadar. Söz verip üstüne yatmak yazmaz bunların kitabında, yazmaya sıvansalar bile biz bozarız. Ne ile dersin reylerimizle bozarız. Bundan böyle kimse istediğini yapamayacaktır. Madem ki partiler çoğalmıştır, madem ki seçimler olmaktadır, hele bir isteklerimizi kulak ardı etsinler..."

"Ne yapabiliriz ki?"

"Yıkarız elbet, İsmet Paşayı yıktığımız gibi yıkarız."

"O kadar kuvvetli miyiz?"

"Helbet, reylerimiz kuvvetlidir; kime istersek tahtı ona veririz, istemezsek vermeyiz."

Hafsa Hala oturduğu yerden has has baktı Şeydi Ali'ye:

"Sen bunları uydurup söyleyemezsin ya, bir öğretenin vardır."

Şeydi Ali vurdu gülmeye:

"Yüzbaşı Efendidir," dedi, "dahası Hafız Murat'tır, ikisi de aynı sözlerde birleşmekteler. Biri dünya mektebinde okumuş yetişmiş, biri ahiret mektebinde okumuş yetişmiş, aynı yerde sözbirliğine vardılar mı, gayri o doğrunun gendisidir belle, anlatabildim mi?"

"Sağol," dedi Hafsa Hala, "kuşça aklından çıktı belledim de, şüpheye bulandım. Gayri şüphelerim gitti, sevincimin üstündeki bulutlar dağıldı ooh."

* * *

Ve ezan... Seyitköy halkına göre "ezan gibi ezan..."

Minarede Hafız Murat. Elleri kulağında, gözü şerefeye koyduğu cep saatinde.

Tam öğle vakti...

Ve ses... Sevinçle hüznün karışımında yılları yara yara gelen o ses...

"Allahü ekber Allahü ekber!..."

Ve gözyaşları...
Dualar...
Meleklerin tebessümü...
Ve zulüm çemberinin çatırtısı...

Derinden derine rahat bir nefes, "oooh!"
Laz Dursun'un kendi kendine mırıldanışı:
"İyi ki, şu minareyi yapmışız, ilkten 'uludur uludur' yollu ulunmasma bakıp boşa masarif diye yanmıştım, velâkin değilmiş, 'Allahü ekber' sesini duyunca anladım."

* * *

Düğün...
Aynı gün, öğle namazından hemen sonra.
Güvey, Kerami Efenin büyük oğlu yiğit Ömer; gelin de Laz Dursun'un kızı Cemile.
Gelinin yanıbaşında Meryem, güvenin yanıbaşmda Mehmet Fâtih, önde Hafız Murat, arkada köylünün tamamı.
Herkes çifteleme düğünün içinde sevinçli.
Tek kişi mahzun: Tarık Efendi. Devri bitmiş, ümitleri yitmiş, ikbal merdivenlerinden aşağı tepetaklak olmuş hissetmekte kendini. Ve düğün alayına şimşekli bakışlarını sallayıp öfkesini yaymaktadır. Yumrukları sıkılı, çeneleri kenet kenet, sesi hırıltılı:
"Siz kazandınız belleyin, zafer çığlıkları atın bakalım. Görürsünüz, sonrası ne olacaktır? Bunca yılın İsmet Paşası mağlûbiyeti tadacaktır ha! Yalnızca biraz alargalanacaktır, nasıl intikam alabileceğinin hesaplarını yapacaktır, yapınca da bütün kinini üstünüze yollayacaktır. Sevinin bakalım, sevinciniz kursağınızda kalmazsa, bana yuf olsun!"
Bavulunu omuzuna vurdu, öfkeyle attı kendini İzmir yoluna, Seyitköy'den akseden ilâhi seslerini, tekbir seslerini duymamak için koşarak savuştu.

Yağmur hafiften durdu yağmaya...
Rahmet nokta nokta toprağa düştü...
Ağaçların taze yaprakları üstünde gezindi rüzgâr, bir hışırtıdır sardı şehitliği, şehitlikte yaprakların mülayim zikri dalgalandı: "Allahü ekber..."